

...ครูสุดบุชา
บุ ุ ุ

Handwritten signature in Thai script, possibly reading "คุณลุง ช่าง..."

คุณลุง ช่าง
ป๋าย ชู

ประวัติธรรมศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์

เกิด ๙ มีนาคม ๒๔๕๔ (ค.ศ. ๑๙๑๖)

การศึกษา

- พ.ศ. ๒๔๗๖ สำเร็จมัธยมศึกษาจากโรงเรียนอัสสัมชัญ
- พ.ศ. ๒๔๘๐ ธรรมศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
- พ.ศ. ๒๔๘๔ ปริญญาตรีทางเศรษฐศาสตร์ เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง London School of Economics มหาวิทยาลัยลอนดอน
- พ.ศ. ๒๔๙๒ ปริญญาเอกทางเศรษฐศาสตร์ London School of Economics มหาวิทยาลัยลอนดอน

ตำแหน่งงานประจำในอดีต

- พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๘๐ ครูโรงเรียนอัสสัมชัญ
- พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๘๑ สำนัภาษาฝรั่งเศส มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง
- พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๔๘๘ วัชรากรในกองทัพแห่งสหราชอาณาจักร เพื่อทำงานให้ขบวนการเสรีไทย
- พ.ศ. ๒๔๙๒-๒๔๙๔ เศรษฐกร ประจำกระทรวงการคลัง
ผู้อำนวยการคลัง กรมบัญชีกลาง
ผู้เชี่ยวชาญการคลัง กระทรวงการคลัง
- พ.ศ. ๒๔๙๖ รองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย (ดำรงตำแหน่งอยู่ ๗ เดือน)
- พ.ศ. ๒๔๙๙-๒๕๐๒ ที่ปรึกษาเศรษฐกิจการคลัง ประจำสถานเอกอัครราชทูตเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงลอนดอน
- พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๐๔ ผู้อำนวยการสำนักงานประมาณ
- พ.ศ. ๒๕๐๒-๑๕๑๔ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย
- พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๑๐ ผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง
- พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๑๘ คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๕ ศาสตราจารย์พิเศษ Woodrow Wilson School, Princeton University สหรัฐอเมริกา
- พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๖ ศาสตราจารย์พิเศษ University College (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น Wolfson College), Cambridge University. สหราชอาณาจักร
- พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๘ สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ
- พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๑๘ ประธานคณะที่ปรึกษาฝ่ายเศรษฐกิจของนายกรัฐมนตรี
- พ.ศ. ๒๕๑๘-๒๕๑๙ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตำแหน่งอื่น ๆ ในอดีต

๑. กรรมการ คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
๒. กรรมการบริหาร คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
๓. กรรมการบริหาร ธนาคารแห่งประเทศไทย
๔. ประธานกรรมการ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
๕. ประธานกรรมการ มูลนิธิโกลบอล คิมทอง
๖. ประธานกรรมการ มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์
๗. นายกษัตริย์เศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย
๘. นายกษัตริย์สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
๙. ประธานโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๑๐. ผู้อำนวยการโครงการพัฒนาชนบทสมบูรณ์แบบระหว่างมหาวิทยาลัย
สุ่มแม่น้ำแม่กลอง

ต่อปกหลังด้านใน

สนับสนุนการจัดทำ E-Book โดย โครงการ Open School Thailand

ป่วย อังภาภรณ์

...ครูสุดบุชา

กลุ่มบัณฑิตอาสาสมัคร

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จัดทำ

โดย

กฤษณ์ ชื่นอารมณ์

มานะ สุดสงวน

มยุรี พรหมลัทธิ (คำประเสริฐ)

ยุวณี คู่พิทักษ์

รตี เดชวัฒน์

ประจวบลาภ อริยะวงกิจ

(สารานุกรม)

เรียงพิมพ์

เอส. ซี. กราฟฟิค

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๙ มีนาคม ๒๕๓๑

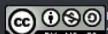
จำนวนพิมพ์

๕,๐๐๐

พิมพ์ที่ ห.จ.ก. ทิพย์อักษร 588/233-234 ซอย 34 ถ. จรัญสนิทวงศ์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร โทร. 4249750

สุเทพ จิตธรรมวานิช ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

ยามท่านอยู่นิ่ง
ยามเข้าใกล้ท่าน
ยามท่านพูด

มองดูสง่างามน่าเกรงขาม
ได้รับความอบอุ่นใจ
ดูเครื่องครัดจริงจัง

สารบัญ

หน้า

๑. ของขวัญวันเกิด ๗๒ ปี
 แต่อาจารย์ป่วย ...กลุ่มบัณฑิตอาสาสมัคร ๕
๒. อาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์กับงานอาสาสมัคร
 ในความทรงจำของข้าพเจ้า ...ภริมย์ จันถาวร ๗
๓. จากความคิดคำนึงถึงอาจารย์ป่วย
 ...ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์ ๑๔
๔. อดีตสู่ปัจจุบัน ...เปิดกรุจดหมาย ๑๗
๕. การเลือกใช้คนให้เหมาะกับงาน
 ของอาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ ...ประจวบลาภ อริยะวงกิจ ๓๓
๖. โชคดีที่ได้สัมผัสความรักจากป้าป่วย
 ...จำนงค์ กาทอง ๓๗
๗. กราบคารวะคุณครู ด้วยกลอน ๗๒ บท
 ในโอกาสครบ ๖ รอบแห่งอายุขัย
 ...เดช พุ่มคชา ๕๒
๘. เข้าสู่หมู่บ้านด้วยรักและศรัทธา ...เตือนใจ ดีเทศน์ ๖๖
๙. ไปเยี่ยมอาจารย์ป่วย ...วิริยา น้อยวงศ์ ๙๐
๑๐. แต่อาจารย์ป่วย
 ...ด้วยรักและศรัทธา ...หนูทรง ๙๘
๑๑. จากอดีตที่เป็นบัณฑิตอาสาสมัคร
 กราบเท้าอาจารย์ป่วยเมื่อ ๗๒ ปี
 ...ทัศนัย ดำรงศิริ (ไสยกิจ) ๑๐๖
๑๒. รายนามผู้อำนวยการประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร ๑๑๒

ของขวัญวันเกิด ๗๒ ปี

แต่อาจารย์ป่วย อังภากรณ์

ด้วยจิตสำนึกที่ว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของผลงานของอาจารย์นี้เอง ที่เป็นแรงบันดาลใจในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ หลาย ๆ คนไม่เคยมีผลงานในการขีด ๆ เขียน ๆ ปรากฏที่ใดมาก่อน ก็พยายามเขียนข้อความที่กลั่นจากใจและความรู้สึกออกมา เพื่อจะบอกกล่าวกับอาจารย์ว่าพวกเรائبัณฑิตอาสาสมัครซึ่งเป็นเมล็ดธัญญาพืชเม็ดเล็ก ๆ ที่อาจารย์หว่านลงสู่ดินเมื่อ ๑๙ ปีก่อน บัดนี้ได้เจริญงอกงามขึ้นทั่วไปบนแผ่นดินที่กว้างใหญ่ไพศาลนี้แล้ว เติบโตขึ้นอย่างมีคุณภาพและพยายามรักษาคุณภาพนี้ไว้อย่างมั่นคง ให้สมกับหยาดเหงื่อแรงใจที่อาจารย์ได้สูญเสียไปกับการตระเตรียมพวกเราอย่างดี

หวังว่าข้อเขียนเหล่านี้จะเป็นบทสะท้อนให้เห็นว่าบัณฑิตจากสถาบันต่าง ๆ ที่อาจารย์ผลิตขึ้นมาด้วยความวิริยะอุตสาหะ ให้การอบรมสั่งสอนโดยต้องอดทนต่อสู้กับความอยู่ดีธรรม และคำกล่าวหาว่าอาจารย์ช่องสุ่มพวกเราเพื่อเป็นฐานอำนาจทางการเมืองนั้น เป็นการปรักปรำที่ไร้เหตุผลและขาดเมตตาธรรมอย่างยิ่ง

และเมื่อกาลเวลาผ่านไป ก็เป็นที่ประจักษ์แล้วว่าความปรารถนาอันยิ่งใหญ่ของอาจารย์ แท้จริงคือความผาสุกของพี่น้องร่วมชาติ และยังความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในชาติบ้านเมือง การก่อตั้งโครงการบัณฑิตอาสาสมัครขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการรับบัณฑิตจาก

มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยต่าง ๆ ที่เทียบเท่าเข้ามาฝึกฝนอบรม ปลูกฝังให้เป็นบัณฑิตที่มีความรอบรู้ ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีความซื่อตรงพอที่จะเรียกร้องให้ผู้อื่นซื่อตรงไปด้วย มีความอดทนเสียสละ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์งานเพื่อประโยชน์แก่สังคมโดยรวม โดยถือว่าบัณฑิตเป็นผู้ที่มีโอกาสดีกว่าคนจำนวนมากในสังคม ย่อมต้องช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ด้อยโอกาสกว่าตน

ปัจจุบันมีบัณฑิตอาสาสมัครออกไปทำงานในหน่วยงานพัฒนาเอกชนหลายองค์กร หน่วยงานพัฒนาของรัฐ เป็นครูอาจารย์ ทั้งในเมืองและชนบทมากมาย หรือแม้แต่ผู้ที่ต้องทำงานในองค์กรธุรกิจเอกชนและภาครัฐบาล ก็ได้ทำงานอุทิศตนเพื่องาน ซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ เติมนบนถนนแห่งความดีงามที่อาจารย์ปูไว้ให้อย่างมีศักดิ์ศรี จากวันเริ่มต้นแห่งการเป็นบัณฑิตอาสาสมัครจนถึงวันนี้ และจากวันนี้ไปพวกเราก็จะขอสัญญาต่ออาจารย์ เนื่องในโอกาสครบรอบอายุ ๗๒ ปี ของอาจารย์ว่า พวกเราจะยืนหยัดและมั่นคงในการเป็นบัณฑิตอาสาสมัครที่ทรงคุณค่าในความดีความงามและความจริง ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมตลอดไป และจะเป็นแบบอย่างให้รุ่นน้อง ๆ บัณฑิตอาสาสมัครของเราเดินไปบนเส้นทางเดียวกันนี้ต่อไปอีกนานเท่านาน ด้วยจิตสำนึกที่ว่า “การเป็นบัณฑิตที่บรรลุป่าประสงค์ของอาจารย์ จะเป็นของขวัญที่มีค่าทางจิตใจอย่างยิ่ง ที่พวกเราขอมอบแด่อาจารย์ผู้เป็นที่รักยิ่งของเรา”

กลุ่มบัณฑิตอาสาสมัคร

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑

“อาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์
กับงานบัณฑิตอาสาสมัคร
ในความทรงจำของข้าพเจ้า”

ภิรมย์ จันถาวร

ในชีวิตของคนเราทุกคน โบราณจารย์ ได้เคยกล่าวไว้ว่า ชั่วเจ็ดที
เจ็ดหนนั้นเป็นความจริง กล่าวคือเป็นความจริงโดยสมมุติ สำหรับข้าพเจ้า
ในบรรดาความดีที่ได้พบ และเป็นความภาคภูมิใจของตนมากที่สุดก็คือ
มีโอกาสได้รู้จัก เป็นลูกศิษย์ เป็นผู้ใกล้ชิด และเป็นผู้ได้บังคับบัญชาของ
อาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ และได้รับรู้ช่วยเหลือในงานก่อตั้งโครงการบัณฑิต
อาสาสมัครแห่งแรกในประเทศไทย คือที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ
เกือบ ๒๐ ปีมาแล้ว

เมื่อข้าพเจ้าเข้าเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อปี พ.ศ.
๒๕๐๖ ต้องเข้าเรียนร่วมกับนักศึกษาคณะอื่น ๆ หรือที่เรียกว่าหลักสูตร
ศิลปศาสตร์รุ่นที่สอง ตามธรรมดาของหลักการเดิมจะต้องเรียนหลักสูตร
ศิลปศาสตร์สองปี แต่สำหรับรุ่นข้าพเจ้าความขัดแย้งของหลักสูตรเก่าและ
ใหม่ในธรรมศาสตร์มาถึงจุดประนีประนอมคือให้เรียนเพียงหนึ่งปี ข้าพเจ้า
และเพื่อนคนอื่น ๆ ที่แยกคณะย้ายมาเรียนคณะเศรษฐศาสตร์ในปี ๒๕๐๘
ในขณะนั้นคณบดีคนปัจจุบันคือ อาจารย์สมทบ สุวรรณสุทธิ ซึ่งในปีต่อมา
อาจารย์ป่วย ก็ตัดสินใจโอนมาเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ด้วย โดยเดิม
ท่านต้องการจะลาออกจากผู้ว่าการธนาคารชาติมาทำหน้าที่คณบดีอย่างเดียว
แต่ผู้บังคับบัญชาไม่ยอม ท่านจึงต้องทำหน้าที่สองตำแหน่ง ในขณะนั้น
อธิการบดีได้เปลี่ยนจากจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นกรมหมื่นนราธิปพงศ์
ประพันธ์

อาจารย์ป่วย ส่งเสริมกิจกรรมของนักศึกษามาก โดยเกิดกลุ่มกิจกรรม

ที่เรียกว่ากลุ่มเศรษฐธรรม ขึ้นมาโดยเป็นชื่อที่อาจารย์ปวยตั้งให้ ส่งให้มีการโต้เถียงวิพากษ์วิจารณ์ด้านวิชาการเศรษฐศาสตร์ในบรรดาอาณานิคมศึกษาอย่างกว้างขวาง การรับอาจารย์ผู้ช่วยจากบรรดาผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี เชิญฝรั่งมาช่วยสอนและปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาระดับเศรษฐศาสตร์ การรับอาจารย์ประจำเพิ่มจากเดิมที่มีอยู่เพียง ๔ คน คืออาจารย์สิริ สมบัติศิริ อาจารย์มนตรี บริสุทธิ์ อาจารย์ ร.อ.วิโรจน์ โอนุเคราะห์ และอาจารย์ ดร.ชัย กาญจนาคม เช่น อาจารย์ สุตา สีสอน อาจารย์ ไตรรัตน์ พรหมศิริ เป็นต้น นอกจากนี้อาจารย์ปวยเองก็สอนนักศึกษาปีที่ ๔ เป็นวิชาปัญหาเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน เสียหายที่ข้าพเจ้าเองไม่มีโอกาสได้เรียนโดยตรง แต่ว่าได้เข้าไปฟังหลายครั้งเมื่อท่านบรรดาให้รุ่นพี่ที่ ๔ ซึ่งนับว่าเป็นความกรุณาที่ท่านได้ให้แก่บรรดานักศึกษาในรุ่นนั้นเป็นอันมาก

ในสมัยนั้นนักศึกษาทำกิจกรรมกันมาก ข้าพเจ้าเป็นคนหนึ่งในกลุ่ม นอกจากกิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยแล้วยังทำกิจกรรมภายนอก งานที่สนใจก็คือการพัฒนาชนบทได้ออกค่ายหลายครั้ง ได้รับเลือกประธานค่ายระหว่างประเทศที่เรียกว่า S.C.I. เมื่อปี ๒๕๐๙ และได้รับเลือกให้ไปเป็นอาสาสมัครไปร่วมประชุม และทำงานที่ประเทศศรีลังกา อินเดียเป็นเวลา ๖ เดือน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๐ อาจารย์ปวย ทราบเรื่องข้าพเจ้าเป็นอย่างดี ในขณะนั้นอาจารย์เองก็สนใจในเรื่องการก่อตั้งพัฒนาชนบทซึ่งต่อมารู้จักกันในชื่อ “มูลนิธิบูรณชนบทแห่งประเทศไทย” โดยได้ติดต่อกับผู้ก่อตั้งขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เรียกว่า IRRM (International rural reconstruction movement) และ PRRM (Philippines rural reconstruction movement) ซึ่งเป็นคนอเมริกันเชื้อสายจีน ชื่อ Dr. Yen พอดีได้มาเยี่ยมอาจารย์ปวย ที่ธนาคารชาติเพื่อพูดคุยกับท่านในเรื่องก่อตั้งมูลนิธิบูรณชนบทในประเทศไทย ซึ่งในวันนั้นอาจารย์ปวยได้

เชิญให้ข้าพเจ้าได้ไปรู้จักและพูดคุยกับ Dr. Yen ด้วย นับว่าเป็นความกรุณาและมองการณ์ไกลของท่าน ในการที่จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สมกับที่ท่านเป็นผู้มีความรับผิดชอบสูงในหลายด้านของประเทศไทยในขณะนั้น การกระทำของท่านในวันนั้นมีผลต่อชีวิตของข้าพเจ้ามาจนถึงปัจจุบันนี้ ในเรื่อง ความสนใจในงานชนบท และงานด้านการเกษตร วันที่ได้ไปพบกับ Dr. Yen นั้นก่อนหน้าที่จะเดินทางไปทำงานเป็นอาสาสมัครที่ประเทศศรีลังกา และอินเดียของข้าพเจ้า

ในขณะที่ทำงานอาสาสมัครอยู่ในอินเดียเมื่อปี ๒๕๑๐ ของข้าพเจ้า ได้เขียนจดหมายเล่าเรื่องราวการทำงาน และชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอินเดียมาให้ท่านฟังหลายฉบับสิ่งที่ให้ความประทับใจแก่ข้าพเจ้ามาก ก็คืออาจารย์จะตอบจดหมายที่เขียนมาถึงทุกฉบับ ในเวลาไม่เนิ่นนานแม้ว่าระบบไปรษณีย์ในประเทศนั้นจะไม่ค่อยดีนัก ข้อความในจดหมายของท่านนั้นนอกจากให้ความเห็นในเรื่องที่เล่ามาให้ท่านฟังแล้ว ท่านยังเล่าเรื่องความเป็นไปในธรรมชาติ และเรื่องที่ข้าพเจ้าสนใจในขณะที่อยู่ในเมืองไทยไปให้ฟังด้วย นับว่าท่านเป็นผู้มีความละเอียดอ่อนต่อจิตใจและความรู้สึกของผู้อื่นเสมอ แม้ว่าผู้ นั้นจะ ไม่มีความสำคัญต่อการทำงานที่เกี่ยวกับท่านในปัจจุบันเลยเช่นข้าพเจ้า กริยาวัตรของท่านเช่นนี้ จึงเป็นที่ประทับใจอย่างมากแก่ผู้ที่รู้จักเกี่ยวข้องกับท่าน ซึ่งได้อ่านพบเห็นอยู่เสมอเมื่อเขาเหล่านั้นกล่าวถึงอาจารย์ป่วยทั้งวาจาและข้อเขียน

เมื่อข้าพเจ้ากลับมาจากอินเดีย และเรียนจบจากคณะเศรษฐศาสตร์ ได้มีโอกาสทำงานกับบริษัทเอกชน และกองทัพอเมริกันในเมืองไทยขณะนั้น ในเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาเป็นเวลาเกือบหนึ่งปี ก็กลับมาสอบเข้าเป็นอาจารย์ผู้ช่วยที่ธรรมศาสตร์ และเป็นนายทหารที่กรมข่าวทหารกองบัญชาการทหารสูงสุด ผลปรากฏว่ารู้ผลการสอบเข้าที่กรมข่าวก่อนที่ธรรมศาสตร์จึงตัดสินใจบรรจุเข้าเป็นนายทหารที่นั่น ขณะที่ทำเรื่องบรรจุอยู่ในเดือนตุลาคม ปี

๒๕๑๑ นั้น ทราบผลการสอบเข้าเป็นอาจารย์ผู้ช่วยได้ด้วยในภายหลัง อาจารย์ปวยทราบว่าข้าพเจ้ากำลังทำเรื่องบรรจุเป็นทหารอยู่ เรียกให้เข้ามาพบและพูดปรึกษากับท่าน ท่านได้ทำความประทับใจแก่ข้าพเจ้า กล่าวคือท่านไม่ได้บอกว่าเป็นอาจารย์ดีกว่าเป็นทหาร แต่บอกว่าถ้าข้าพเจ้าจะเป็นทหารก่อนก็ได้ภายหลังค่อยย้ายมาเป็นอาจารย์เหมือนที่อาจารย์วิโรจน์ โอสธานุเคราะห์ ซึ่งย้ายมาจากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เพราะท่านเองอยากให้ข้าพเจ้ามาช่วยในเรื่องโครงการบัณฑิตอาสาสมัครด้วย ซึ่งท่านเล่าโครงการที่ท่านอยากจะทำสำหรับคนที่จบจากมหาวิทยาลัยให้เข้ามาอบรมและทำงานรับใช้สังคมในชนบทให้ฟัง เมื่อได้ฟังเหตุผลที่ท่านเล่าให้ฟัง ข้าพเจ้าซึ่งมีศรัทธาในตัวของท่านอาจารย์ปวยเป็นพิเศษอยู่แล้ว รู้สึกตัวลอยด้วยความภูมิใจที่อาจารย์ปวยต้องการจะมอบหมายให้ช่วยทำงาน จึงบอกกับท่านในวันนั้นเลยว่าตัดสินใจจะเป็นอาจารย์และเพื่อมีโอกาสรับใช้ความคิดฝันของท่านในเรื่องโครงการดังกล่าว ท่านยินดีมากและแนะนำให้ไปจัดการเรื่องที่กรมข่าวให้เรียบร้อยเสียก่อน แล้วมาทำเรื่องบรรจุเป็นอาจารย์ทันที นั้นเป็นเหตุการณ์เมื่อเดือน ตุลาคม ๒๕๑๑ และข้าพเจ้าได้บรรจุเข้ารับราชการเป็นอาจารย์ที่คณะเศรษฐศาสตร์ เมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๑

เมื่อเข้ามาเป็นอาจารย์แล้วนอกจากฝึกฝนเพื่อเป็นอาจารย์ผู้ช่วย โดยให้เข้าเรียนภาษาอังกฤษ และฟังการสอนจากอาจารย์ฝรั่งแล้ว ท่านได้ตั้งกรรมการทำงานยกร่างหลักการและระเบียบของโครงการบัณฑิตอาสาสมัครจำนวน ๔ คน คือ ศาสตราจารย์สิริ สมบัติสิริ อาจารย์ ร.อ.วิโรจน์ โอสธานุเคราะห์ อาจารย์สำราญ ปันแก้ว และข้าพเจ้า ทั้งหมดเป็นอาจารย์ในคณะเศรษฐศาสตร์ ท่านได้ตั้งกรรมการเพื่อทำโครงการเรื่องนี้ ซึ่งเป็นอาจารย์ในต่างคณะในธรรมศาสตร์ และบุคคลภายนอก เช่นจากกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย ธนาคารกรุงเทพ สภา

พัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ มีอาจารย์ป๋วย เป็นประธาน และข้าพเจ้าเป็นเลขานุการของกรรมการชุดก่อตั้งนี้ หลังจากที่ได้ผ่านระเบียบที่กรรมการ ๔ คนได้ยกร่างขึ้นมาแล้ว เราได้ประกาศรับสมัครอาสาสมัครซึ่งจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีในประเทศ ในการคัดเลือกใช้วิธีการสอบสัมภาษณ์ เราได้คัดเลือกอาสาสมัครรุ่นแรกจำนวน ๑๘ คน ในปี ๒๕๑๒ โดยเรียกโครงการนี้ว่า ประกาศนียบัตรอาสาสมัครชั้นบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หรือเรียกชื่อย่อว่า “ป.อ.บ.” โครงการนี้ขึ้นอยู่กับคณะเศรษฐศาสตร์ซึ่งงบประมาณจากคณะเศรษฐศาสตร์ เป็นการชั่วคราว มีคณะกรรมการดำเนินงานซึ่งมีศาสตราจารย์สิริ สมบัติสิริ เป็นประธานหรือเทียบเท่าผู้อำนวยการในปัจจุบันนี้มีกรรมการในคณะกรรมการนี้คืออาจารย์ในคณะเศรษฐศาสตร์ และมีข้าพเจ้าเป็นเลขานุการของคณะกรรมการดำเนินงานนี้ ในบรรดาอาสาสมัครรุ่นแรกของโครงการนั้นเป็นชาย ๔ จบรัฐศาสตร์บัณฑิตจากธรรมศาสตร์ ๒ คน จบนิติศาสตร์บัณฑิตจากธรรมศาสตร์ ๒ คน อีก ๑๔ คน เป็นผู้หญิง ในการอบรมนักเรียนรุ่นแรกนี้ ได้มีวิทยากรจากกระทรวงศึกษาธิการ จากอาจารย์ในธรรมศาสตร์ และผู้ที่มีชื่อเสียงในเรื่องงานสังคมชนบทในด้านปฏิบัติจากเอกชนอาสาสมัครรุ่นแรกไปทำงานเป็นครูในระดับมัธยมศึกษาในระดับอำเภอในชนบท เหนือสุดที่แม่สะเรียง ตะวันตกที่แม่สอด ได้สุดที่สุโขทัย-ลก ตะวันออกเฉียงเหนือที่บุรีรัมย์ ในรุ่นแรกนี้อาจารย์ป๋วย ได้ทุ่มเทเวลาให้เป็นอย่างยิ่ง ได้ออกไปเยี่ยม ตอบโต้จดหมายของทุกคนอยู่เสมอ ในรุ่นแรกมีสารที่แจ้งข่าวการติดต่อเรียกว่า “เพื่อนพ้อง” ซึ่งจดหมายที่เขียนถึงโครงการ อาจารย์ป๋วยจะตอบลงในสาร “เพื่อนพ้อง” นี้ นับว่าเป็นสื่อสัมพันธ์ที่ทำความอบอุ่นใจมาให้อาสาสมัครทุกคนในรุ่นนั้น

ต่อมาในรุ่นที่สอง ได้ขยายงานออกไปอีกคือเปิดโอกาสให้บัณฑิตต่างสถาบันเข้าศึกษาต่อในโครงการได้ด้วย และโครงการได้กลายเป็นโครง

การของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยผู้อำนวยการคนต่อมา คืออาจารย์ จำเรียง ภาวิจิตร ได้มีการเปลี่ยนชื่อโครงการเป็น โครงการ ประกาศนียบัตรบัณฑิตอาสาสมัคร หรือเรียกย่อว่า “ป.บ.อ.” บัณฑิตที่ รับเข้ามาในรุ่นนี้มีจำนวน ๑๙ คน นับว่าเป็นครั้งแรกที่ได้ขยายการรับออกไป จากบัณฑิตธรรมศาสตร์ มีบัณฑิตจากจุฬาลงกรณ์ จากเกษตร และประสานมิตร ฯลฯ สนใจเข้าร่วมในโครงการด้วย งานที่ส่งบัณฑิต ออกไปทำในรุ่นนี้ก็ยังคงเป็นการสอนในระดับมัธยมศึกษาในต่างจังหวัด เช่นเคย แต่มีการเจรจากับกระทรวงศึกษาธิการเพื่อให้ผู้ที่จบตามโครงการ ป.บ.อ. นี้มีสิทธิรับราชการเป็นครูได้ ซึ่งก่อนหน้านั้นผู้ที่ไม่ได้จบโดย สายตรงการศึกษาไม่มีสิทธิสอบบรรจุเป็นครูในกระทรวงศึกษาธิการ เพราะครูสภาไม่ยินยอม

เลขานุการกรรมการดำเนินการในรุ่นที่สอง ถึงรุ่นแปด เป็นบัณฑิต ป.อ.บ. รุ่นที่ 1 คือ นายสมบุรณ์ สุนทรารักษ์ เป็นเลขานุการตั้งแต่รุ่นสอง ถึงรุ่นห้า นางสาวพรรณยุพา ศักดิ์คำดวง เป็นเลขานุการรุ่นที่หกถึงรุ่นแปด และตั้งแต่รุ่นที่เก้าเป็นต้นมา ป.บ.อ. รุ่นที่สองคือ นางสาวยุวณี คู่พิทักษ์ เป็นเลขานุการโครงการ และยกฐานะเป็นศูนย์และต่อมาเป็นสำนัก เรื่อยมา นอกจากนี้กิจการของโครงการก็ขยายขึ้นเรื่อย ๆ นอกจาก การศึกษาด้านมัธยมในระดับอำเภอแล้ว ต่อมาได้ขยายออกไปในเรื่อง ระดับประถมศึกษา ด้านอนามัย โครงการด้านโภชนาการ ฯลฯ และ ต่อมาได้ขยายรับเอาทหารและตำรวจเข้ามาร่วมในโครงการด้วย เช่นที่ทราบในปัจจุบัน สิ่งหนึ่งที่ข้าพเจ้าอยากให้เป็นข้อสังเกต สำหรับความเจริญเติบโตของโครงการนี้ก็คือ การมองการณ์ไกล ของอาจารย์ป่วยในการใช้กำลังคนทั้งภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจากภายนอก ในยุคเริ่มต้นมีคณะกรรมการดำเนินงาน และมีคณะกรรมการโครงการ คณะกรรมการดำเนินงานในรุ่นที่หนึ่งนั้นขึ้นอยู่กับคณะ

เศรษฐศาสตร์เป็นหลัก ต่อมาเมื่อเป็นโครงการในระดับมหาวิทยาลัย คณะกรรมการดำเนินงานประกอบด้วยผู้แทนของแต่ละคณะ และตำแหน่งผู้อำนวยการนั้นหมุนเวียนกันคนละหนึ่งปี คณะกรรมการบริหารโครงการนั้น นอกจากกรรมการดำเนินงานโดยตำแหน่งแล้ว ยังมีบุคคลภายนอก ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม หน่วยงานที่โครงการต้องส่งบัณฑิตออกไปทำงาน ยังมีตัวแทนสถาบันการเงิน การวางแผนพัฒนาฯ และผู้ที่สนใจงานการศึกษาและพัฒนาชนบทด้วย

ในฐานะที่ข้าพเจ้าได้เห็นการเริ่มต้นโครงการนี้มาแต่ต้น ร่วมกันกับอาจารย์ท่านอื่น ๆ ในคณะเศรษฐศาสตร์ และในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ความสำเร็จในความก้าวหน้านี้ เป็นผลของความร่วมมือร่วมใจของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย แต่ที่แน่นอนที่สุดก็คือ เพราะบุคลิกภาพอันดีเด่นของอาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ ที่ท่านทุ่มเทให้กับงานด้านการศึกษา การพัฒนาประเทศ โดยเน้นในเรื่องการพัฒนาคน และบัณฑิตที่จบจากสถาบันการศึกษาในประเทศไทย ความมีมนุษยสัมพันธ์อันดีเยี่ยมกับบรรดาลูกศิษย์ ความรัก ความห่วงใย บัณฑิตที่อยู่ในสนามเช่นพ่อกับลูก เมื่อออกเยี่ยมบัณฑิตเหล่านั้น อาจารย์ได้แสดงให้เห็นถึงความกระตือรือร้น ความไม่ถือตัว และความรักในการพัฒนาชนบท อันเป็นตัวอย่างที่น่าประทับใจกับลูกศิษย์ทุกรุ่นที่ได้พบกับอาจารย์ งานของอาจารย์ป่วยได้สำเร็จสมบูรณ์แล้ว ไม่ว่าอาจารย์จะอยู่แห่งไหนใด เมล็ดแห่งความคิดฝันในการพัฒนาบัณฑิตจากมหาวิทยาลัย เพื่อไปรับรู้ปัญหาของเพื่อนร่วมชาติในชนบทและมีส่วนช่วยเชิดชูความถูกต้องสำหรับการพัฒนาประเทศ ขณะนี้ กองกามเพิ่มมากขึ้นให้เห็นทั่วไป ไม่ว่างานของรัฐ หรืองานพัฒนาด้านเอกชน งานด้านชนบทได้รับการยอมรับมากขึ้นเรื่อย ๆ เปรียบกันไม่ได้กับบัณฑิตอาสาสมัครในยุคต้น ๆ หรืองานที่อาจารย์ป่วย ได้ฟันฝ่ามาในอดีต นับว่าพวกเราโชคดีที่ได้มีอาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ เป็นครูของพวกเราในงานที่สำคัญยิ่งยวดนี้

จากความคิดคำนึงถึงอาจารย์ป่วย

ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์

ผู้ใหญ่เมืองไทยที่เห็นความสำคัญของการศึกษามากที่สุดคนหนึ่งคือ อาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ และการศึกษาในความหมายของอาจารย์ก็มีได้คับแคบแต่เพียงการเรียนในโรงเรียนหรือในมหาวิทยาลัยตามที่คนส่วนมากเข้าใจกัน แต่อาจารย์จะเห็นความสำคัญของการเรียนรู้สิ่งแวดล้อม ทั่ว ๆ ตัวด้วย และที่โดดเด่นที่สุดในตัวอาจารย์ก็คือ อาจารย์ได้เป็นแบบของความประพฤติในเยี่ยงอย่างของผู้มีการศึกษาที่ใช้ความรู้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของคนในสังคม มิใช่เพื่อแสวงหาลาภยศ สักการะ เพื่อตน ครอบครัว ตนหรือตระกูลตน ท่านจึงเป็นผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับไหว ยกย่องเทิดทูนได้อย่างสนิทใจ

ถ้าจำไม่ผิด เมื่อช่วงปลายแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ ๑ อาจารย์ได้ชักชวนคนหลาย ๆ คนที่สนใจเรื่อง “การศึกษาของชาติ” มาคุยกันในวันหยุดราชการ ในลักษณะไม่เป็นทางการ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นขยายประสบการณ์ หาข้อสรุป เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ เท่าที่จำได้บุคคลเหล่านั้นก็มี ดร.กำแหง พลังกูร อาจารย์พัทธา สายหู อาจารย์ ส.ศิริรักษ์ ฯลฯ ตัวเองขณะนั้น ไม่มีประสบการณ์อะไรนัก แต่มีความสนใจเป็นทุน จึงติดสอยห้อยตามไปรับฟังผู้ใหญ่เขาคุยกันอยู่เสมอ จนทำให้มีความฝังใจมาจนปัจจุบันในเรื่อง คุณภาพและคุณธรรมของคน เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ความกล้าหาญในทางจริยธรรม ฯลฯ ทั้งนี้เพราะในการสนทนามักจะมีการกล่าวโยงไปถึงเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้บ่อยครั้ง

ต่อมาปรากฏภายหลังว่าในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๒ ได้เพิ่มการพัฒนาสังคมเข้าไว้ด้วย โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาการศึกษา พัฒนากำลังคน เพราะอาจารย์ป่วยในขณะนั้นเป็นกรรมการบริหารของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ได้มีส่วนอย่างสำคัญในการกำหนดนโยบายด้านนี้

นอกจากนี้ยังจำได้ว่า อาจารย์ได้เคยปรารภถึงเรื่องปัญหาขาดครูไปสอนในชนบท ในขณะที่มีผู้จบการศึกษาปริญญาตรีบางส่วนไม่มีงานทำและส่วนใหญ่จะไม่รู้จักปัญหาบ้านเมืองของตนเอง โดยเฉพาะในชนบทอย่างแท้จริง อาจารย์บอกว่า ๒ เรื่องนี้มันควรแก้ไขได้ และแล้วโครงการบัณฑิตอาสาสมัครก็เกิดขึ้น

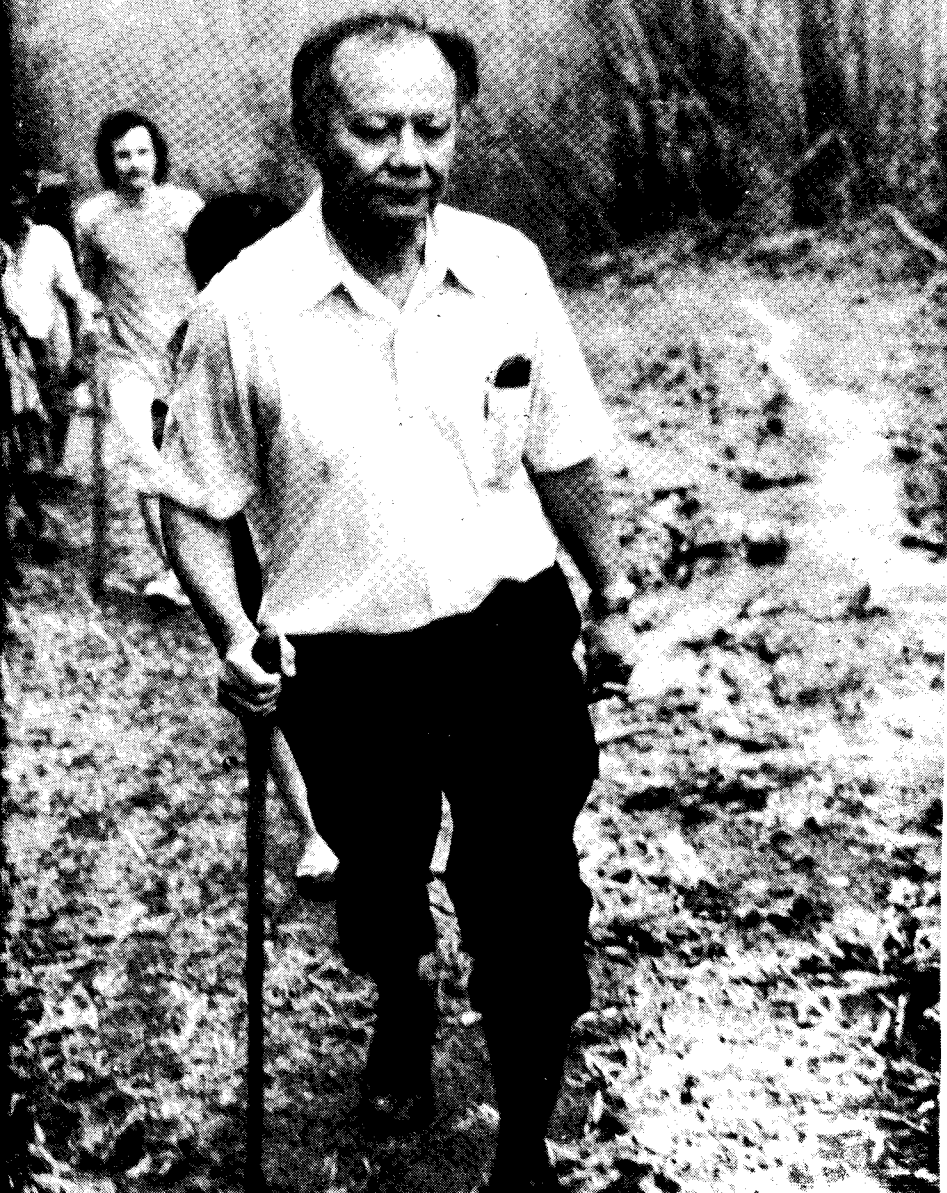
ในบางครั้งอาจารย์ป่วยจะชวนไปร่วมติดตามประเมินผลงานโครงการบัณฑิตอาสาสมัครซึ่งก็ได้เรียนรู้บางสิ่งที่อาจารย์ประพฤติเป็น

เยี่ยงอย่างไว้ เช่นในการรับฟังเด็ก ๆ วิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งบางครั้งก็ดูออก จะก้าวร้าว เกินเลยไปบ้าง แต่อาจารย์ก็อดทนปล่อยให้เด็ก ๆ ได้ฝึกหัดกล้า แสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมา แล้วจึงค่อยตะล่อมทีหลังให้ฟัง ด้วยเหตุ ด้วยผล ด้วยเมตตาธรรม ฉะนั้นจึงไม่น่าสงสัยว่าทำไมผู้ที่รู้จัก อาจารย์อย่างแท้จริงแล้วจะเคารพรักไม่เสื่อมคลาย

ยิ่งกว่านั้น อาจารย์จะแบ่งเวลาให้ลูกศิษย์เข้าพบเพื่อปรึกษาหารือ ทั้ง ๆ ที่อาจารย์ก็มีภารกิจรับผิดชอบมากมาย ตัวเองที่เป็น “ลูกศิษย์นอกระบบ” ก็พลอยได้อาศัยแย่งเวลานี้กับเขาด้วย บางครั้งจึงได้มีโอกาสฟัง อาจารย์คุยกับเด็ก ๆ เหล่านั้น บางคนก็ตั้งคำถามแหลมคม บางคนก็ไร้เดียงสา อย่างไม่น่าเชื่อ แต่สิ่งที่เห็นก็คือ ความเอื้ออาทรที่มีต่อศิษย์เสมอของ อาจารย์ อาจารย์ให้ความสำคัญต่อผู้ถามและคำถามทั้งปวงนั้นอย่างจริงจัง ซึ่งเราจะหาภาพเช่นนี้ดูได้ยากจากผู้ใหญ่ท่านอื่น ๆ

ความประทับใจเหล่านี้มีคุณค่าอย่างยิ่งแก่การเรียนรู้ และประพฤติ ตามแบบอย่างแก่ลูกศิษย์ทั้งหลายที่จะต้องสืบทอดกันต่อ ๆ ไป เพื่อให้สังคมไทยเรานี้มีบรรลู่ “เป้าหมายแห่งการศึกษา” เฉกเช่นที่อาจารย์ได้ทำแบบอย่างไว้ให้เดินรอยตามมากขึ้น

อดีตสู่ปัจจุบัน

คุณ อุบล สี:๐๑๑

๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๕

คุณ รอรอร

ที่ สหกรณ์ นนทบุรี เขตเมืองนนทบุรี อำเภอเมืองนนทบุรี

นาง: สี:๐๑๑ คุณ รอรอร

ทำเรื่อง ขอ รวบรวม ชื่อ "โรงเรียน" "

รอก-ไม่เอาชื่อ ของโรงเรียน; "

๕ ธันวาคม ๒๕๖๕

3 Barton Close
Cambridge CB3 9LQ
England

๑๖ สิงหาคม ๒๕๑๕

คุณวิญญูที่รัก

ผมได้รับจดหมาย ๑๐ สิงหาคม ของคุณแล้ว ขอขอบคุณมาก

เรื่องโครงการ ป.บ.อ. นั้น ผมไม่ได้เขียนใบลาออก เป็นเพราะ
ได้ข่าวจากอาจารย์อ๋อคิดว่า “ขณะนี้ได้ดำเนินเรื่องเพื่อออกจากคณะ
เศรษฐศาสตร์ไปขึ้นตรงกับมหาวิทยาลัย และคงจะเข้าที่ประชุมคณบดี
ในเร็ววันนี้” ข้อนี้ตรงกับความตั้งใจของผมอยู่ และเห็นว่าเมื่ออธิการบดี
และที่ประชุมคณบดีกำลังจะพิจารณาเรื่องอยู่ ก็เลยไม่ต้องเขียนใบลา

เพราะเมื่อเปลี่ยนสภาพไปเช่นนั้น ท่านอธิการบดีคงจะแต่งตั้งกรรมการ
อำนวยการโครงการ ป.บ.อ. เอง

พรุ่งนี้ผมจะไปลอนดอน และวันอาทิตย์ที่...จะไปตากอากาศ
จะกลับมาเคมบริดจ์ประมาณ ๖-๗ กันยายน

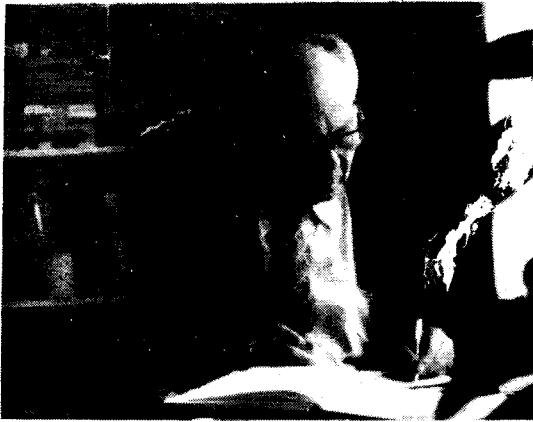
ไม่ทราบว่าคุณเคยได้ยินชื่อ Mr. Alec Dickson หรือไม่ เคยเป็น
ผู้อำนวยการ Volunteers' Service Overseas (VSO = Peace Corps ของอังกฤษ)
เดี๋ยวนี้เป็นผู้อำนวยการ Community Service Volunteers (CSV) คือ Peace Corps
ของอังกฤษ สำหรับปฏิบัติงานในอังกฤษเอง เมื่อเริ่มตั้ง ป.บ.อ. ใหม่
พวกเราเอาบทความบรรยายของ Dickson มาแปลเผยแพร่ เพราะแก
บรรยายไว้มาก ดูเหมือนเป็นเอกสารของ ISVS คือ International Society
for Voluntary Service บัดนี้ Alec Dickson กำลังจะขอทุน British Council
เพื่อเดินทางมา FarEast ผมจึงให้ชื่อคุณแก่ Mr. Dickson ว่าจะควรมาพบ
คุณ ฉะนั้นถ้า British Council ในกรุงเทพติดต่อมาทางคุณ ควรถือโอกาส
เชิญ Alec Dickson มาหารือเรื่องโครงการ ป.บ.อ. ด้วย และถ้าแกจะ
สามารถเดินทางไปเยี่ยมอาสาสมัครได้ก็ยิ่งดี ผมจะเขียนถึงอาจารย์คุณ
อย่างเดียวกัน ขอได้โปรดจัดการตามนี้ด้วย จะเป็นประโยชน์แก่โครงการ
ป.บ.อ. และถ้าพาแกเข้าพบท่านอธิการบดีได้ก็ยิ่งดี

หวังว่าคุณและครอบครัวคงสบายดี

ผมสุขสบายดีเป็นปกติ

รักและคิดถึง

ป่วย

๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๓

อาจารย์ป่วย อังภากรณ์ ถึง พรรณยุพา คักดีคำดวง

...ผมได้รับจดหมายจากคุณเฉลา คณาเดิม ดีใจมากที่อุตสาหะเขียนมาคุย ผมตอบไปแล้ว ที่ร.ร.สววิทยา มีคนที่ผมรู้จักเป็นครูอยู่ด้วย ชื่อคุณนรินทร์ ผุดเพชรแก้ว แกเขียนบอกข่าวว่าอาจารย์จำเรียงและอาจารย์เฉลิมศรีไปเยี่ยมคุณเอื้อมพรที่นั่น และบอกว่าคุณเอื้อมพร “ทำงานได้สมศักดิ์ศรี-เข้าได้กับชนทุกชั้น-เป็นคนที่มีความค่าแก่สังคมอย่างยิ่ง” และ “ประเทศไทยเราหากมีโครงการเช่นนี้ย้อนหลังไปสัก ๕ ปี คงจะเจริญขึ้นมาก” น่าปลื้มใจ ผมได้ตอบคุณนรินทร์ไปแล้วเหมือนกัน

โปรดปรึกษากันที่ว่า เมื่อผมกลับเมืองไทยแล้ว จะพยายามจัดให้มีการชุมนุมบัณฑิตอาสาสมัครกันสักครั้ง น่าจะเป็น Weekend ในเดือนเมษายน ๒๕๑๔ จะดีไหม? เชิญทั้งรุ่น ๑ รุ่น ๒ และอาจารย์บางท่านจะไปสวางคนิวาสักก็ได้ หรือจะไปหัวหินก็ได้ (เกรงจะหาที่ที่หัวหินยาก) หรือที่อื่นแล้วแต่สะดวก หาเวลาที่มาได้พร้อมหน้ากัน เริ่มแต่วันศุกร์เย็นถึงอาทิตย์เย็นกลับกรุงเทพฯ การเงินผมรับผิดชอบ ควรหารือกันเสียแต่เนิ่น ๆ เกี่ยวกับการจองที่ทาง เพราะพวกเราถ้ามาพร้อมกันคง ๔๐-๕๐ คน ขอให้ อ.จำเรียงช่วยวินิจฉัยด้วย

๓๑ ธันวาคม ๒๕๑๓

นพดล เจริญไทยทวี ถึง พรรณนุพา ศักดิ์คำดวง

ผมเองไม่ได้นึกเสียตายเวลาที่เป็นอาสาสมัครนี้เลย แม้จะพูดไปชัดเจนลงไปก็ไม่ได้ว่า ได้อะไรเป็นชิ้นเป็นอันจากเวลาที่ผ่านมานี้มา และเวลานี้ก็เริ่มคิดแล้วว่าปีหน้าจะทำมาหารับประทานอย่างไรดี จะใช้ชีวิตอย่างไรดี ถ้าคนเราอยู่คนเดียวไม่ต้องมีครอบครัวคอยห่วง ไม่ต้องมีเพื่อนฝูงที่คอยจ้องแข่งขัน ไม่ต้องมีคู่รักที่ต้องร่วมกันสร้างหลักฐาน ก็จะได้ใช้ชีวิตของเราให้เป็นอย่างไรก็ได้ตามที่เรารอบใจ ผมอยากเป็นอาสาสมัครของกรมการพัฒนาชุมชน แต่แน่ใจว่าคนต่าง ๆ ที่ผูกพันกันอยู่ เขาคงไม่สนับสนุนนัก เขาคงอยากให้เรียนต่อ อยากให้ไปเมืองนอก อยากให้ทำงานที่จะก้าวหน้าได้เสียที และมันก็น่าอึดอัด ที่เราต้องคิดถึงเขาเหล่านั้นอยู่มากเหมือนกันในการตัดสินใจของเรา นึกไปก็อย่างที่ทาคณบดีพูดเมื่อวันเลี้ยงส่งว่า คนที่เสียสละคือ พ่อ-แม่ ครอบครัวของเราตัวมิใช่เราคนเดียว ถ้าเราทำผิดความคาดหวังของคนที่เขาหวังดีต่อเราน้อยนัก เราเองก็ไม่ค่อยสบายใจ...

๑๖ มกราคม ๒๕๑๔

นพดล เจริญไทยทวี ถึง อาจารย์จำเรียง ภาวิจิตร

เนื่องในโอกาสวันครู ผมขอกราบคารวะอาจารย์ทุกท่านที่เคย
อบรมสั่งสอนพวกเรามาด้วยความระลึกถึงในพระคุณเป็นอย่างยิ่งครับ
ผมได้รับจดหมายของอาจารย์เมื่อวันศุกร์เย็น แต่สองวันนั้นยุ่ง ๆ อยู่
จะโทรเลขก็เกรงว่ามาถึงวันเสาร์-อาทิตย์ อาจยุ่งยาก ผมจะโทรเลขวัน
อาทิตย์หรือวันจันทร์ด้วย เพื่อให้แน่ใจว่าอาจารย์จะไม่ต้องรอข่าวจากผม
เพราะผมยินดีรับใช้กิจกรรมของโครงการครั้งนี้ ในด้านงบประมาณ ถ้าขลุก-
ขลักไม่สะดวก ผมก็ยินดีออกค่าเดินทางด้วยเงินเบี้ยเลี้ยง ซึ่งผมพอมีเหลืออยู่
บ้าง หรือถ้าโครงการมีงบประมาณอยู่แล้ว ผมก็หวังว่าจะตั้งไว้เพียงแค
ชั้นสาม (ตอนเดินทางกลับของทุกคนก็ดูเหมือนผมจะขอความกรุณา
มาแล้วว่า ขอให้จ่ายแก่เราแค่ชั้นสาม) ถ้ายังมีการรวบรวมเงินช่วยคุณ
ร่วรรณอยู่ขอความกรุณาให้อาจารย์ช่วยบอกพี่สมบูรณ์หักออกจาก
เงินเดือนผม ๕๐ บาท ช่วยไปด้วยนะครับ

ผมได้ข่าวแว่ว ๆ ของบางคนที่เกิดอุดมการณ์แก่กล้าหรือเกิดยุ่งยาก
อะไรในใจบางอย่าง คิดจะไม่แคร์กับประกาศนียบัตร ผมจึงขอเรียนให้
ทางโครงการฯ หาทางจูงใจกันต่อไปในด้านความสำเร็จ อุดมการณ์และ
น้ำใจ (ไม่ควรพูดถึงผลตอบแทนทางวัตถุเพราะจะยิ่งเกิดปฏิกิริยา เพื่อว่า
ข่าวนั้นจะเกิดเป็นจริงขึ้นมา) เพราะผมคิดตรงกับไซยนต์ที่มองเห็นภาพ
พวกเรา ๑๙ คน ขึ้นรับพระราชทานประกาศนียบัตรโดยพร้อมเพรียงกัน
เป็นความหวังที่บรรเจิดเหลือเกิน และขอภาวนาให้เป็นจริงดังนั้นเถิด
ผมได้อ่านบันทึกของท่านคนบตีด้วยความดีใจตื่นเต้นและอบอุ่นมาก แต่
ก็อดเขิน ไม่ได้ว่าผมเองนี้ทำประโยชน์ได้จริงหรือเปล่านั้นไม่รู้ และมาก
สมความคาดหวังของท่านคนบตีหรือเปล่านั้นไม่ทราบ แต่ก็ได้พยายามทำ

ให้มากขึ้น ให้สมกับความรู้สึกของท่านคนบดีและคำพูดของท่านกรรมกร และเพื่อน ๆ หลายท่านที่มีไปถึงผม ว่าผมทำงานมาก ทำงานเต็มหน้าชมเชยต่าง ๆ นานา จนผมกระดากอายว่าความจริงนั้นผมใช้เพื่อนุษย์สัมพันธ์ที่ดีเท่านั้น ผมไม่ได้ใช้ความคิดริเริ่ม ไม่ได้ใช้การต่อสู้ด้วยอุดมคติ อย่างที่พวกเราหลายคนทำกันอย่างน่าชื่นชมนั่นเลย ผมได้รับคำชมมากเกินไป จนไม่สบายใจว่านี่กำลังหลอกลวงคนที่เรารัก หรือท่านเหล่านั้นชมเราเพราะรู้ว่าเรา บ้ายอ เท่านั้นเอง มีอีกหลายคนทั้งในโครงการฯ และในโรงเรียน ทำงานเต็มที่จริง ๆ เหนื่อยจริง ๆ แต่ได้ร่ำกำลังใจไม่มากนัก ถ้ายกให้กันได้ ผมขอยกคำชมเชยของผมทั้งหมดให้แก่ท่านเหล่านั้น และขอเพิ่มความรู้สึกยกย่องและเป็นบุญคุณจากใจจริงของผมให้ไปด้วย

แต่อย่างไรก็ตามเมื่อมานึกถึงตามที่ท่านคนบดีกล่าวว่า พวกเราเกิดขึ้นในเมืองไทยแล้ว ได้ทำประโยชน์ คือชื่อเสียงให้แก่สกุลแล้ว และได้ใช้ชีวิตที่ไม่มีโทษแก่ส่วนรวมแล้ว ได้ช่วยให้หลายคนเบาแขึ้นระยะหนึ่ง เพื่อมีกำลังทำงานส่วนรวมต่อไปแล้ว และนำมาซึ่งความสบ้างแก่ชุมชนที่เราไปอยู่แล้ว ผมก็สบายใจขึ้น สำหรับพวกเราทุกคน และก็รู้สึกว่่าก็น่าจะพอแก่ความภูมิใจของตนเองแล้วมิใช่หรือ ถูกแล้วเวลาเรากำลังหาความภูมิใจในงานของเรา ที่เราไม่สบายใจ เพราะเราไม่ผลงานให้ภูมิใจได้เลย แต่ว่าเพื่อน ๆ และท่านทั้งหลาย เราตัวเล็กแค่นี้ จะทำงานใหญ่ที่ไหนล่ะ รักษาอุดมคติสร้างบารมีต่อไปเถิด แลก็ยิ่งงานครูด้วยแล้วแทบจะไม่มีผลงานอะไรให้เห็นได้เลยจริง ๆ นอกจากพวกเราจะยกย่องกันเองเท่านั้นแหละ เกี่ยวกับ วลี “บัณฑิตอาสาสมัครอย่างไ้ชยันต์ว่าและเราจะพอใจเพียงแค่ว่า “ตัวเองมาช่วยให้ครูคนอื่นทำงานน้อยลงเท่านั้นเอง” ได้หรือเปล่า อย่างที่ศิริพรว่า แล้ววิวรรธ

ถามต่อไปที่ผม สำหรับของไซยนต์ผมยังตอบไม่ได้ถึงคำนิยามของ “บัณฑิตอาสาสมัคร” แต่ของศิริพรและวิวรรธน์ ผมตอบไว้นานแล้วว่า แต่งานนั้นก็ยิ่งดีเพราะครูชนบทนั้นหนักจริง ๆ ทั้งงาน ทั้งใจ และไม่มีโอกาส ไม่มีทางไปไหนด้วย นึกถึงเราว่าถ้าเราทำงานหนักอยู่อย่างนั้น แล้วมีคนที่มีโอกาสดีกว่าเราตั้งมาก มีน้ำใจมาช่วยเราอย่างนี้แล้ว ก็ติดต่อเราอย่างจริงจัง เราจะสบายใจขึ้นไหม จะอุ่นใจว่ามีเพื่อนจากส่วนกลางที่เห็นความหมายของงานของเรา แล้วเราจะมีกำลังใจทำงานให้ดีขึ้นไหม

พูดถึงข่าวจากข่าวสารอีกข่าวที่ผมดีใจมาก คือ ข่าวการสังสรรค์ ในเดือนเมษายน หวังว่าช่วงระยะเวลาเหล่านั้น จะมีค่ามากสำหรับความประทับใจของแต่ละคนต่อเพื่อน ๆ อาจารย์และโครงการฯ ผมขอความกรุณาให้จัดรายการสัมภาษณ์เฉพาะเรื่องของโครงการฯ นโยบาย วิธีการ และบุคคลลงในโปรแกรมด้วย เพื่อให้สุดสัปดาห์นั้นมีสาระและน่าประทับใจจริง ๆ

๑๗ มกราคม ๒๕๑๔

วิวรรณ์ ชูเชิด ถึง อาจารย์จำเรียง ภาวิจิตร

สัปดาห์ที่ผ่านมาทางโรงเรียนจัดการสอบซ่อมกลางปี ผมจึงขออนุญาตครูใหญ่เดินทางขึ้นไปจังหวัดเชียงราย เพื่อพบปะกับเพื่อนอาสาสมัครของเรา ผมแวะค้างอยู่กับคุณไชยันต์ที่พะเยา และได้เดินทางขึ้นไปพบกับคุณอรุณีที่แม่จันด้วย เป็นอันว่าอาสาสมัครภาคเหนือได้พบกันพร้อมหน้าทั้ง ๔ คน ตอนหนึ่งของเรื่องต่าง ๆ ที่เราได้พูดคุยกัน ผมได้เล่าถึงการประชาสัมพันธ์งานของโครงการ ป.บ.อ. ของเราเท่าที่ทราบจากอาจารย์ครั้งที่มานิเทศผม และคราวที่ผมเดินทางไปกรุงเทพฯ เมื่อกลางเดือนปีที่แล้ว คุณไชยันต์ได้ลองกะหัวข้อที่เราควรจะต้องเอาไว้ดังนี้

๑. ข้อมูลหรือเรื่องราวเป็นมาของโครงการ ป.บ.อ.
๒. ทำไมพวกเราจึงเข้ามาเป็นอาสาสมัคร
๓. นับตั้งแต่ได้ทำงานมา เราได้ประโยชน์หรือได้รับความพอใจประการใดบ้าง
๔. วิจัยโครงการ ป.บ.อ. และวิจัยถึงงานอาสาสมัคร (รายการนี้วิจัยโดยเสรีเพื่อแสดงความคิดเห็นของเรา)

และผมมีความคิดเห็นว่าสุดท้ายเราคงจะต้องสรุปและเพิ่มเติมคำตอบของคำถามที่ว่า “เมื่อพ้น ๑ ปีแห่งการทำงานนี้แล้ว พวกเราจะไปทำงานอะไร หรือเรียนต่อกันอย่างไรต่อไป”

ในวันครุที่ผ่านมาผมได้ไปร่วมพิธีระลึกถึงพระคุณบูรณาจารย์ ในโอกาสนี้ ผมขอกราบระลึกถึงพระคุณอาจารย์และอาจารย์ทุก ๆ ท่าน ในโครงการ ป.บ.อ. ของเราด้วยวสันตดิถีกลิ่นของพระวรเวทย์พิสิฐ

๑ บท

ชื่อขอประนมกรกระพุ่ม
กราบคุณอดุลครุประทาน

อภิวาทนาการ
हितเทิดทิวีสรร

๑๗ มกราคม ๒๕๑๔

วรุวรรณ อักขิโสภา ถึง น.ส.พรณยูพา ศักดิ์คำดวง

ตั้งใจว่าจะเขียนมาคายนานแล้ว เพราะว่าตั้งใจ “สารเพื่อนพ้อง” มากตั้งแต่ฉบับที่ ๑-๓ เพราะในแต่ละฉบับนั้นมีเพื่อน ๆ เขียนส่งมาคุยอ่านแล้วซึ่งมาก เพราะบางสิ่งบางอย่างมันคล้ายคลึงกัน บางครั้งนี่ก็ย่อท้อแต่เมื่ออ่านแล้วก็คิดว่าอย่างน้อยก็มีเพื่อน ๆ บางคนก็ประสบเช่นเรา ถ้ามีเวลาว่าง มีอารมณ์ มีความอยาก มีความสามารถเกิดขึ้นพร้อมกันว่าจะเขียนเรื่องส่งมาลงใน “สารเพื่อนพ้อง” บ้าง อยากจะขอความกรุณาช่วยลงในสารเพื่อนพ้องฉบับหน้าด้วยว่า กราบขอบพระคุณบรรดาท่านอาจารย์ในโครงการฯ อาจารย์ในแผนกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ตลอดจนจณพี ๆ เพื่อน ๆ ทุกท่านทุกคนที่ช่วยเหลือ บ้างก็สละเงิน เสื้อผ้า แสดงความเสียใจในการที่บ้านสระบุรีไฟไหม้ครั้งนี้เป็นอย่างยิ่งคะ อ้อตลอดจนสารเพื่อนพ้องด้วยนะคะ เป็นอย่างไรบ้างคะอากาศที่กรุงเทพฯ หนาวหรือยัง ตอนนี่ที่แม่สอดหนาวเหลือเกิน เกิดมาโตเท่าปัจจุบันนี้ยังไม่เคยประสบความหนาวเช่นนี้มาก่อนเลย (อันนี้เป็นสิ่งหนึ่งที่ได้รับจากโครงการฯ ถ้าไม่มาแม่สอดก็ไม่พบจริงไหมคะ) อุณหภูมิตอนนี้เย็นที่สุดเท่าที่ดูเทอร์โมมิเตอร์แล้วประมาณ ๙ องศาเซลเซียส โดยเฉพาะตอนเช้ามีดเคะกลางคืนนอนสวมเสื้อยืด มธ. แขนยาว (แบบที่ใส่ตอนฟุตบอลประเพณี) ๔ ตัว ถุงเท้าผู้ชายหนา ๆ ผ้านวม ๒ ผืน ยังหนาวเหลือเกิน พอดีก็กับได้เสื้อผ้าที่อาจารย์ให้เอาไปแจกที่สระบุรีก็ได้นำมาที่แม่สอดด้วย ๑ กลองเลยถือโอกาสแจกคนที่แม่สอด คือครูที่อยู่ด้วยก็รับบริจาคเหมือนกัน เด็กนักเรียนบางคน และได้ให้คนขายไอศกรีมที่โรงเรียนอายุ ๓๐ กว่าปี มีลูกมาแล้ว ๑๐ คน ตายไปแล้ว ๕ คน เดี่ยวนี้อยู่ ๕ คน ฐานะยากจนมาก จึงนับว่าได้ประโยชน์มาก เพราะตอนนี้กำลังหนาว

๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔

เชาวณิต จิโรจน์กุล ถึงเพื่อน ๆ ป.บ.อ. รุ่นที่ ๑

เรามาถึงสุราษฎร์ด้วยความปลอดภัย ไปถึงสุราษฎร์ฯ ที่ ๔ นั่งคอย
 ในร้านกาแฟจนสว่าง แล้วจึงไปเจอคุณแม่ของเพื่อนโดยบังเอิญ จึงมีที่
 อาบน้ำเปลี่ยนเครื่องแต่งตัว เสร็จแล้วรีบไปรายงานตัว เขาจึงให้ช่วยงาน
 ที่ศาลากลาง เราพักอยู่กับเพื่อนรุ่นพี่ที่รัฐศาสตร์ อายุก็ไล่เลี่ยกับเรา เขา
 และภรรยา มีบุตรเล็ก ๆ ๕ คน ถ้าอยู่บ้านก็ช่วยเขาเลี้ยงดูลูก มิฉะนั้นก็
 ออกไปเดินเที่ยวแล้วกลับมาตึก ๆ หน่อย ลูก ๆ เขาหลับไปแล้วจึงเข้านอน

หลังจากอยู่ที่ศาลากลางได้ ๗ วัน เราก็ได้รับคำสั่งให้ประจำอยู่ที่
 ที่ว่าการอำเภอเมือง (สงสัยเส้นตี) วงศ์วิบูลย์ เขาได้ประจำอยู่ที่ อ.พุนพิน
 การที่เราไปช่วยราชการที่อำเภออื่นนี้ เป็นการชั่วคราว คิดว่าเราคงมี
 โอกาสเตรียมตัวเพื่อรับสถานการณ์ที่แย่มากได้ เราอยากจะเล่าเหตุการณ์

ต่าง ๆ ของสุรashtra ให้พวกเธอฟัง แต่คิดว่า เธอยังนึกหนังสือพิมพ์เจอมาบ้างแล้ว เหตุการณ์รุนแรงกว่ามาก เนื่องจากต้องการปิดข่าว ทั้ง ๒ ฝ่ายล้มตายมากกว่าที่ได้ยินกันหลายเท่าตัว เราไปนั่งงานศพของข้าราชการที่เสียชีวิตหลายครั้ง (ผูกโศกดำของเงลาโก้ไปเลย) ส่วนมากเป็นตำรวจทหาร

อำเภอ นอก ๆ ที่ร้ายแรงก็มี อ.นาสาร อ.พระแสง กิ่ง อ.เคียนซา กิ่ง อ.เวียงสระ พวกข้าราชการ ทหาร ตำรวจ ไม่ได้รับบริการจากประชาชนเลย เนื่องจากอิทธิพลของพวกผู้ก่อการร้ายครอบงำไปทั่ว พวกข้าราชการขึ้นรถแท็กซี่ เขาก็ไม่รับ ซื่ออาหารก็ไม่ขาย เนื่องจากคนที่ขายหรือบริการพวกข้าราชการก็ต้องได้รับอันตรายไปด้วย เหล่านี้เป็นต้น ในตัว อ.เมืองก็มีพวก ผกค. มาก แต่ไม่กล้าแสดงอิทธิพล เนื่องจาก ผกค. ถ้าทำอันตรายข้าราชการแล้วจะหนีไม่รอด มีกำลังทหาร ตำรวจ พร้อมทั้งป้องกัน พวกทหารนี้โหดเหี้ยมน่าดู เมื่อ ผกค. ลอบฆ่า วางกับระเบิด ทหาร ฝ่ายทหารก็ทิ้งระเบิด และฆ่าพวกนั้นหมดทั้งครอบครัวเช่นกัน ไม่มียกเว้นคนแก่ ผู้หญิง และเด็ก เวลาเรา นายอำเภอ และเพื่อนปลัด ไปออกท้องที่ รู้สึกเสียวสันหลังชอบกล ไม่รู้ว่าเมื่อไหร่จะถึงคราวของพวกเรา

ฟังเรื่องไม่ค่อยน่าฟังมาแล้ว ก็มาฟังเรื่องอื่นกันบ้าง สุรashtra มีของดีหลายอย่าง มีการทอผ้าไหมอย่างภาคเหนือ โดยใช้พวกสาวสวย ๆ ของแต่ละบ้านมาทออยู่หน้าบ้าน แต่งตัวอย่างชาวเหนือ เรียกหมู่บ้านนี้ว่า หมู่บ้านพุ่มเรียง อ.ไชยา มีสถานศักดิ์สิทธิ์ และสวยงามก็คือ สวนโมกขพราราม มีแม่น้ำตาปีที่งามจับตา ที่เราได้เห็นมาก็มีเพียงเท่านั้น...

๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๙

อาจารย์ป่วย อังภากรณ์ ถึง จำลอง พันธุ์ไม้

“...เรื่องที่คุณปรึกษามานั้น ก็เป็นการดี ศิษย์เก่าควรจะได้ใส่ใจกับมหาวิทยาลัยให้มากเสมอ เพราะเป็นปลาช่องเดียวกัน แต่ผมไม่เห็นด้วยกับการแก้ “ภาพพจน์” ของธรรมศาสตร์ มธ. ในฐานะที่รักเสรีภาพ เทอดทูนความยุติธรรมและสนับสนุนสังคมและระบบประชาธิปไตย ไม่ต้องแก้ภาพพจน์ อีกก็ปีที่ศักราชก็ควรเป็นเช่นนั้น การที่คนเข้าใจผิดว่าเป็นคอมมิวนิสต์นั้น ก็เป็นบาปของคนเหล่านั้นเอง ความจริงจะต้องปรากฏให้นักประวัติศาสตร์ค่อยๆ เชื่อมมาอย่างแน่นอน ถ้าต่อไป เราถูกปกครองโดยคอมมิวนิสต์ มธ. ก็ต้องเป็นแหล่งประท้วงเพื่อเสรีภาพนั่นเอง...ผมเองรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เป็นนักศึกษา อาจารย์ และอธิการบดีธรรมศาสตร์ ตลอดมา”

การแพ้การชนะเป็นของธรรมดา แพ้ก็ต้องไม่เสียใจ ชนะก็ต้องไม่เหลิง นิสิตนักศึกษาเหลิง ไปจึงชวนให้ถูกโจมตีจนแพ้ได้...”

๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐

อาจารย์ป่วย อังภากรณ์ ถึงเพื่อนพ้อง

...ตอบฉลุยวรรณ ยินดีที่เรียนจบไปอีกชั้นหนึ่ง แต่ไม่ควรเสียกำลังใจ ควรมีมานะต่อสู้เพื่อความยุติธรรมต่อไป ผมกลับแน่ เมื่อปลอดภัยความดี ความจริงกับความงามนั้นยังยึดเป็นหลักอยู่เสมอไม่เปลี่ยนแปลง แม้ว่าโลกภายนอกจะไม่ดี จะไม่งาม และจะไม่จริง ก็ยังจะต้องยึดไว้ให้มั่นไม่คลอนแคลน พระท่านสอนว่า “บัณฑิตย่อมไม่มีอาการขึ้นลง” หมายความว่าต้องยึดให้มั่นในหลักการ ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสลม...

๓๐ กันยายน ๒๕๒๐

มยุรี เสนามนตรี

วันนี้จิตใจห่อเหี่ยวชอบกล เนื่องจากได้ฟังเรื่องเศร้า ๆ มา ก็เรื่องของสาว ๆ นั้นแหละค่ะ แม่กำลังคิดที่จะขายลูกสาว ทั้ง ๆ ที่เด็กกำลังเรียนอยู่ชั้น ป.๔ ตัวเล็กนิดเดียว พอติมได้ฟังแล้วเห็นเด็กคนนี่ที่ไรติมสงสารอย่างจับใจ กำลังหาวิธีการที่มั่นคงที่สุดที่จะพูดกับเด็กอยู่ค่ะ เพื่อให้แก่เปลี่ยนทัศนคติที่แม่ปลุกฝังมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย แต่คิดอยู่เหมือนกันว่าจะกระทบกระเทือนทางครอบครัวเขาหรือเปล่า แผนการของแม่ก็คือจะได้นำเงินที่ขายลูกสาวมาสร้างบ้านใหม่และตั้งโรงเรียน วิธีการขายก็คือนำไปให้แม่เลี้ยงที่ลำปาง หรือกรุงเทพฯ หรือหาดใหญ่ แล้วตกลงกันตามความสวย มีตั้งแต่ ๒,๐๐๐-๕,๐๐๐ บาท เมื่อได้เงินแล้วพ่อแม่ก็กลับมาบ้านอย่างไม่ว่าทุกข์ร้อนถึงความบริสุทธิ์ของลูกที่จะต้องเสียให้กับผู้ชายคนแล้วคนเล่า ซึ่งบางครั้งอาจจะเป็นความระทมทั้งทางร่างกายและจิตใจ แต่ส่วนใหญ่เด็กสาวเหล่านี้เต็มใจ เด็กสาวจะทำงานทำเงินให้กับแม่เลี้ยงจนครบตามจำนวนเงินที่พ่อแม่นำมาและแม่เลี้ยงจะต้องหักค่าเลี้ยงดู ค่าเสื้อผ้า จากจำนวนเงินที่หาได้นี้ด้วย เมื่อหาเงินให้แม่เลี้ยงครบแล้วก็ป็นอิสระคือรายได้จะเป็นของเด็กอย่างเต็มที่แม่เลี้ยงจะหักก็แต่เพียงค่าเลี้ยงดูและที่พักเท่านั้น หรือถ้าเด็กอยากจะกลับบ้านก็กลับและเลิกอาชีพนี้ได้แต่ปรากฏว่าไม่มีใครกลับมาหอกค่ะ นอกจากคนที่หมดสมรรถภาพ เช่นตั้งท้องโดยไม่รู้ว่าเป็นใคร พ่อซึ่งคนท้องเองก็ไม่รู้ หรือติดกามโรคกลับมาให้พ่อแม่รักษา ตกลงเงินที่ขายมาได้ในตอนแรกนั้นก็ไม่ได้คุ้มกับค่ารักษาพยาบาล เมื่อหายจากโรคพุโรหรือหายจากกามโรคแล้ว ถ้าไม่มีอายหนุ่มลูกทุ่งมารับช่วงไปเป็นศรีภรรยาแล้ว เธอก็จะกลับไปหาอาชีพขายตัวอีก เด็กคนที่กำลังเรียน ป.๔ ที่ติมพูดถึงในตอนแรกนี้ พี่สาวของเขาแม่ก็นำ

ไปขายเช่นกัน ขายก่อนที่ติมจะไปประมาณเดือนเศษ แต่เนื่องจากเด็กยังไม่เป็นสาว ยังประกอบอาชีพไม่ได้ จึงเป็นแต่เพียงไปดูงานของรุ่นพี่ ๆ ไปพลาง ๆ ก่อนเพื่อความชำนาญในเวลาต่อไป แม่ของเธอจึงยังไม่ได้ค่าตัวครบตามจำนวนที่ตกลงกันได้

ไม่ทราบว่าจะระยะเวลา ๘ เดือนนี้จะมีประโยชน์แก่เด็ก ๆ ที่กำลังจะเป็นสาวได้มากนักน้อยเพียงใด แม้จะเป็นผลงานที่ไม่เห็นผลทันตาก็ตาม ถ้าหากสามารถเปลี่ยนทัศนคติของเด็กสาว ๆ และพ่อแม่ของเธอได้สัก ๕-๑๐% ติมก็พอใจแล้ว

ป่าดงนับว่าเป็นชุมชนที่น่าศึกษาอย่างยิ่งเชียวค่ะ นับตั้งแต่คนที่อยู่ในหมู่บ้าน แต่ละครอบครัวก็มีวัฒนธรรมของตัวเองต่าง ๆ กันไป เพราะมีทั้งคนลื้อ ลัวะ คนเมือง คนลาวจากประเทศลาว คนเข่าพื้นราบ ดังนั้นการรวมกลุ่มจึงไม่ค่อยมีความพร้อมเพรียงและความสามัคคีกันเท่าไรนัก

การเลือกใช้คนให้เหมาะกับงาน

ของ

อาจารย์ป่วย อิงภากรณ์

เมื่อข้าพเจ้าเป็นบัณฑิตอาสาสมัคร มีโอกาสได้เห็นปฏิบัติ
ต่างๆ สิ่งของอาจารย์ที่ข้าพเจ้าประทับใจ เช่น ความเป็นคนใจกว้าง
รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่เด็กกว่าอย่างพวกเรา การเลือกใช้คน
เหมาะกับงาน เข้าใจชีวิต มีสายตากว้างไกลมองเห็นความสามารถ
ความดีงามในตัวบุคคล สิ่งเหล่านี้ข้าพเจ้าจดจำไว้ไม่เคยลืม และคิดว่า
ประโยชน์อย่างยิ่งกับผู้ที่ต้องการนำปฏิบัติของอาจารย์ไปใช้กับ
ง จึงขอนำมาเล่าสู่กันฟังสักสองเรื่อง

เมื่อครั้งสัมมนาประจำปีบัณฑิตอาสาสมัครรุ่นที่ ๒ พวกเราก็เหมือน
ผู้สาวทั่ว ๆ ไป เมื่อมีความไม่พอใจผู้บริหาร ก็คิดแต่จะเปลี่ยนตัว
ตัวว่าเป็นทางเดียวที่จะแก้ปัญหาได้ สิ่งที่เราไม่พอใจ คือการ
หลักสูตรการศึกษาให้พวกเราเรียนมากเกินไป จนเรารู้สึกอึดอัด ซึ่ง
ภาษาบัณฑิตไฟแรงอย่างพวกเรา ว่าไม่จำเป็น แล้วก็เลยพาล
หาท่านผู้อำนวยการ (ผอ.) ว่าเป็นคนไม่จริงใจเพราะชอบยกยอเรา
ารเสนอเรื่องนี้เข้าที่ประชุมสัมมนา มีอาจารย์ป่วยเป็นประธานใน
ชุม ก็มีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง พยายามสรรหาแต่สิ่ง
ไม่งามต่าง ๆ ของท่าน ผอ. มากล่าว เพียงเพื่อผล คือ ชัยชนะอย่าง
โดยไม่คำนึงว่าอาจารย์ผู้เป็น ผอ. จะกระทบกระเทือนใจหรือไม่

อาจารย์ป่วยชี้ให้เห็นว่า ผอ.ท่านนี้เป็นคนมีระเบียบอย่าง การจัดการหลักสูตรการเรียนการสอนให้มีเนื้อหาวิชานั้นเป็นสิ่งจำ เพราะเราเป็นโครงการการศึกษา จะเอาแต่ปฏิบัติอย่างเดียวไม่เพียงพอ ในระยะเริ่มแรกนี้เราจำเป็นต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่จะจัด กับสิ่งเหล่านี้ การเลือกใช้คนก็ต้องพิจารณาให้เหมาะกับงานกับห พร้อมคำถามพวกเรารู้ว่ามีใครที่เหมาะสมกว่าก็เสนอมาได้ ทุกคน ยอมรับในเหตุผล ท่านอาจารย์ ผอ. ก็ได้เป็นต่อมาอีกหนึ่งปี โดยไม่ โกรธเคืองในความไม่เต็มใจของเราเลย

นับว่าเป็นบทเรียนที่มีค่าที่พวกเราได้รับและจดจำไว้จนบัดนี้ เราจะต้องรู้จักดูให้เห็นถึงความดีความสามารถในตัวของแต่ละบุคคล ไม่มองแต่เพียงผิวเผิน เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะแก่งาน อะไรที่ทำให้ ไม่พอใจ ถ้าไม่ใช่เป็นเรื่องขอขาดขาดตายก็ควรมองข้ามไป ไม่เอามาใส่ คนเราจะดีพร้อมในทุกสิ่งหาได้ไม่

อาจารย์ได้นำทฤษฎีที่อาจารย์สั่งสอนเราในเรื่องนี้ ให้พวกเราได้ประจักษ์ก็คือ เมื่อครั้งที่อาจารย์รับตำแหน่งอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี ๒๕๑๘ นั้น พวกเราได้มีโอกาสพูดคุยกับอาจารย์ ขณะ อาจารย์กำลังเลือกทีมงานบริหาร อาจารย์ถามพวกเราที่มาจากคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีว่า “อาจารย์นั่งเยาว์เป็นอย่างไร ถ้าผมจะมาเป็นรองฝ่ายบริหาร” แสดงว่าก่อนที่อาจารย์จะมอบหมายตำแหน่งหน้าที่การทำงานให้กับใคร ก็ได้ลำดับรับฟังความเห็นจากหลาย ๆ ฝ่าย นี้ มาตรการที่สุขุมรอบคอบ ไม่ใช่ระบบเล่นพรรคเล่นพวก

ในที่สุดอาจารย์ก็บอกแก่เราว่า ท่านตัดสินใจแล้วจะมอบตำแหน่งรองอธิการบดีฝ่ายบริหารนี้แก่อาจารย์นั่งเยาว์ ชัยเสรี ซึ่งท่านให้เหตุผล ตำแหน่งนี้เป็นตำแหน่งแม่บ้าน เพราะต้องดูแลกิจการงานภายใน ต้องดู

สุขของคนในบ้านซึ่งประกอบด้วยอาจารย์ เจ้าหน้าที่ นักการภารโรง
ขับรถ ตลอดจนนักศึกษา ควรเป็นหญิงและเป็นผู้ที่มีความละเอียด
รอบคอบ เป็นเหตุผลประการที่หนึ่ง เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการ
การการเงินและงานบุคคล (ท่านเน้นว่ามาจากคณะพาณิชย์ฯ) เป็นเหตุผล
ประการที่สอง และประการสุดท้ายเป็นคนมีสปิริต รักความเป็นธรรม
เผชิญกับปัญหา มีใจเด็ดเดี่ยวและมีปัญญาที่จะแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง
อาจารย์เล่าว่าเห็นอาจารย์นงเยาว์ขณะเป็นนักศึกษา ชูป้ายประท้วงพวก
เรที่เข้ามายึดธรรมศาสตร์ให้ถอนออกไป พร้อมกับยกมือทำท่าประกอบ

ถ้าจะย้อนไปศึกษาเรื่องราวในธรรมศาสตร์ในช่วงเวลานั้น จะเห็น
อาจารย์นงเยาว์ได้ทำหน้าที่และรับผิดชอบงานบริหารมหาวิทยาลัย
งเต็มกำลังความสามารถเป็นไปด้วยความเรียบร้อย จากเหตุการณ์
ลาคม ๒๕๑๙ อาจารย์ป่วยลาออกและเดินทางออกไปจากประเทศไทย
งานบริหารของอาจารย์ ก็เหลือแต่เพียงอาจารย์นงเยาว์คนเดียวที่
คุมดูแลทรัพย์สิน และชีวิตของชาวธรรมศาสตร์จำนวนมาก ที่ถูกจับ
ขังตามสถานีตำรวจต่าง ๆ ได้ตามไปให้ความช่วยเหลือประกันตัว
มา เป็นที่ประทับใจแก่ชาวธรรมศาสตร์จำนวนไม่น้อยที่ได้รู้ได้เห็น
การณ์

ต่อมาอาจารย์นงเยาว์ก็ได้รับเลือกเป็นอธิการบดี มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ติดต่อกันถึง ๒ สมัย และได้สืบทอดเจตนารมณ์ของอาจารย์
ปรับปรุงงานมหาวิทยาลัย ขยายงานสู่ศูนย์รังสิต เพิ่มคณะวิทยาศาสตร์
แพทย สร้างโรงพยาบาลธรรมศาสตร์ เพื่อคณาจารย์เจ้าหน้าที่ นักศึกษา
ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงได้ใช้บริการยามป่วยไข้ มีผลงานที่ปรากฏ
มาย จนนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ศิษย์เก่า และคนในธรรมศาสตร์เอง จนได้รับคัดเลือกจากสมาคมข้าราชการพลเรือนแห่งประเทศไทย ให้เป็น ผู้บริหารราชการพลเรือนดีเด่น ประจำปี ๒๕๓๐

และเพื่อรักษาสัจจะวาจาที่ให้ไว้เมื่อได้รับเลือกสมัยที่ ๒ว่าจะอยู่ในตำแหน่งเพียง ๒ ปี อาจารย์นงเยาว์ก็ได้ยื่นใบลาออกจากตำแหน่งอธิการบดี ต่อสภามหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑ นี้เอง

อาจารย์นงเยาว์ไม่ได้ทำให้อาจารย์ป่วยผิดหวังเลย

ประจวบลาภ อริยะวนกิจ

บัณฑิตอาสาสมัคร รุ่น ๒

๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑

โชคที่ได้สัมผัสความรัก

จาก ป่าป่วย

ฉันจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑
ซึ่งในปีเดียวกันนี้เอง ท่านอาจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ (ซึ่งพวกเราเรียก
กันติดปากว่า “ป่า” หรือ “เตี้ย”) ก็ได้เริ่มโครงการอาสาสมัครชั้น
บัณฑิตขึ้น

เพราะกิตติศัพท์ของท่านและเคยเรียนกับท่านมาบ้าง จึงตัดสินใจ
สมัครเข้าโครงการนี้ เนื่องจากเป็นรุ่นแรกของโครงการ พวกเราจึงตระหนัก
ว่า โครงการนี้จะประสบความสำเร็จหรือไม่ ขึ้นอยู่กับพวกเราทุกคน
พวกเราจึงรักใคร่กลมเกลียวกันที่สุด ช่วยกันคิดช่วยกันทำกิจการงานทุก
งานอย่างเต็มกำลัง จนกระทั่งขณะนี้ มีอาสาสมัครผ่านไป ๑๘ รุ่นแล้ว

พวกเรามีโอกาสได้ใกล้ชิดท่านมาก ๆ ก็ตอนช่วงสัมมนาของแต่ละ
รุ่น หากช่วงนั้น ๆ ท่านอยู่เมืองไทย เวลาของท่านทั้งหมดจะมอบให้
พวกเราโดยเฉพาะ พูดได้เต็มปากว่า ฉันกับเพื่อน ๆ และน้อง ๆ ทุกคน
โชคดีที่ได้ใกล้ชิดท่าน เพราะได้ซึมซับสิ่งดี ๆ จากท่านติดตัวไว้มาก ท่าน
เป็นคนเก่ง กระฉับกระเฉง รับฟังความคิดเห็นของทุกคนอย่างตั้งใจ
ละมีความคิดก้าวไกลในด้านการงาน เป็นบุคคลที่มีความละเอียดอ่อน
เมตตา ให้เกียรติกับทุกคน และยินดีในการให้ในด้านสังคม ท่านใช้ชีวิต
อย่างสมถะ เรียบง่าย แต่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวสูงในด้านส่วนตัว
จึงได้ใกล้ชิด ได้รู้ ได้เห็น ก็ยิ่งประจักษ์ และรักเคารพท่านเพิ่มขึ้นเป็น
ก็คุณ

ความรัก เคารพ ศรัทธา และเทิดทูนที่พวกเรามีต่อท่านนั้น เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นแต่เพียงฝ่ายเดียว ท่านรับรู้และให้ตอบด้วยเช่นกัน พวกเราจะได้ข่าวว่าท่านเดินทางไปเยี่ยมเยียนคนโน้นคนนี้อยู่เสมอ พวกเราตนเองเสียอีกยังไปมาหาสู่กันน้อยกว่าท่าน ทั้ง ๆ ที่พำนักอยู่เฉย ๆ จดหมายถึงกันว่าคิดถึงเหลือเกิน

ฉันเองก็ได้รับความกรุณาจากท่านด้วย วันนั้นฉันดีใจที่สุดที่ได้โทรเลขฉบับหนึ่งมีใจความว่า “อาจารย์ป่วยกลับจากสิงคโปร์จะมาเยี่ยม ถึงสุโขทัย-ลกประมาณเที่ยง วันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๑๗” หลังจากรับโทรเลขฉันก็แทบจะนับชั่วโมงรอท่านเลยทีเดียว เมื่อตอนที่ท่านไปฉันขึ้นไปคุยอยู่บนสำนักงาน ท่านถามถึงฉันกับเด็กผู้ชายคนหนึ่ง ได้คำตอบด้วยเสียงกระซอก ๆ ว่า “ไม่รู้จัก” ท่านเล่าให้ฟังแล้วก็หัวเราะไม่เห็นแววขัดเคืองหรือเสียหน้าแต่ประการใด ฉันอยากทราบเหมือนกันว่า ท่านเคยโกรธใครบ้างหรือไม่ ทำโกรธของท่านเป็นอย่างไร

ท่านให้ฉันพาเดินไปรอบ ๆ โรงเรียน เดินดูโรงเรียนสักครู่ ท่านก็พาฉันไปรับประทานอาหารกลางวัน หลังจากนั้นท่านเอ่ยปากชวนไปหาดีใจอยู่กับท่านด้วย ท่านบอกว่า ท่านจะอยู่สมมนานที่หาดีใจอีกสองสามวัน มีที่พักและเข้าฟังการสมมนาได้ ท่านบอกให้ฉันไปเสื้อผ้า ท่านจะรอ ฉันยกมือไหว้ขอบคุณท่านแล้วปฏิเสธ ไม่ใช่ไม่อยากและไม่ได้กลัวถูกทอดทิ้ง ความเอาใจใส่ของท่านที่มีต่อฉันจะทำให้คนอื่นเอาใจใส่ฉันอย่างดีด้วย คนที่เคยไปไหนกับท่านจะรู้ดี แต่ฉันไม่รักท่านเพราะหวังสิ่งใด ๆ จากตัวท่านหรือบารมีของท่าน ฉันรักที่เพราะท่านมีสิ่งดี ๆ ที่คนควรรัก และฉันจะไม่ยอมทำอะไรที่เป็นพรกวนท่านเลย เท่าที่ท่านนึกถึงและแบ่งเวลาอันมีค่าไปแวะเยี่ยมก็นับเป็นความภูมิใจอันยิ่งใหญ่ที่สุดในชีวิตของฉันแล้ว และโทรเลขฉบับนั้นฉันยังเก็บไว้จนกระทั่งทุกวันนี้

ช่วงที่ฉันได้มีโอกาสใกล้ชิดท่านมาก ๆ อีกครั้งหนึ่ง และเป็นครั้ง
ท้ายก็คือ ครั้งที่ฉันได้ไปร่วมสัมมนา กับน้อง ๆ รุ่น ๖ ที่ปัตตานี ครั้งนี้
อาจารย์และอาสาสมัครรุ่นเก่า ๆ ไปกันมากมาย (เพราะมีท่านไปด้วย)
เมรักทั้งแบบอาจารย์กับศิษย์ แบบพี่กับน้อง และแบบเพื่อนฝูงรุ่น
วกัน มีปะปนคละเคล้ากันอย่างพร้อมมูลในกลุ่มพวกเรา บรรยากาศ
อบอุ่น สนุกสนาน และมีน้ำใจไมตรียิ่งนัก

พวกเราเดินทางโดยรถไฟไปลงที่สถานีหาดใหญ่ ซึ่งมีรถบัสของ
วิทยาลัยสงขลานครินทร์ไปรอรับที่สถานี ส่วนท่านนั้นได้เดินทางโดย
องบินไปรออยู่ที่หาดใหญ่แล้ว ท่านนั่งรถตู้ของธนาคารชาติที่หาดใหญ่
ปัตตานีพร้อม ๆ กับรถของพวกเรา

ก่อนออกเดินทางไปปัตตานี ท่านเรียกฉันไปหา พอเห็นฉัน ท่าน
กว่าให้ไปรถคันเดียวกับท่าน นอกจากฉันแล้วก็มีวุฒิปณอีกคนหนึ่ง
นั่งตรงกลาง ในรถคันนั้นมีใครอีก และหน้าตาเป็นอย่างไรฉันนึกไม่
แอาเลย รู้แต่ว่าเป็นผู้ใหญ่ทั้งสิ้น ฉันนั่งตัวสั่น นึกถึงเพื่อน ๆ และ
 ๆ ที่อยู่บนรถบัส ซึ่งคงคุยกันสนุกสนานตลอดทาง ไม่ต้องระวังกิริยา
ระวังคำพูดเหมือนฉัน ท่านจะดูออกหรืออย่างไรไม่ทราบ หรือจะเป็น
ะท่านไม่ต้องการให้ฉันกับวุฒิปณมีความรู้สึกเป็นส่วนเกินในรถคันนั้น
ท่านจึงคุยแต่เรื่องของพวกเราเป็นส่วนใหญ่ อาทิ พวกนี้เขาจะเรียก
า “ป้า” แต่ถ้าเมื่อไรเขาไม่ชอบใจผมละก็ เขาจะเรียกผมว่า “เตี้ย”
ก็หัวเราะชอบใจ และอื่น ๆ อีกเยอะ เหมือนดังจะถ่ายทอดความรัก
งเอ็นดูที่ท่านมีต่อพวกเรา

ฉันจำได้ว่า บรรยากาศในการสัมมนาครั้งนั้นค่อนข้างจะเคร่งเครียด
งก็ช่วยเพิ่มความเคร่งเครียดขึ้นด้วยคนหนึ่ง ถึงขนาดมีคนยื่นร้องไห้
ไมโครโฟน เพราะมารุ่น มากคน ก็มากความคิด เป็นของธรรมดา

พ้นช่วงวิชาการแล้ว พวกเราก็รับประทานอาหารร่วมกัน คุยกัน หยอกกัน เป็นที่สนุกสนานอบอุ่น และประทับใจ

ช่วงกลางคืนเป็นช่วงที่พวกเรามีเวลาให้แกกันมาก เพราะไม่ค่อยมีใครยอมนอน พวกเราส่วนใหญ่จะไปนั่งล้อมวงอยู่ตรงหน้าท่าน โดยบันไดอาคารเป็นที่นั่งสนทนา ฟังท่านเล่าอะไรต่อมิอะไรบ้าง เราถามที่ตอบบ้าง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันบ้าง คืนนั้นพวกเราคุยกับท่านตึกคืนจึงได้แยกย้ายกันไปนอน

อีกครั้งหนึ่งที่ฉันประทับใจในความละเอียดอ่อนและการให้เกียรติคนอื่นแม้ด้วยเรื่องเล็กน้อยของท่าน คืนหนึ่งท่านเรียกพวกเราที่ยัง

อยากนอนให้ไปคุยกับท่านที่ระเบียงรับแขกข้างห้องพักที่เขาจัดไว้รับรองท่าน ซึ่งอยู่ห่างจากที่พักของเราพอสมควร ขณะที่คุยกันอยู่นั้น พวกเราบางคนพูดกันเบา ๆ ว่า อยากเข้าห้องน้ำจิ้งไม่รู้ว่าอยู่ตรงไหน ก็ถามกันดูเผื่อว่าจะมีใครสังเกตเห็นบ้าง ท่านได้ยินคำพูดนี้ด้วย ท่านลุกขึ้นนำไปทันที ท่านเดินลงบันไดเร็วมากเหมือนวิ่ง คงกลัวว่าจะเข้าไปสำหรับบางคนก็ได้ เพราะห้องที่ว่าอยู่ชั้นล่างสุด จนถึงที่ที่ต้องการแล้วนั้นแหละ ท่านจึงกลับขึ้นไปคุยกับพวกเราที่รออยู่ต่อ หากท่านเป็นบุคคลที่มี “ตัวกู” อยู่ในจิตใจสักนิด ท่านจะให้พวกเราได้ขนาดนี้เสียหรือ และไม่ต้องบอกก็คงเดากันได้ว่าพวกเรามีความรู้สึกต่อท่านอย่างไรในคราวนั้น

คืนสุดท้าย พวกเรายกคณะไปค้างคืนที่เกาะแห่งหนึ่ง เป็นครั้งแรกที่ฉันได้นั่งเรือกอลและ แล่นเร็ว และหวาดเสียวดี ขนาดว่าว่ายน้ำเป็นยังรู้สึกกลัว ไปถึงเกาะเรียบร้อยแล้ว ทุกคนก็กุลีกุจอช่วยกันเตรียมที่พัก อาหาร และสถานที่รอบกองไฟ คืนนั้นพวกเราใช้ไฟจากตะเกียงเจ้าพายุ มีน้อง ๆ แสดงละครบ้าง ร้องเพลงประกอบดนตรีบ้าง เล่าประสบการณ์สู้กันฟังบ้าง เป็นความสนุกที่คละเคล้ากันไปด้วยแนวความคิดของแต่ละคน รอบกองไฟจะเห็นพวกเราจับกลุ่มคุยกันตามอัธยาศัย พร้อมกับรับประทานอาหารกันไปด้วย หลายคนสนุกกับการย่างปลา ย่างหมึก แล้วแจกจ่ายไปยังผู้ต้องการ ทุกคนล้วนยิ้มแย้มอย่างมีความสุขทั้งสิ้น

ฉันเองก็มีความสุขอยู่ท่ามกลางอาจารย์ เพื่อน ๆ และน้อง ๆ คนนั้นคนนี้มากมาย โดยเฉพาะน้อง ๆ ของฉันน่ารักมากทุกคน แม้ว่าเขาจะชอบเรียกฉันว่า “น้ำ” หรือ “ป้า” แทนคำว่า “พี่” ก็ตาม ขณะที่ฉันสนุกสนานอยู่กับการทักคนโน้น แซวคนนี้อยู่ นั้น น้องคนหนึ่งก็มาบอกว่า ท่านถามหา ฉันจึงรีบไปหาท่าน ไปถึงท่านก็บอกให้นั่งข้าง ๆ ท่าน ตรงนั้นมีขอนไม้ใหญ่อยู่ท่อนหนึ่ง ท่านนั่งเอกเขนกฟังขอนไม้นั้นทอดขาเหยียดยาวอย่างสบายเต็มที่ มีพวกเรานั่งคุยอยู่รอบ ๆ ท่านในท่าสบาย ๆ เช่นกัน

พวกเราจะคอยแวะเวียนบริการท่าน และร่วมวงคุยกับท่านไม่ขาดระยะ ท่านมีท่าทีสุขใจอย่างยิ่งที่ได้อยู่ท่ามกลางพวกเรา ซึ่งทุกคนรักและศรัทธา ท่านอย่างลึกซึ้งจริงจัง ทั้งยังรักใคร่กลมเกลียวกัน รักและนับถือกันฉันท์พี่น้องที่ดียิ่งอีกด้วย

กลับจากปัตตานี พวกเราก็แยกย้ายจากกันไปอีกครั้ง ฉันพบข่าวคราวของท่านอยู่เสมอจากหน้าหนังสือพิมพ์ เพราะความเก่งและความดีพร้อมของท่านเป็นที่ยอมรับกว้างขวางยิ่งขึ้นทุกที

จากเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ท่านได้ตัดสินใจจากประเทศไทยไป ซึ่งนับว่าเป็นการสูญเสียทรัพยากรบุคคลที่มีค่า อันหาได้ยากยิ่งของแผ่นดินไทย

ต่อมาฉันได้ข่าวว่าท่านป่วยเป็นอัมพาต เนื่องจากเส้นโลหิตในสมองแตก ฉันใจหายเพราะหวังใจว่าท่านอาจถึงเสียชีวิต ฉันคอยฟังข่าวการเจ็บป่วยของท่านอย่างใจจดใจจ่อ ดีใจที่สุดที่ท่านยังไม่ถึงกับสิ้นไปจากโลกนี้ ข่าวต่อมาบอกว่าท่านเคลื่อนไหวได้ ฉันดีใจรีบเขียนจดหมายถึงท่าน ท่านให้คุณไมตรีบุตรชายของท่านเขียนจดหมายตอบแทน ฉันรู้ดีว่าภาวะที่ต้องดูแลท่านทั้งทางร่างกายและจิตใจในขณะนั้นมีมากอยู่แล้ว เลยเกรงใจไม่กล้าเขียนไปอีก

ฉันเคยถามตัวเองว่า ท่านจะขัดข้องด้านการเงินบ้างหรือไม่หนอ เมื่อท่านต้องล้มป่วยลงอย่างนี้ แม้ท่านจะได้ชื่อว่าเป็นนักการคลังชั้นบรมครูก็ตาม เพราะฉันได้รู้ได้เห็นมาว่า ท่านเป็นผู้ไม่สะสมเลย จุนเจือและแบ่งปันทรัพย์ที่มีให้ผู้อื่นอยู่เสมอ บางคนไม่เดือดร้อนนักยังรบกวอนก็มี เขาพูดว่า ไม่เป็นไรหรอก ท่านมีเงินเยอะ คงคิดว่าเงินในธนาคารชาติเป็นของท่านด้วยกระมัง แล้วท่านก็ยังยื่นให้ง่าย ๆ เหมือนไม่รู้จักคำว่า “ปฏิเสธ” ซึ่งที่จริงคงรู้จักดี เพราะท่านใช้คำนี้กับเงินของชาติเป็นประจำ

พวกเราเองก็ยังคงเคยถูกท่านเรียกมาแจกเงิน ครั้งหนึ่งท่านกลับจากอเมริกา มาเยี่ยมธรรมศาสตร์ ท่านเรียกพวกเราไปพบด้วย เสร็จแล้วให้ทุกคนเบิกค่าใช้จ่ายในการเดินทางจากท่านได้ตามต้องการ ท่านบอกว่า มหาวิทยาลัยพรินซ์ตันให้ค่าจ้างสอนแพงมาก ท่านใช้ไม่หมด แบ่ง ๆ เอาไปใช้กันบ้าง ท่านให้เงินแล้วยังให้ความสบายใจอีก ก็พวกเราทำงานกันแล้วทั้งนั้น นี่คือน้ำใจและน้ำคำของท่าน ฉันไม่ได้รับเงินของท่านไปช่วยใช้หรอก ฉันยินดีออกค่าใช้จ่ายในการเดินทางระหว่างสุโขทัย-กรุงเทพฯ เพื่อมาพบท่านในครั้งนั้นด้วยตนเอง ฉันติดตามข่าวท่านเรื่อยมา ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดกล่าวถึงชื่อที่ฉันถามตัวเองเลย มีแต่ข่าวการเจ็บป่วยของท่านที่ตีขึ้นเรื่อย ๆ ฉันก็โล่งใจ ทั้งนี้คงเป็นเพราะท่านใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ประการหนึ่ง และเพราะท่านมีกัลยาณมิตรมากมายอีกประการหนึ่งนั่นเอง

หลายคนกล่าวกันว่า ท่านปวยเพราะถูกบีบคั้นจิตใจรุนแรงเกินกว่าจะทนทานได้ แต่ฉันว่าที่ท่านเจ็บป่วยอย่างกะทันหันทั้ง ๆ ที่ผ่านช่วงวิกฤตไปนานพอสมควรแล้วนั้น น่าจะเป็นเพราะสิ่งศักดิ์สิทธิ์และฟ้าดินต้องการให้ท่านพักผ่อนจริง ๆ มากกว่า คงเห็นว่าท่านได้รับใช้ชาติและสังคมมานานเกินพอแล้ว ชีวิตท่านได้ทำสิ่งที่ควรทำสมบูรณ์แล้ว และเพื่อให้ท่านพ้นจากการติดตามจองเวรของเหล่าชนอีกโสดหนึ่งด้วย เพราะหลังจากท่านเจ็บป่วยลงแล้ว ฉันก็ได้ยินได้เจอคำราวีน้อยลง ๆ และเจ็บหายไปในที่สุด

นาน ๆ ฉันก็เขียนจดหมายถึงท่านครั้งหนึ่ง เพราะไม่อยากจะรบกวนท่าน เนื่องจากระยะหลัง ๆ ท่านเขียนตอบด้วยตนเอง และท่านจะตอบจดหมายทุกครั้งและคงจะตอบทุกคนด้วย จึงเกรงใจท่านมาก ฉันเลยหาทางออกด้วยการสะสมรูปของท่าน เรื่องราวของท่านจากหนังสือต่าง ๆ พุดได้ว่า สิ่งพิมพ์ใดมีรูปของท่าน ชื่อของท่าน และเรื่องของท่านปรากฏอยู่ ฉันซื้อทั้งหมด บางทีรีบซื้อเกินไปจนต้องซื้อสองเล่ม เพราะเขาจะลงเรื่องที่ต้องการในฉบับต่อไปก็ยังมี ซึ่งพวกเราหลายคนบอกว่า “เหมือนกันเลย”

ทราบข่าวจากเพื่อนและน้องว่า ท่านมักจะถามถึงฉันกับใคร ๆ ที่ไปเยี่ยมเยียนท่านเสมอ ฉันรับรู้คร่าว ๆ ได้ก็ตื่นตันใจและภูมิใจที่ฉันก็เป็นคนหนึ่งที่ท่านเป็นห่วงไม่เสื่อมคลาย ฉันอยากจะบอกให้ท่านทราบหลาย ๆ หนเช่นกันว่า ความรักและความเป็นห่วงที่ท่านมีให้ฉันนั้นไม่เสียเปล่าเลย เพราะที่ฉันได้ชื่อว่าเป็น “อาจารย์ที่ติเลิศ” “เป็นแม่คนที่สอง” และ “อาจารย์ดุจท่านนั้น ภพนี้ ฤาณี” จากลูกศิษย์มากมาย ก็เพราะมีท่านเป็นแบบอย่างและมีความรักของท่านเป็นพลังใจอันดีเยี่ยมนั่นเอง

มาเมื่อต้นเดือนเมษายน ปีนี้ ฉันคิดถึงท่านมาก ถึงขั้นต้องเขียน

จดหมายถึงที่เดียว ชื่อแอร์เมลล์มาแล้ว ยังไม่ทันจะลงมือเขียนแต่ตั้งท่าแล้ว วันนั้น ก็ได้ทราบที่ท่านกลับมาเยี่ยมญาติมิตรในเมืองไทยตลอดเดือนนี้ และมาถึงแล้ว ฉันแปลกใจมากเพราะคาดไม่ถึง และไม่เคยระแคะระคายมาก่อน ดีใจที่ท่านกลับมารับรู้ความรักความคิดถึงของหลาย ๆ คน ที่ไม่มีโอกาสไปหาท่านที่ประเทศอังกฤษ พอหายแปลกใจและดีใจ ความอึดอัดใจก็เข้ามาแทนที่ เพราะคิดว่าฉันคงจะไม่มีโอกาสได้ไปกราบท่านตั้งใจปรารถนาเช่นคนอื่น ๆ

โชคดีที่ท่านยังรักพวกเราอย่างมาก ๆ เช่นเดิม พวกเราเองนั้น ยังคงรักเคารพท่าน ไม่มีวันเสื่อมคลายแน่นอน พิสูจน์ได้จากคราวนี้ เกือบสิบปีเหมือนกันที่พวกเรา “ไม่ว่าง ดิตธุระ ลูกป่วย ฯลฯ” อยู่เสมอ แต่พอรู้ข่าวว่าท่านให้โอกาสเข้าพบที่สำนักบัณฑิตอาสาสมัครของเราที่ธรรมศาสตร์ พวกเรากลับ “ว่าง” ทันทึ่ ข้ออ้างที่เคยมีมลายไปสิ้น มีพวกเราไปรอรับพร้อมหน้ากันมากทีเดียว ในภาวะที่กะทันหันเช่นนั้น ยังเสียใจแทนพวกเราที่พลาดโอกาส เพราะติดต่อไม่ได้ ติดต่อกันไม่ได้ และหลายคนอยู่ไกลเกินไป

คุณสมบัติพิเศษของพวกเรามีอยู่อย่างหนึ่ง คือ ไม่ว่าจะจากกันไปนานเท่าใด นานจนนึกไม่ออกและจำหน้าไม่ได้ แต่ความรัก ความเป็นเพื่อน เป็นพี่ และเป็นน้อง ก็ยังมีอยู่เหมือนเดิม ทบทวนกันนิดหน่อยก็กรีดกรีดกันได้สนิทสนม เจอกันเมื่อไรเสียงทักทายจึงดังลั่นไปหมดเมื่อนั้น เพราะต้องทักทายกันจนทั่ว

ท่านเองก็คงมองเห็นคุณสมบัติพิเศษดังกล่าวนี้ ท่านจึงรักพวกเราเมื่อตอนที่พวกเราแนะนำตัวกับท่านว่าใครรุ่นไหนบ้างนั้น ปรากฏว่ามีมาครบทุกรุ่น แสดงว่าพวกเรายังติดต่อรักใคร่ผูกพันกันดีอยู่ ท่านคงยินดีและเป็นสุข ฉันเห็นดวงตาของท่านมีน้ำตาคลอแม้จะสะกดกลั้นไว้เต็มที่

ขณะที่ท่านฟังและมองดูพวกเรา ฉันต้องก้มหน้าหลายครั้งเพราะน้ำตาจะหยดเสียเอง

การมาเยือนของท่านทำให้พวกเราได้เจอกันอีกโดยไม่คาดคิด จึงมีความสุขสองชั้นในวันนี้ น้องรุ่นใหม่ๆ คงจะตกใจในความโหวก-เหวกของพวกพี่ ๆ อยู่บ้าง และคงแปลกใจในความรักความผูกพันที่พี่ ๆ มีต่อท่านไม่น้อย เพราะถึงแม้ว่าพวกเขาเองก็ได้ชื่อว่าเป็นลูกของท่านด้วย แต่พวกเขาก็ไม่เคยรู้จัก และไม่มีโอกาสได้สัมผัสความรักและความดีของผู้ให้กำเนิดเลยสักครั้ง

พอฝ่ายสืบเสาะข่าวบอกว่า ท่านกำลังมาแล้ว พวกเราที่ยืนเตร่คุยกันรอท่านอยู่ ก็ตั้งแถวรอรับท่านอย่างมีระเบียบและเจียบสงบ ฉันยืนอยู่ท้ายสุด พอเสียงปรบมือดังก้องขึ้น ฉันก็มองเห็นท่าน พวกเราต้อนรับท่านด้วยการมอบกระเช้าผลไม้บ้าง มาลัยดอกไม้อ่าง และที่แน่ ๆ ทุกคนต้อนรับท่านด้วยสายตาและรอยยิ้มที่ยืนติด

ฉันก้าวเข้าไปในห้องที่จัดไว้รับรองท่านเป็นคนแรก ๆ ตัดใจไป
 จองที่ด้านหลัง ๆ เพราะเห็นคนอื่น ๆ ที่ไม่คุ้นหน้าไปร่วมต้อนรับด้วย
 หลายคน และฉันก็ไม่ว่าเป็นใครบ้าง หากมีแต่พวกเรา ฉันคงไม่รู้รอที่
 จะไปนั่งใกล้ ๆ ท่าน รอ ๆ อยู่ ไม่เห็นว่าจะมีผู้ใดขยับไปนั่งข้างหน้า
 ฉันเลยไปนั่งเสียเอง ด้านหลังก็โปร่งท่านไม่ร้อนแน่ พอได้จังหวะฉันก็
 นำขนมจากเพชรบุรี (ในสภาพเพชรบุรีชานานแท้ คือ ใสถุงกระดาษและ
 ซะลอม) ที่ฉัน วิวรรธน์ และศิริ เตรียมไปมอบให้ท่าน โดยฉันจงใจเอ่ย
 ชื่อเพชรบุรีเป็นพิเศษ ด้วยหวังว่าชื่อนี้คงจะทำให้ท่านนึกออกว่าฉันเป็น
 ใคร ซึ่งก็เป็นไปดังคาด พอฉันเอ่ยคำว่าเพชรบุรีจบลง ท่านก็รวบแขนฉัน
 แน่นอยู่นาน ฉันดีใจและพอใจยิ่ง หลังจากนั้นฉันก็เฝ้าแต่มองท่าน มอง
 อย่างพิจารณา มองเพื่อให้สมกับความรักและความระลึกถึงที่ฉันมีต่อท่าน

มานานนับสิบปี มองเอาไว้ให้เต็มตา เพราะไม่แน่ใจว่าท่านจะใจดีกลับมา
ให้ฉันได้นั่งมองอย่างนี้อีกหรือไม่

พอท่านลุกขึ้นทำท่าว่าจะอำลาพวกเราไป ทุกคนก็ลุกขึ้นล้อมหน้า
ล้อมหลัง เพราะยังไม่อยากให้ท่านไปเลย ฉันใจหายและสั่นตัว ปรี่เข้าไป
ปกอดเอาท่านจากด้านหลังไว้เสียแน่น ปากก็บอกเดซีให้ขอท่านอยู่
ถ่ายรูปกับพวกเราก่อน เดซีบอกท่านหรือเปล่าฉันไม่ได้ยิน แต่ท่านหันกลับ
มายังเก้าอี้ที่ท่านนั่งอีกครั้ง ฉันได้รูปที่ต้องการสมใจ บอกตากล้องว่า จ่าย
ไม่อั้นสำหรับรูปทั้งหมดนี้ จริง ๆ แล้วตากล้องคงจะเป็นคนที่ต้องควักไม่อั้น
สำหรับรูปทั้งหมดนี้ เนื่องจากพวกเราพอได้ของแล้ว มักจะดีใจจนลืม

จากการที่ได้มีโอกาสมองท่านอย่างใกล้ชิด ฉันก็ดีใจที่เห็นว่า

สมบูรณ์แข็งแรงดี นอกจากอาการที่พูดไม่ได้แล้ว ก็แทบจะไม่รู้เลยว่า เคยป่วยเป็นโรคไตมาก่อน จะผ่องใสอิมเอบกว่าคนอื่น ๆ ที่อยู่ในวัย กันด้วยซ้ำไป เพียงแต่ความรักทำให้ทุกคนคอยห่วงใยท่านมาก ๆ ใน หรือว่าฟ้าดินที่คอยปกป้องคุ้มครองท่านจะสังเกตเห็นว่าท่านปลอดภัย ล้ว จึงให้ท่านกลับคืนสู่สภาพเดิมที่ละน้อย ๆ ถ้าเป็นเช่นนั้น ฉันจะทำ ดีให้มากขึ้นอีก เพื่อจะได้อ้างเอาความดีที่ท่านนั้นอ่อนวอนฟ้าดิน ช่วยให้คุณหายจากโรคร้าย และกลับคืนสู่สภาพปกติโดยเร็ว

ในความรู้สึกของฉัน ท่านเป็นคนเก่ง เป็นคนดี ดำรงชีวิตอยู่อย่าง ีตประโยชน์ของแผ่นดิน และประโยชน์ของบุคคลอื่นเป็นที่ตั้งเสมอ มชื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรม และมีเมตตาธรรม ท่านคือ “เอกบุรุษ” ารณสลักลายแห่งความดีตราตรึงไว้กับโลกได้เพียงบพร้อมทุกด้าน ฝนิธานที่ท่านได้ตั้งไว้ก่อนวัยเบญจเพส วันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๔๓ ว่า

กู ชายชาญชาติเชื้อ	ชาตรี
กู เกิดมาที่	หนึ่งเฮีย
กู คาดก่อนสิ้นชี	วาอาตม
กู จักไว้ลายเว้ย	โลกให้แลเห็น

ท่านมันคงอยู่บนถนนแห่งความดีได้โดยไม่คลอนแคลน ไม่หวั่นไหว กยศ สรรเสริญ นิินทา และไม่กลัวเกรงต่ออำนาจหรืออิทธิพลใด ๆ อบธรรม ทั้งห่างไกลจากคำว่า “โลก โกรธ หลง” อย่างมากอีกด้วยนั้น :ท่านมีปณิธานอันแน่วแน่มั่นคงอยู่ในหัวใจตลอดเวลาตนเอง

ส่วนฉันนั้น นับตั้งแต่ได้เข้าเป็นอาสาสมัครในโครงการของท่าน ได้เห็นสิ่งดี ๆ ในตัวท่านจนเกิดความรู้สึกรัก เคารพ ศรัทธา และ

เหตุทวนเป็นอย่างยิ่งแล้ว ฉันก็ใช้ชีวิตอยู่บนเส้นทางแห่งความดี
 สม่่าเสมอ ฉันทำงานในหน้าที่อย่างเอาใจใส่และทุ่มเท ฉันดำรงชีวิต
 ง่าย ๆ ไม่แข่งขันเปรียบเทียบกับใคร ฉันพอใจในการให้โดยไม่ห
 ตอบแทน และฉันไม่คิดเบียดเบียนผู้ใดให้เกิดความทุกข์เลย

ยังได้เห็นชีวิตของท่านผันผวนไปชนิดคาดไม่ถึง และไม่มา
 จะเกิดขึ้นได้ รวมทั้งชีวิตของฉันเองก็เคยเจ็บปวดจากเหตุการณ์ที่
 เชื่อว่าจะเกิดขึ้นได้อีกเช่นกัน แต่ก็เจ็บปวดไม่นาน แถมยังมีคนรอ
 มากมายร่วมเจ็บปวดและโกรธแค้นแทน ฉันก็ยังเชื่อมั่นในความดี
 กันั้นนั้นก็ยิ่งเห็นจริงในคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ว่า “ชีวิตเป็น
 และสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรมดีกรรมชั่วที่ตนได้สั่งสมมา
 ชาติก่อน ๆ และในชาติปัจจุบัน จะพ้นทุกข์ได้ก็ด้วยทางสายเดียวเว

คือ มรรคแปด” มันจึงหันไปศึกษาศาสนาของพระพุทธองค์ที่ฉันนับถือ
อย่างเอาจริงเอาจัง ยิ่งได้ศึกษา ก็ยิ่งรู้ ยิ่งเข้าใจ และยิ่งเลื่อมใสศรัทธา
อย่างสูงสุดในปัญญาอันเลิศล้ำของพระองค์ จนฉันตั้งใจไว้แน่วแน่ว่าจะ
ประกาศและความผูกพันทางโลกทั้งหมด เพื่อหันไปปฏิบัติในทางธรรม
ตามรอยบาทพระพุทธองค์อย่างจริงจังโดยส่วนตัว เช่นที่น้อง ๆ บางคน
ของฉันได้ตัดสินใจเข้าสู่เส้นทางสายนี้ล่วงหน้าไปแล้วอย่างเด็ดเดี่ยว

จึงพูดได้ว่า ฉันโชคดีที่สุดที่ได้รู้จักท่าน ได้ใกล้ชิดท่าน และได้
สัมผัสความรักจากท่าน เพราะทำให้ฉันมีแนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง
ทั้งในทางโลกและในทางธรรม ฉันจะระลึกถึงความรัก ความห่วงใย
และคุณความดีของท่านด้วยความขอบพระคุณยิ่งตลอดไป ขออำนาจ
กตัญญูและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจงช่วยคุ้มครองท่าน และช่วยปกป้อง
ท่านให้พ้นจากทุกขภัยทั้งปวงด้วยเทอญ

นางค์ กาทอง

นิติตอาสาสมัครรุ่น ๑

๕ เมษายน ๒๕๓๐

.ล. ขณะที่ผู้อ่านใช้เวลาอ่านข้อเขียนนี้จบลงในเวลาเพียงไม่กี่นาที
ต้องใช้เวลาลดลง ๒๐ วันกว่าทีเดียว เพื่อเรียบเรียงเรื่องราวและ
รหาถ้อยคำมาบรรยายความรู้สึกและเหตุการณ์ดังกล่าว ซึ่งยากยิ่ง
หรับฉันมาก เพราะไม่ถนัดในการเขียนเลย แต่เห็นว่าเรื่องราวที่ฉัน
มันจะช่วยให้คนที่ไม่รู้จักท่านเป็นการส่วนตัวพอเข้าใจได้ว่า เพราะเหตุ
ท่านจึงเป็นที่รักและเทิดทูนอย่างยิ่งไม่เสื่อมคลาย แม้ในยามที่ท่านให้
ร ๆ ได้เพียงรอยยิ้มและความรู้สึกจากดวงตาเท่านั้นก็ตาม)

๑. ภาวะเอาฝามืออ้างขึ้นบังฟ้า

ในความเป็นชาติไทยสืบมาตราบเท่าทุกวันนี้ เราพบว่ามีบุคคลหลาย ๆ ประเภทที่มีส่วนต่อความเจริญและวิบากกรรมของทวยราษฎร์ บางคนเก่งแลดี บางคนไม่เก่งแต่ดี บางคนเก่งแต่เลว และบางคนนอกจากไม่เก่งกล้าแล้วแถมยังเลวอีกด้วย นำเสียดายที่การถ่ายทอดเรื่องราวและคุณภาพของบุคคลทางประวัติศาสตร์มีการตกหล่น หรือไม่ก็แต่งเสริมเติมสิ่งจนยากแก่การชี้ชัดว่าแท้จริงแล้วเป็นเช่นไร มีบางครั้งบางคนถูกทำให้ลืมเลือนไปทั้งโดยไม่ตั้งใจและตั้งใจ

สังคมไทยหลังถึงพุทธกาล ในช่วงปลาย ๆ ของทศวรรษที่สืบต่อจน ๒ จรด ๓ ประเทศของเราค่อนข้างอุดมไปด้วย “ชาวสื่อเท็จ” ทั้งในด้านของเหตุการณ์ สถานการณ์ และบุคคล ครูป่วย อังภาภรณ์ ขุนนางแห่งระบอบราชการไทยผู้มีเกียรติภูมิจากการรับรองของภายนอกหลาย ๆ ประเทศ เป็นอีกคนหนึ่งที่ถูกสื่อไปในทางเสื่อมเสีย และถูกใส่ใคอย่างรุนแรง ที่น่าสมเพชอย่างยิ่งคือ ในช่วงที่ครูถูกวิกฤตการณ์แต่ละคร่มักไม่มีผู้คนผู้ทรงปัญญา ทรงเกียรติเชื่อถือได้ฝ่ายต่าง ๆ แสดงตนอย่เปิดเผยปกป้องช่วยเหลือแม้แต่กับบุคคลที่ครูเคยช่วยเหลือเจ้าเจ๊จมาเมตตามาบางคนก็ตาม

ยามเมื่อครูถูกอิจฉาริษา กลั่นแกล้ง ผมรู้สึกเศร้าใจ แต่ผมไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะโต้ตอบได้ถนัดใจ ปีนี้ผมตั้งใจมากที่ได้มีกลุ่มคนรวบรวมสติปัญญากันนำเสนอเรื่องราวทั้งชีวิตและงานของครู ในโอกาสครบ ๖ รอบแห่งอายุขัย จึงขอถือโอกาสเสนอบันทึกรื้อฟื้นขึ้นสั้น ๆ นี้เข้าร่วมด้วย

เมตรระหนักดีว่า มันไม่ใช่สิ่งที่โดดเด่นยอดเยี่ยมอะไรทั้งสิ้น หากเป็นเพียงปากเสียงของคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งได้ร่วมกันในวงบัณฑิตอาสาสมัครงานที่ครุฑริเริ่มขึ้น ผมและเพื่อนพ้องกลุ่มนี้คงไม่มีความสามารถในการรวบรวมจัดตั้งพลังสังคมที่โด่งดัง ไปมากกว่าการเป็นศิษย์อย่างที่เคยเป็นมาตราบเท่าทุกวันนี้ หากเรามีความปรารถนาดีต่อแผ่นดินไม่ยิ่งหย่อนกว่าใคร ๆ แต่ก่อนที่สังคมจะดี เราอยากเห็นคนดีกันมาก ๆ ผมหวังว่าการศึกษาเรื่องของครู จากแ่งมุมต่าง ๆ ให้มาก ๆ จะช่วยให้ปริมาณของนดีเกิดขึ้นมากในอนาคต ดังเช่น ส.ศิวัรักษ์ ได้เคยกล่าวว่า

“ถ้าคนรุ่นใหม่เข้าใจคุณปวย บ้านเมืองของเราก็มีหวัง เราไม่ต้องการคนดั่ง ไม่ต้องการคนเด่น เราไม่ต้องการสังข์เงินสังข์ทอง เราไม่ต้องการนักเศรษฐศาสตร์ นักการเมือง นักการทหารที่วิเศษมหัศจรรย์หรือข้าราชการที่สามารถ แม้บุคคลเหล่านี้จะจำเป็นด้วยเหมือนกันก็ตาม เราต้องการมนุษย์ที่มีคุณภาพที่ต้องการอยู่เคียงข้างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันอย่างรู้เท่าทันตนเอง เพื่อรวมพลังอันเป็นศักยภาพที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในมาประมวลเข้าในทางสร้างสรรค์เพื่อส่วนรวม”

ผมมีเหตุผลสองประการในการเขียนบันทึกชิ้นนี้ คือ

๑. ใช้เป็นคำถามตรวจสอบการบันทึกเรื่องราวชิ้นอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับ
รสนอต่อสาธารณชนในอนาคต

๒. เพื่อเป็นอนุสติแก่ชนรุ่นหลังว่า ประชาคมที่ดีและสืบต่ออย่าง
คุณภาพนั้น ควรจะปฏิบัติกับคนประเภทต่าง ๆ อย่างไรควรนับถือยกย่อง
หรือประณามใครกันแน่

หากจะมีอะไรอีกที่นอกเหนือไปจากสองความมุ่งหมายดังกล่าว
งั้ว ก็เป็นเพียงแต่การรำลึกถึงเรื่องของครูในฐานะที่เคยใกล้ชิดมาช่วงหนึ่ง
เยเฉพาะอย่างยิ่งก็หวังผลงานชิ้นสุดท้ายก่อนเกิดเหตุการณ์ตุลามาหาโหด

ผมและเพื่อน ๆ ได้เห็นวัตรปฏิบัติของครูในภาพของความเป็นมนุษยธรรมตา ๆ มีภวัตถุหาและวิภวัตถุหาที่ต่อสู้กันอยู่ตลอดเวลา หากแต่เราก็ยังมีสติคอยเตือนอยู่เสมอ อันยังผลให้เป็นอมตะต่อสังคมไทยตราบนานเท่านาน บอกตรง ๆ ว่า ผมไม่วางใจในการบันทึกหรือเขียนเรื่องเกี่ยวกับครู

เดช พุ่มคชา

ขอกราบคารวะคุณครู ด้วยกลอน ๗๒ บท

ในโอกาสครบ ๖ รอบแห่งอายุขัย

๙ มีนาคม ๒๕๓๑

๒. ปณิธานของลูกผู้ชาย

๑	วิสัยบัณฑิตผู้	ทรงธรรม์	
ไปเปลี่ยน	ไปแปรผัน	ไปค้อม	
ไปขึ้น	ไปลงหัน	กลับกลอก	
กายจิต	วาตะพร้อม	เพียบด้วยสัตยา	
๒	ป่วย	สง่าเยี่ยม เปี่ยมด้วย	ปัญญา
	อึ้ง	อ่องคั่นฉ่องหล้า	ท่านชี้
	ภา	ษิตสถิตย์ที่หน้า	แนวแน่ ท่านทำ
	ภรณ์	กอบตบสยามพลี	แลกด้วยชีวิน

๓. เขามุ่งหมายผดุงธรรม

๓ มาจะกล่าววทไป
ถึงชาติไทยเรื่องรุ่งกรุงศรี
ยังเถียงกันไม่เสร็จสักที
ปู่สังกะสาย่าสังกะสีมาแต่หนใด

เอาเถอะ นับย้อนรอยถอยหลัง
ครั้งสร้างอุสุโขทัย
รุ่งเทพาววันนี้สิ้นปีกลาย
ร้อยสามสิบได้ปฏิทินปี

๕ ขอรบรัดตัดความ
จับเมืองสยามกรุงเทพอันใสสี
เริ่มประชาธิปไตยห้าสิบกว่าปี
ท่านปรีดีเป็นแกนนำ

๖ ในแวดวงปวงศิษย์
ที่แนบสนิทท่านนิยมคมขำ
ป่วยอยู่ปลายแถวของแนวธรรม
ศาสตร์ที่ทวงถามความเป็นไท

หากป่วยคือผู้ต่อ
ตร์ที่ก่อให้เกิดสุกใส
แม่ท่านนิราศและถูกภัย
ไซร์เรียกร้องสนองครู

๘ เสริมธรรมศาสตร์ให้อาจหาญ
วิชาการสุดประเสริฐเลิศหรู
สังคมศาสตร์ไทยใครครวญดู
ท่านเป็นครูมากกว่าอาจารย์

๙ ก่อนยี่สิบห้าศตวรรษ
ขุนทหารครองรัฐจัดสรร
ทรัพย์ยากกรถูกคุกคามเผด็จการ
การเงินธนาคารเข้าแบ่งปัน

๑๐ เพื่ออนาคตของประเทศ
ป่วยทนสมเพชไม่หุนหัน
เข้าแบกรับหลายอย่างด้วยหลักการ
ปรับปรุงงบประมาณธนาคารไทย

๑๑ เศรษฐกิจเริ่มมีระบบ
ขจรจบประเทศนี้ศักดิ์ศรีใส
อารยะประเทศเริ่มรู้จักไทย
เพิ่มเกริกไกรปัญญาชน

๑๒ อาศัยความซื่อสัตย์เป็
เข้าขัดขวางทุจริตคิดใส่สน
หมู่ราชการจบถึงนายพล
ใครก็ตามหวังปล้นปวงชนไท

๔. นิยาม...ทวงถามประชาธิปไตย

๑๓ พุทธจิกาสองห้าหนึ่งสี่
เกิดกลีร์รัฐสภาทำความเข้าใจ
สองจอมพลและหนึ่งลูกชาย
เผด็จการทำลายปฏิวัติตน

๑๔ เข้ม เย็นยิ่งทนไม่ได้
ร้อนจดหมายเปิดศึกด้วยหวังผล
ทวงถามอธิปไตยให้ปวงชน
ข่าวอึ้งดลทั่วไปในพารา

๑๕ ความกล้าที่ป่วยเรี
พลังเต็มเสริมชื่อเอื้อศึกษา
สังคมไทยเริ่มมีวิกฤตศรัท
นิสิตนักศึกษาแสดงพลัง

๑๖ สิบสี่ตุลา สองห้าหนึ่งหก
ทรราชงันงกและผิดหวัง
ลูกหลานไทยชายหญิงจริงจัง
ร่วมประกาศสร้างประชาธิปไตย

๑๗ ชากเผด็จการเหลือบไรต่างได้ที่
ใช้เวทีการเมืองเฟื่องเหลือหลาย
ป่วยปัดเป็นนักการเมืองแบบไทย
หากรับใช้ปวงชนอย่างคนจริง

๑๘ จิ้งทวนผลงานที่ผ่านมา
ได้พบว่าบกพร่องอยู่หลายสิ่ง
การพัฒนาสังคมแบบฟุ้งฟิง
ผลประวิงรายได้ไม่กระจาย

๑๙ ชนบทจึงเป็นเป้าหมายหลัก
ป่วยพิทักษ์อดทนชวนชวย
เพิ่มข่าวสารแก่สาธารณไทย
ให้สนใจหน่วยงานการพัฒนา

๒๐ หลายคนดั้นด้นเข้าเวียนพบ
บ้างประจบช่วยงานชั้นอาสา
บ้างติดตามเคารพนบศรัทธา
บ้างนึกว่าป่วยไซ้คล้ายเทวา

๒๑ ยุคมหาวิทยาลัยฟูเฟื่อง
นกลีเหลื่องรู้แจ้งแสวงหา
บ้างก็หันมาจิกครุบา
ทิ้งตำราหวังฟัดตัสกร

๒๒ เป็นใหญ่ในธรรมศาสตร์
จึงประกาศสั่งจาทาหรณ์
ทำไมจึงเป็น สถาบันราษฎร
เพราะวิชาสอน ที่ตั้ง พลังเต็ม

๕ . การใส่โคล้เมืองพุทธสุดสยอง

๒๓ เดือนตุลาสองห้าหนึ่งเก้า
เริ่มมีเค้าเปิดศึกคนฮึกเหิม
ป่วยอยู่กลางซ้ายขวาต่างซ้ำเติม
คนหน้าเดิมเลือนหายกลายศัตรู

๒๔ ใครเลยจะนึกได้
ครั้งสุดท้ายไฟเราะเสนาะหู
สุนทรพจน์ชนบทที่พรั่งพรู
ให้เชิดชูพัฒนาชนบทไทย

๒๕ วันนั้นที่ชยันนาท
นานาชาติอาสาหาความหมาย
สัมมนาสู่ทางประสานใจ
ป่วยได้เป็นประธานการประชุม

๒๖ เสียงด่าทอสาปแช่งแรงใส่โคล้
กำลังใจสติตั้งยังสุขุม
ปณิธานแน่วแน่ที่ยึดกุม
รีบกลับคัมภรรมศาสตร์ให้คลาดภัย

๒๗ หกตุลามาโหด
ฟ้าพิโรธคนเดือดเลือดไหล
“ความดี” ถูกประณามว่าจัญไร
อนิจจา ลูกหลานไทยตายเนื่องนอง

๖. น้ำตานองหลบในให้ความหลัง

๒๘ ด้วยความรักหนักแน่นแผ่นดินนี้

จึงยินดีตัดใจจากไทยผอง

ที่ดอนเมืองโทรศัพท์ประคอง

คนจองหองตบที่หูครูของเรา

๒๙ หลายชั่วโมงในเครื่องบิน

น้ำตารินหลบในให้ความเขลา

หลังสติสงบสดีใจแหววว

จึงมุ่งก้าวต่อไปในทางธรรม

๓๐ บรรจงร้อยถ้อยแถลงแจ้งความจริง

ทุกสิ่งผู้เกี่ยวข้องร้องซักถาม

หลายเมืองหลายประเทศนอกเขตคาม

ไม่ครันคร้ามใส่โคล้ไม่ขายเท็จ

๓๑ นกสีเหลืองขัดเคืองบินสู่ป่า

ป่วยเตือนว่า ให้ระวังเผด็จ

การคอมมิวนิสต์ก็มีกลเม็ด

ใครจะเช็ดน้ำตาให้คนไทยเรา

๓๒ เผด็จการชุดใหม่

ปกครองไทยเหยียดหยามสามหา

ประวัติศาสตร์ชุดนี้ยึดยาว

คนหนุ่มสาวเข้าป่าราคาแพง

๓๓ ริชาร์ด อีแวน

คนแนบแน่นอ่านจดหมายใช้นามแฝง

ปลุกปลอบให้กำลังใจชี้แจง

ไม่อ่อนแรงหลงกลคนอันธพาล

๓๔	เผด็จการคลุ้มคลั่งสั่งแก้ข่าว	๓๕	และแล้ววันหนึ่งจึงยินข่าว
	บ้างแจวอ้าวออกนอกบอกลือสาร		ศิษย์ปวดร้าวความป่วยช่วยไม่หาย
	ยิ่งแก้ยิ่งล่อนจ้อนเห็นสันดาน		วิบากกรรมทำครูเจ็บร่างกาย
	อยู่ไม่นานถูกปฏิวัติขจัดไป		ซิกขวาซ่ายไม่สมดุลกัน

๓๖ ไม่นานนักครูก็ทำได้
 พลังใจคืนคงปลงสังขาร
 อดีตความดีจะลืมนไปนับนาน
 เศรษฐศาสตร์ไทยนั้นเป็นหนี้ครู

๗. ตัวอย่างความดีที่ไม่ตาย

๓๗ ขอเสริมความที่สืบสาวเล่าเรื่อง
 อันสืบเนื่องเบื้องหลังยังเลิศหรู
 เกียรติเล็กเกียรติน้อยเกี่ยวกับครู
 ที่ผมรู้เห็นมาประดามี

๓๘	เมื่อสมัยเรียนอัสสัม	๓๙	ครูไม่ยอมให้ลอกเปล่าเปล่า
	ครูเก่งล้ำคณิตศาสตร์ประกาศศรี		จะต้องเฝ้าบอกให้หายคลายสงสัย
	เกือบถูกเจ้าเพื่อนฝูงต่างจอร์ลี		เพื่อนรักประจักษ์ใจลูกผู้ชาย
	กลัวถูกตีลอกเลขพระเอกไป		ที่บ่งลายแววับประทับใจ

๔๐ ความเก่งกาจปราดเปรื่องเลื่องไปทั่ว
 ขอดูตัวครูใหญ่แจ่มแจ้งไส
 คำเล่าเรียนที่ค้างมาจะงตไป
 เพียงเปลี่ยนให้ค่านับรับคัมภีร์

๔๑ ลูกผู้ชายซาบซึ้งซึ่งน้ำมิตร
แต่มีคิดเปลี่ยนใจายศักดิ์ศรี
ขอผ่อนชำระให้ด้วยคุณ
จึงล้างหนี้เป็นครูอยู่สอนแทน

๔๒ เมื่อเป็นเสรีไทย
ถูกจับได้ติดเสาศาคลังแขน
บ้านกุดจอกสิงห์บุรีกันดารแดน
ปลายเล็บลับนับความตาย

๔๓ ค่อยาพิษเม็ดตะกัจจิริต
จบชีวิตของตนพันความหมาย
หากถูกบีบคั้นศักดิ์ศรีคนไทย
เกือบได้ใช้ครั้งนั้นหากหัวนักร้าว

๔๔ หลังเหตุการณ์ผ่านมาไม่นานนัก
ครูพุ่มพักตบสนองของเพื่อนซิว
ที่ช่วยเหลือเจือจานปกป้องตัว
ดจครอบครัวน้องพีไมตรีปัน

๔๕ ยุคสมัยสร้างงานงานชนบท
สุนทรพจน์ *ดร.เอน เวิร์กปลุกขวัญ
มีหลายคนฟังแล้วตื่นตัน
ให้คำมั่นสัญญาว่าจะตาม

๔๖ ครูไม่ได้ร่วมในวันนั้น
หากแต่ท่านติดต่อข้อซักถาม
และปลุกปั้นมูลนิธิด้วยพยายาม
ขนานนามบูรณะชนบทไทย

๔๗ แล้วทูลเกล้าฯขอพระราชอุปถัมภ์
เพื่อน้อมนำมามงคลมรรคผลไส
สู่พี่น้องทวยราษฎร์ผู้อยู่ไกล
ที่อยู่ ชัยนาท สิงห์บุรี

๔๘ ถึงตรงนี้ใครชอบบันทึก
เพื่อจารึกไว้ลายในศักดิ์ศรี
พัฒนาชนบทแผนห้าที่วาที
สำคัญมีคล้ายกันที่ท่านทำ

๔๙ กับงานบัณฑิตอาสาสมัคร
แหล่งฟุ่มเฟือยหนุ่มสาวครวคมา
ได้เห็นความดีครออยู่ประจำ
ว่าเป็นผู้นำประเภทใด

๕๐ ครั้งหนึ่งในที่ประชุม
แสดงภูมิเร่จรดสู่จุดหมาย
เพื่อปรับปรุงหลักสูตรให้เฟร็ดพราย
อาสาสมัครไทยจะได้จริงจัง

๕๑ ครูนั่งฟังยิ้มแยมแจ่มใส
สุดท่ายปรับบ้างสร้างความหวัง
ครูให้ข้อสังเกตไม่อำพราง
บางคนสอนสั่งกันงั้นงั้นเอง

๕๒ หลายครั้งที่ถูกลาบล้างจ้วงจา
ครูก็ปราบด้วยเหตุผลไม่ขมเหง
หลังเสร็จสรรพกลับร่วมร้องเพลง
มักครั้นเครงไม่ว่ากับผู้ใด

๕๓ เพื่อนางหนึ่งผิดเวลาไม่ตรงนัด
จึงถูกตัดไม่คอยปล่อยที่หมาย
คืนนั้นเธอตันตันมาปลอดภัย
ครูยิ้มกรายรับขวัญกันดีเตียน

๕๔ ศิษย์ชายบางคนไม่ทนอ้างว้าง
แอบลับหลังแต่งงานไม่บอกเขียน
เมื่อครูรู้เขียนโน้ตน้อยแนบเนียน
ให้รีบเวียนจู๋เมียไปรับพร

๕๕ ผู้น้อยน้อยในธรรมศาสตร์
กล้าเวียนการ์ดบอกงานกันสลอน
เทศกาลต่างต่างทำอาหาร
ใครเดือดร้อนผ่อนคลายได้แรงครู

๕๖ ขั้บรถเองคั้นน้อยน้อย
ไม่เลิกลอยพริ้งเฟร็ดเลิศหรู
รัตนิรภัยทุกครั้งหวังเชิดชู
ทำให้ดูทุกอย่างข้างความดี

๕๗ บางครั้งเดินทางไปต่างจังหวัด
เห็นเกลื่อนกลาดเศษแก้วแววสี
ครูปอกให้จอดรถไม่รอรี
ปัดเข้าที่กันเท้าผู้เปล่าเปลือย

๕๘ คืบหนึ่งนายเวรธรรมศาสตร์
กระวีกระวาดลืมหาดหน้าเจ็อย
สดับเสียงขอเพียงเนือยเนือย
จึงรีบเลื้อยเปิดประตูอ้อครูเอง

๕๙ โดยปกติผู้ยิ่งใหญ่
มักจะใช้แต่รถกดแจ่งแจ่ง
เวรยามต้องระวังตรงกันเอง
หากผิดเพลงต้องโทษถูกโกรธเอา

๖๐ วันหนึ่งออกเยี่ยมอาสาสมัคร
กัณดารหนักลุยโคลนที่โนนเขา
บางคนจะช่วยหิ้วรองเท้าครูเรา
ท่านฉวยเอาขอบคุณรูดึงไป

๖๑ ไม่แสดงตนว่าใหญ่เยี่ยม
สงบเสงี่ยมโอภาปราศรัย
ใครเห็นใครฟังต่างชื่นใจ
ความยิ่งใหญ่คือคุณธรรม

๖๒ ศิษย์ผิดไม่คิดซ้ำ
หากไม่ทำอภิสิทธิ์พิชิตหาม
ถูกเป็นถูกผิดเป็นผิดพิชิตตาม
เนื้อความอย่างไรไม่ลำเอียง

๖๓ ไม่ว่าจะที่ไหนในวงประชุม
ไม่เคยคุมความคิดสิทธิ์ถกเถียง
ก็สิทธิ์เราพิทักษ์จนตัวเอียง
ทำไมเสียงใครเขาเราไม่ฟัง

๖๔ ภูมิปัญญากล้าแกร่งแห่งครุนี้
จะเอามีรวยเท่าใดไม่เกินหวัง
หากรักชาติศาสน์กษัตริย์ไม่อำพราง
จึงไม่สร้างเอาดีเหมาะจำเพาะตัว

๖๕ สังคมไทยต่อไปควรเรียนรู้
บทเรียนครุตราไว้โปรดใช้หัว
แยกมิตรศัตรูให้ชัดอย่าเมามั่ว
มิฉะนั้นโหดชั่วจะครองกรุง

๖๖ คนดีมีปัญญากล้าหาญ
คนอันธพาลมักใหญ่ใฝ่สูง
คนกลุ่มไหนควรใช้หมายผดุง
อย่าให้ยุ่งเหมือนกาลที่ผ่านมา

๘. น้อมใจศึกษาบูชาครู

๖๗ ความจริง ความดี ความงามสามอย่างนี้
ครูกล่าวชี้หมู่เราชาวอาสา
ซึ่งครูปฏิบัติเช่นนี้เสมอมา
หาใช่ว่าเพียงสอนสั่งเหมือนบางคน

๖๘ คือดวงประทีปแห่งชีวิต
คอยปลุกศิษย์ให้หายคลายสับสน
เมื่อเรียนรู้ทุกข์ยากของปวงชน
เพื่อฝึกฝนร่วมสร้างหนทางธรรม

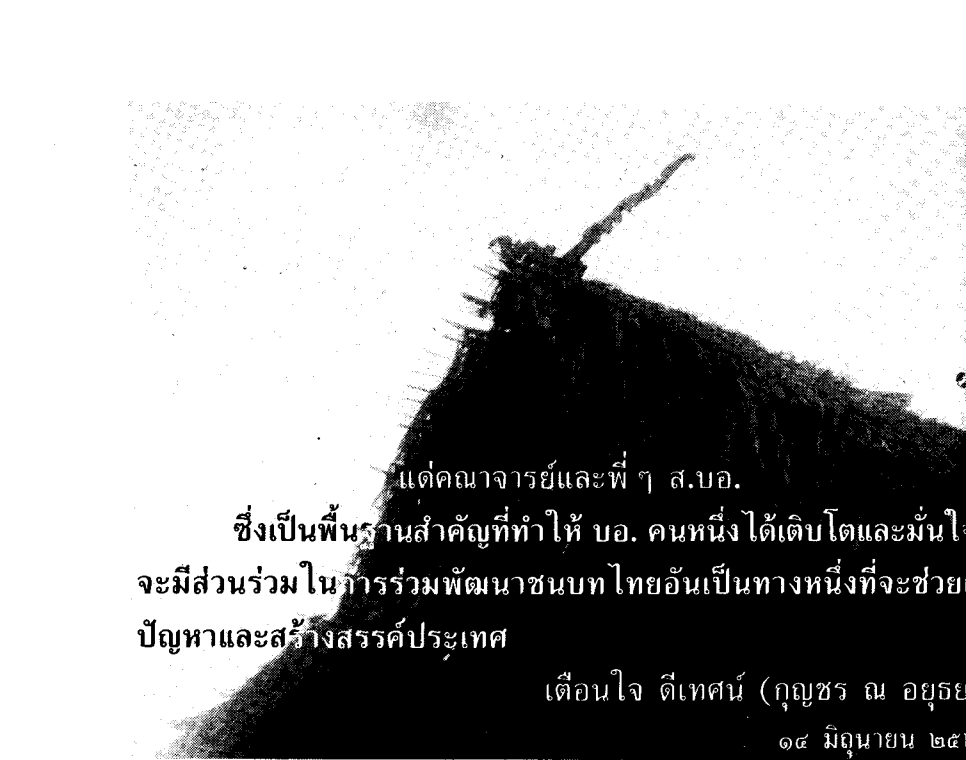
จากประสบการณ์ที่ผ่านมา
สูงจนสั่งจกอันคมขำ
ดีคนกล้ามักถูกประณาม
ทุกคามนนาสารพัน

๗๐ สิบเอ็ดปีที่แรมร้าง
ความกระจ่างประจักษ์จริงทุกสิ่งสรร
ด้วยสั่งจกกล้าแกร่งเป็นนิรันดร์
ว่าครูนั้นรักไทยไม่คลอนแคลน

ครูชา...ครูครับจงรับรู้
จะชูสืบสายให้สุดแขน
งสูดวงดาวแม้มคลอนแคลน
นักแน่นน้อมนำตามรอยครู

๗๒ จะบูชาครูด้วยการปฏิบัติ
จะประกาศความจริงสิ่งเลิศหรู
จะจำแนกถูกผิดพินิจดู
จะเชิดชูสันติประชาธรรม

เดช พุ่มคชา
บัณฑิตสาอาสมัคร

แต่คุณอาจารย์และพี่ ๆ ส.บอ.
ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ บอ. คนหนึ่ง ได้เติบโตและมัน
จะมีส่วนร่วมในการร่วมพัฒนาชนบท ไทยอันเป็นทางหนึ่งที่จะช่วย
ปัญหาและสร้างสรรค์ประเทศ

เตือนใจ ดีเทศน์ (กฤษกร ณ อยุธยา)

๑๕ มิถุนายน ๒๕

เข้าสู่หมู่บ้านด้วยรักและศรัทธา

การที่ดิฉันเริ่มเข้าสู่หมู่บ้านนั้น ไม่ใช่เริ่มจากว่าชาวบ้านมีปัญ
หรือว่าเราเป็นคนที่มีความรู้กว่า เป็นคนที่เหนือกว่าแล้วเราจะต้องเข้า
แก้ปัญหาหรือไปช่วยเขา แต่ดิฉันเข้าไปในหมู่บ้านเพราะมีความรักแ
ศรัทธาในวิถีชีวิตที่งดงาม เรียบง่าย และรู้จักเพียงพอของชาวบ้าน ขึ้น
ในความมีน้ำใจและความภูมิใจในวัฒนธรรมของตนของชาวบ้าน เพ
ฉะนั้นการเข้าไปจึงเป็นการเข้าไปอย่างญาติมิตร ที่เข้าไปอยู่กับพื้น
ของเราเอง สิ่งหนึ่งที่ช่วยปูพื้นฐานความคิดการเข้าไปทำงานในหมู่บ้าน
ให้ดิฉัน คือกิจกรรมค่าย

ดิฉันเริ่มเข้าสู่หมู่บ้านของพี่น้องชาวเขาครั้งแรกเมื่อ ๑๔ ปีมาแล้ว
เดือนพฤษภาคม ๒๕๑๔) จากการเข้าร่วมกิจกรรมค่ายของโครงการ
อาสาสมัครสอนหนังสือและสงเคราะห์ชาวเขา ชมรมพุทธศาสตร์และ
ประเพณี สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยไปตั้งค่ายที่บ้านลีซอ
บ้านลุ่ม ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ชาวลีซอจึงเป็น
ชาวเขาเผ่าที่ดิฉันได้มีโอกาสคุ้นเคยมากกว่าเผ่าอื่น ๆ

ตลอดเวลา ๑ เดือนเต็มของการไปค่าย ซึ่งได้ทำงานด้านการสอน
ภาษาไทยและความรู้ทั่วไปแก่ชาวเขา และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง
เราด้วยกัน ในฐานะผู้เป็นตัวแทนของคนไทย กับพี่น้องชาวเขา ซึ่งอยู่ใน
ประเทศเดียวกัน เพียงแต่มีวัฒนธรรม ความเชื่อ ภาษา และที่มาที่แตกต่างกัน
เท่านั้น ดิฉันรู้สึกประทับใจในวิถีชีวิตของพี่น้องชาวเขาซึ่งเรียบง่าย
มีความสุข ผู้คนกับธรรมชาติต่างพึ่งพาอาศัยและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
ความภูมิใจและดำรงรักษาวัฒนธรรมและจารีตประเพณีของตนอย่าง
เหนียวแน่น ลึกลงไปในหัวใจของดิฉันนั้น รู้สึกเห็นใจพี่น้องชาวเขา
การเป็นชนกลุ่มน้อย ทำให้ต้องรอนแรมมาตั้งแต่ประเทศจีน พม่า จนมา
ไทย ต้องอยู่ในฐานะเป็นผู้อาศัยเพราะไม่มีอำนาจ และไม่มีพลังต่อรอง
น้อยยากให้พวกเขาได้รับการยอมรับในฐานะเป็นพลเมืองไทยโดย
สมบูรณ์เหมือนคนไทยทั่วไป เพราะเขาก็ได้บากบั่นมาจนถึงประเทศของ
แล้ว ควรได้รับการต้อนรับด้วยน้ำใสใจจริงจากเจ้าของประเทศบ้าง
ได้รับความอบอุ่น ความเป็นธรรม และควรจะได้ตั้งหลักแหล่งถาวร
ใช้ชีวิตอย่างปกติสุขเสียที

ความศรัทธาชื่นชมในวิถีชีวิตอันสันโดษและน้ำใจอันบริสุทธิ์ของ
น้องชาวเขา รวมทั้งความรักธรรมชาติอันงดงามของป่าเขา ทำให้ดิฉัน
รักกลุ่มเพื่อน ๆ พี่ ๆ ชาวค่ายพยายามกลับขึ้นไปเยี่ยมหมู่บ้านที่เราเคย
มาแล้วทุกครั้งที่สบโอกาสเหมาะ แม้ว่าตลอดระยะเวลา ๔ ปีของการ

เรียนในมหาวิทยาลัยนั้น เราจะออกค่ายชาวเขาเป็นประจำทุกปี ทั้งค่ากลางปีและค่ายปลายปีอยู่แล้วก็ตาม ความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมมิได้ทำให้เราห่างเหินกัน เราสามารถเข้าใจกันได้ แม้ว่าจะไม่ค่อยรู้ภาษากัน เราพยายามใช้จ่ายอย่างประหยัดเพื่อเก็บไปเป็นค่าเดินทางขึ้นดอย ฤดูกาลที่ทำหายนมากที่สุดคือฤดูหนาว ซึ่งตรงกับเทศกาลปีใหม่พอดี ช่วงนั้นบนภูเขาสูงจะอุดมไปด้วยไร่ฝิ่นที่ออกดอกสะพรั่ง อากาศอันหนาวเหน็บและความเหนื่อยยากจากการเดินทาง ซึ่งบางหมู่บ้านต้องเดินเท้านานนับ ๗-๘ ชั่วโมง เมื่อพบกับความมั่งคั่งและลานตาของดอกฝิ่นในไร่กว้างใหญ่ และความยินดี ดีใจของชาวเขายามเห็นเรากลับไปเยือน นับว่าคุ้มค่าและช่วยลบเลือนความเหนื่อยล้าไปสิ้น

ตลอดสี่ปีของการร่วมกิจกรรมค่ายชาวเขา และการไปเยี่ยมเยียนพี่น้องชาวเขาเป็นการส่วนตัวนั้น ดิฉันได้ทำงานติดต่อกับหน่วยงานที่รับผิดชอบงานชาวเขา ทั้งราชการและเอกชนเสมอมา และได้เรียนการทำงานของเขาด้วย เช่น กรมประชาสงเคราะห์ ตำรวจตระเวนชายแดน กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กองอำนวยการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์ในสมัยนั้น) โครงการหลวงพัฒนาชาวเขา และหน่วยงานของมิชชันนารีบางกลุ่ม จากประสบการณ์ดังกล่าว ทำให้ดิฉันได้ตั้งใจไว้ว่า เมื่อเรียนจบแล้วต้องไปทำงานกับพี่น้องชาวเขา เพื่อจะได้มีส่วนร่วมให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างชาวเขากับชาวไทยพื้นราบ และร่วมทำให้พี่น้องชาวเขาได้มีโอกาส มีสิทธิเสรีภาพ และมีสำนึกว่าเป็นพลเมืองไทย ที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อประเทศชาติเสมอภาคกับคนไทยทั่วไป ขณะเดียวกันก็จะช่วยย้าให้พี่น้องชาวเขา มีความศรัทธาและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีของตน มีความเคารพศรัทธาในตนเอง มีจิตสำนึกในทางที่ถูกต้อง และเห็นคุณค่าของทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ที่หล่อเลี้ยง

ชีวิตของตนอยู่ และใช้ทรัพยากรนั้นอย่างทะนุถนอมและมีเหตุผล

เรื่องราวเกี่ยวกับชาวเขาที่ดิฉันได้พบจากสื่อมวลชนต่าง ๆ และจากเจ้าหน้าที่ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับชาวเขา มักแสดงให้เห็นทัศนคติต่อชาวเขาในทางที่ลบว่า ชาวเขานั้นมีปัญหาและเป็นผู้สร้างปัญหา ดังตัวอย่างบทความเรื่อง “ไปดูชาวเขาปลูกชา” ในหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งเมื่อเร็ว ๆ นี้ ซึ่งมีข้อความว่า

พวกชาวเขามักจะขาดความรู้ พวกเขาไม่รู้แม้กระทั่งว่าเขาเป็นประชากรของประเทศไทย ยิ่งกว่านั้นยังมีชาวเขาอีกหลายเผ่าไม่ได้จดทะเบียนเป็นสัญชาติไทย และอยู่กันอย่างอิสระ บางเผ่าก็ถือคติที่ว่า “น้ำเป็นของปลา ไฟเป็นของนก ภูเขาเป็นของม้ง” ชาวเขาจึงมักจะทำอะไรตามความพอใจของตน เช่น ตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย เมื่อดินหมดปุ๋ย ก็ย้ายถิ่นฐาน ถากถางต่อไป ปล่อยให้ป่าเขาซึ่งเป็นต้นน้ำลำธารต้องเตียนโล่งอยู่อย่างนั้น และพืชส่วนใหญ่ที่ปลูกก็เป็นพืชที่เป็นภัยร้ายแรงต่อชาวโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ฝิ่น ซึ่งเป็นยาเสพติดที่เป็นปัญหาร้ายแรงระดับโลกอยู่จนทุกวันนี้

เมื่อมองว่าชาวเขาเป็นตัวปัญหา หน่วยงานต่าง ๆ จึงส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปเพื่อ แก้ไขปัญหา ทำให้ชาวเขาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตตามเป้าหมายที่ชาวเมืองผู้คิดว่าตนชาญฉลาดและเห็นการณ์ไกลวางไว้ให้ เช่น

ให้มีการพัฒนาอาชีพชาวเขา เพื่อช่วยให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยเน้นหนักในด้านการเกษตรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต การปลูกพืชทดแทนฝิ่น ป้องกันการบุกรุกทำลายป่าไม้ และพัฒนาจิตใจของราษฎรให้เกิดความสามัคคีและหวงแหนผืนแผ่นดินที่อาศัย พยายามให้ชาวเขารู้จักช่วยตนเอง...

ทัศนคติเช่นนี้ ดิฉันเห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าเศร้ามาก เพราะหน่วยที่ตั้งเป้าหมายเช่นนี้ไว้ ไม่รู้เสียด้วยซ้ำว่าพี่น้องชาวเขานั้น โดยเนื้อแล้ว เขามีจิตใจอันงดงาม อยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี และเขาช่วยเหลือตัวเองมาตลอด ไม่ใช่เขาไม่รู้จักรักษาตัวเอง เขาไม่เคยเรียกร้องใครไปช่วยเหลือเขา คนภายนอกต่างหากที่มองว่าชาวเขาเป็นตัวปัญหา ถ้าไม่เข้าไปช่วยแล้วจะทำให้คนไทยเราพลอยเดือดร้อนตามไปด้วย หน่วยงานต่าง ๆ พวกกันเน้นในเรื่องความเจริญทางวัตถุ เน้นประสิทธิภาพในการผลิต เน้นการเพิ่มรายได้และการพัฒนาอาชีพเพื่อให้มีความอยู่ดีขึ้น เพราะไปมองว่าชาวเขายากจน ถ้าหลัง ไร่การศึกษา และส่วนตัวเองไม่ได้ ดังนั้นโครงการส่วนใหญ่จึงเป็นการ ช่วยเหลือ โดยที่ชาวเขาเป็นฝ่ายถูกระทำหรือเป็นผู้รับอยู่ตลอดเวลา ชาวเขาในหมู่บ้านหรือหน่วยงานเช่นนี้เข้าไปดำเนินงานอยู่นาน ๆ มักจะรู้สึกสับสนในจิตใจ เกิดความคิดว่ารัฐบาลมีหน้าที่ต้องช่วยเหลือพวกเขา ฉะนั้น เขาจะเรียกร้องผลประโยชน์อะไรก็ได้ เช่น ขอดถนนเข้าถึงหมู่บ้าน ขอโรงเรียน สดอานามัย น้ำประปา ไฟฟ้า หรือขอรถโถมาช่วยปรับพื้นที่ ฯลฯ รัฐบาลก็ต้องให้เขาทุกอย่าง อาจจะมีรู้สึกทำนองว่าตนเป็นอภิสิทธิ์ชน ทั้งเพราะว่าเจ้าหน้าที่ไม่ได้ปลูกฝังให้เขาคิดว่า ประชาชนทุกคนมีหน้าที่ช่วยกันพัฒนาประเทศด้วย ไม่ใช่รอให้รัฐบาลมาช่วยฝ่ายเดียว น่าจะคิดว่าเมื่อชาติสร้างคนแล้ว คนก็ต้องช่วยสร้างชาติด้วย แต่โชคดีที่โครงการประเภทนี้ทำได้แค่ไม่กี่สิบหมู่บ้าน ด้วยอาจจะเพียงทำให้เป็นตัวอยู่เท่านั้น ชาวเขาอีกนับร้อยนับพันหมู่บ้าน จึงยังมีได้ถูกทำลายด้วยการพัฒนาที่เน้นด้านวัตถุโดยมองข้ามความเจริญทางจิตใจและวัฒนธรรมที่ชาวเขามีอยู่แต่เดิมแล้ว

ชีวิตของพี่น้องชาวเขาที่ดิฉันขึ้นชมนั้น เป็นชีวิตที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ บนเทือกเขาสลับซับซ้อน ห่างไกลจากสังคมเมือง และ

ไม่มีผู้คนภายนอกเข้าไปเกี่ยวข้องกับมากนัก จัดว่าเป็นชีวิตที่มีความเป็น
 ตัวของตัวเองสูง มีความยึดมั่นและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณี และ
 ทัศนคติของตน มีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย กลมกลืนและพึงพาธรรมชาติ
 เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ชีวิตเช่นนี้เป็นชีวิตในอุดมคติสำหรับผู้รัก
 โดษและให้คุณค่าแก่ความเจริญทางจิตใจและวัฒนธรรม มากกว่าการ
 คุณค่าแก่ความเจริญทางวัตถุ

ปัจจัยสี่ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต ล้วนผลิตขึ้นเองด้วยหยาตแห่งอ
 งานและฝีมืออันประณีตของตนเอง และด้วยความเอื้อเฟื้อจากธรรมชาติ
 ตั้งแต่กระท่อมน้อยที่สร้างด้วยไม้ไผ่ ไม้เนื้อแข็ง มุงด้วยหญ้าคา
 ทองดึง หรือไม้ที่ตากเป็นแผ่น แต่ละเผ่าจะสร้างบ้านที่มีรูปลักษณะ
 สัญลักษณ์เฉพาะเผ่า ทุกคนในหมู่บ้านต่างก็สร้างกระท่อมแบบเดียวกัน
 ขาดความร่วมแรงร่วมใจของญาติมิตรในหมู่บ้านนั่นเอง กระท่อม
 หลังจะสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทุกซอกทุกมุมอย่างเต็มที่ ตั้งแต่
 อาศัย ประกอบอาหาร ตลอดจนเก็บเครื่องใช้ ไม้สอยและพืชผลของ
 ไร่สวน

เครื่องใช้ในบ้านจะมีเฉพาะเท่าที่จำเป็นเท่านั้น ได้แก่ เครื่องมือ
 ลี้นงชีพ จำพวกมีด ขวาน จอบ เสียม เคียว อุปกรณ์หุงต้มและภาชนะ
 รับประทานอาหาร จำพวกจานชาม โต้ะ สำหรับกับข้าว ไหมหนึ่งข้าว ครกตำพริก
 ตำข้าว กระบอกลี้นงชีพ หรือถังไม้บรรจุน้ำ กระบวยตักน้ำ และตะกร้า
 ญสำหรับใส่พืชผักจากไร่สวนหรือจากป่ามาบ้าน และเครื่องนอน
 ญนอนมุ้ง เสื้อสาด ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ผู้ชายส่วนใหญ่เรียนรู้ที่จะทำขึ้นเองด้วย
 ญแกะสลักไม้ จักสานด้วยผิวไผ่หรือหวาย หรือประดิษฐ์จากผลน้ำเต้า
 ญงและวัสดุธรรมชาติอื่น ๆ นอกจากเครื่องเหล็ก ที่ต้องอาศัยช่างตีเหล็ก
 ญจำหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งของหมู่บ้านที่ต้องให้
 ญการแก่เพื่อนบ้าน เครื่องมือเครื่องใช้เหล่านี้แม้จะดูเรียบง่าย แต่ก็

ละเอียดลออและมีคุณค่าทางศิลปะ ที่ประดิษฐ์ขึ้นด้วยฝีมือและใจ เป็นศิลปะที่ถ่ายทอดกันมานานหลายชั่วอายุคนแล้ว นอกจากนี้ เครื่องมืออื่น ๆ อีก เช่น เครื่องมือปั่นด้าย เครื่องทอผ้า เครื่องมือตัด ได้แก่ บ่วงตักนก แร้วตักสัตว์ป่า และเครื่องมือหาปลา เป็นต้น

เสื้อผ้าเครื่องนุ่มห่มก็เช่นเดียวกัน หลายเผ่าผลิตขึ้นใช้เอง ด้วยการปลูกฝ้าย ปั่นด้าย ย้อมสีด้วยครามหรือสีธรรมชาติอื่น ๆ จนทอ ผืนผ้า และตัดเย็บตกแต่งเป็นเสื้อผ้าตามเผ่าอย่างสวยงามด้วยสี สลวดลายเฉพาะตัว สำหรับสมาชิกในครอบครัวทุกคนไม่ว่าหญิง ชาย หรือคนเฒ่า เสื้อผ้าเหล่านี้เป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของเผ่า นอก เสื้อผ้า หมวก และย่ามแล้ว บางเผ่ายังมีเครื่องประดับทำด้วยเงิน เป็นกำ คอ สร้อยคอ กำไลข้อมือ แหวนและเครื่องประดับอื่น ๆ มีช่างเงินทำห นี้โดยเฉพาะ ชายหนุ่ม หญิงสาวและเด็กจะใส่เครื่องประดับกันเต็มที่ โอกาสสำคัญเท่านั้น เช่น งานปีใหม่ โดยปกติแล้วจะใส่เสื้อผ้าชุดธรรม ซึ่งทำขึ้นเพียงปีละ ๑-๒ ชุด สำหรับสมาชิกแต่ละคน เพราะว่าจะทอ เย็บปักแต่ละชุดได้เสร็จก็ต้องใช้เวลามาก เครื่องนุ่มห่มเหล่านี้มีใช้เพื่ จำเป็นแก่การปกปิดร่างกายป้องกันความร้อนหนาวของอากาศเท่า กับมีชุดที่สวยงามเป็นพิเศษไว้สวมใส่ในโอกาสสำคัญต่างหาก

อาหารที่บริโภคตามปกติ คือข้าวเจ้า ซึ่งปลูกในไร่บนดอย ห ในนาขั้นบันไดตามเชิงเขา ทำให้เป็นข้าวสารโดยใช้ครกกระเดื่องที่ แรงคนหรือพลังน้ำ เป็นข้าวซ้อมมือที่มีคุณค่าอาหารเต็มที่ ถูปลูกก็จ ข้าวโพดซึ่งปลูกสำหรับคนกินและสำหรับเลี้ยงสัตว์อีกด้วย ข้าวโพด หรือข้าวโพดปิ้ง ที่หักสด ๆ จากไร่มีรสหวานหอมน่ากิน ผักผลไม้ทุกชนิด ล้วนแต่เป็นของธรรมชาติ ปราศจากสารพิษ มีทั้งพืชผักที่ปลูกไว้ใน ไร่นาสวนหลายหลากชนิด เช่น ผักกาด ถั่วฝักยาว ถั่วพู พริกเขียว พริกแดง ไทย แดงกวา ขิง ข่า พริก มะเขือเทศ มันเทศ มันสำปะหลัง ฯลฯ

และที่ได้มาจากป่า เช่น หน่อไม้ ใบอ่อนของพืชบางชนิด อันได้แก่ ยอดหวาย ยอดดาว ผักกูด ปลีกกล้วย และผลไม้ป่าต่าง ๆ เช่นเดียวกับอาหารโปรตีน ซึ่งนอกจากจะได้จากหมูและไก่ที่เลี้ยงกันไว้ทุกบ้านแล้ว บางแห่งยังกินแพะ วัว หรือสุนัขด้วย และสัตว์ที่ยังและล่าได้จากป่า พวกนก กระรอก อ้น ตะกวด หมูป่า ฯลฯ ก็เป็นอาหารที่อุดมสมบูรณ์ที่ป่า ประทานให้แก่พี่น้องชาวเขาอย่างเพียงพอแก่การเลี้ยงชีพอันสมณะของพวกเขา โดยไม่ถึงกับอดอยากหรือเหลือเฟือเกินไป ขอให้เขามีความขยันขันแข็ง และไปเก็บไปหามาเท่านั้น นอกจากนี้ในห้วย ในลำธารยังมีกุ่ม หอย ปู ปลา และในนาหรือแอ่งน้ำขังบางแห่งยังมีกบ เขียด ให้จับกินเป็นอาหารได้อีกด้วย

เหล่าอาจถือได้ว่าเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งในการทำพิธีและใช้รับแขก ชาวเขาสวนใหญ่จึงต้มเหล้าเอง โดยใช้ข้าวเปลือก ข้าวโพด หรือข้าวฟ่าง เมื่อจะมีพิธีใหญ่ ๆ เช่น งานแต่งงาน หรืองานปีใหม่ ก็จะทำต้มเหล้าเตรียมไว้ โดยจะดื่มกินกันพอประมาณ ไม่ถึงกับเมามายจนอาละวาดหรือติดเหล้าจนเป็นโรคพิษสุราเรื้อรังอย่างคนเมืองบางคน

โดยปกติชาวเขามักจะมีสุขภาพแข็งแรง เพราะต้องทำงานในไร่นาและสวน ซึ่งได้ออกกำลังกายอยู่เสมอ ได้บริโภคอาหารธรรมชาติที่สดใหม่ ไม่มีสารพิษเจือปน และได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่บริสุทธิ์ จิตใจก็ไม่สับสนวุ่นวาย แต่ความเจ็บป่วยย่อมเกิดขึ้นกับมนุษย์เป็นธรรมดา วิธีการรักษาโรคของชาวเขามีหลายอย่าง ถ้าเป็นอาการเจ็บป่วยธรรมดา ก็ใช้สมุนไพรที่หาได้ในป่าหรือบางอย่างก็ปลูกไว้ใกล้บ้าน หรือใช้วิธีดึงผิวหนังส่วนที่อ่อนให้เป็นจำแดงเพื่อถอนพิษไข้ เช่น ดึงส่วนคอ แแนว ไหล่บารา ท้องแขน หน้าผาก แต่ถ้าอาการป่วยนั้นรักษาแบบธรรมดาไม่หาย และผู้รู้ดูกระดูกไก่หรือเสี่ยงทายด้วยวิธีอื่นแล้วบอกว่าสาเหตุของโรคคือ การผัดผี เช่น ผัดผีนํ้า ผีดิน เป็นต้น ก็ต้องทำพิธีเช่นไหว้ผีเพื่อ

ขอขมา หรือทำพิธีเรียกขวัญโดยเชิญญาติพี่น้อง และผู้อาวุโสมาให้ศีลให้พร ด้วยวิธีเหล่านี้ ทำให้ญาติมิตรในหมู่บ้านมีส่วนได้ช่วยเหลือกัน ทำให้ผู้ป่วยรู้สึกอบอุ่นมีกำลังใจดีขึ้น ซึ่งน่าจะเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ป่วยหายเป็นปกติได้ในเวลาไม่นานต่อมา

แต่ถ้าผู้ป่วยมีอาการหนัก สุนัขที่ช่วยกันเยียวยาได้ แม้จะพยายามตามผู้รู้ หรือหมอจีนฮ่อจากหมู่บ้านใกล้เคียงให้มารักษาแล้วก็ไม่หาย ผู้ป่วยก็ต้องสิ้นชีวิตไปในที่สุดด้วยความโศกเศร้าของผู้อยู่เบื้องหลัง การส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาลในเมืองเป็นวิธีสุดท้ายและต้องคิดกันมาก เพราะชาวเขาอยู่ในเขตห่างไกล พูดภาษาไทยก็ไม่ได้ การเดินทางก็ลำบาก การจะทำแคร่แบกหามกันมาถึงถนน กว่าจะหาจ้างเหมารถได้ ผู้ป่วยก็อาจจะทรุดหนัก ถึงโรงพยาบาลก็อาจจะพูดกับหมอไม่รู้เรื่อง คนป่วยอาจตายกลางทางหรือไปตายที่โรงพยาบาลก็ได้ ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่โต และต้องเสียค่าเหมารถเอาศพกลับบ้านอีก ถ้าผู้ป่วยเป็นคนแก่หรือผู้หญิงมักไม่ยอมไปโรงพยาบาล ขอยอมตายอยู่ที่บ้านท่ามกลางญาติพี่น้องจะดีกว่า

ด้วยวิถีชีวิตเช่นนี้ สังคมชาวเขาจึงแทบจะไม่มี การแบ่งชั้นวรรณะกัน แม้คนที่ป็นผู้นำหมู่บ้าน ทั้งในด้านปกครองและกฎหมาย และในด้านศาสนา ก็มักเป็นผู้ที่มีคุณธรรม และคิดที่จะทำให้ทุกคนในหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข กลุ่มผู้อาวุโสในหมู่บ้านจะทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความคิด และข้อควรยึดถือปฏิบัติให้แก่ทุกคน มีจารีตประเพณีและกฎของหมู่บ้านให้ทุกคนเคารพและปฏิบัติตาม ทุกคนมีความสุขตามอัตภาพเพราะต่างมีหน้าที่ต่อตัวเอง ต่อครอบครัวและต่อหมู่บ้านของตนตามกำลังความสามารถ เด็กเรียนรู้หน้าที่การงานและวิธีหาเลี้ยงตัวจากพ่อแม่หรือผู้มีอาวุโสกว่า ด้วยการไปไร่ ไปป่ากับพ่อแม่ ช่วยเลี้ยงน่อง หุงหาอาหาร ดูแลบ้าน และสัตว์เลี้ยง ตักน้ำ หาฟืน ต่ำข้าว คนแก่ก็ทำงานเท่าที่จะทำได้

เช่น ช่วยดูแลบ้าน ดูแลเด็กเล็ก ๆ และสัตว์เลี้ยง จักสานเครื่องใช้ในครัวเรือน ทุกคนต้องทำตัวให้เป็นประโยชน์ และไม่ให้เป็นภาระแก่ผู้อื่นโดยที่ไม่จำเป็น ยกเว้นในกรณีที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้จริง ๆ เช่น ป่วยหนักเท่านั้น

แม้ว่าการเพาะปลูกของชาวเขาส่วนใหญ่ เป็นการทำไร่บนภูเขา ซึ่งจำเป็นต้องโค่นต้นไม้ทิ้งไว้ให้แห้งแล้วเผา เพื่อให้ได้ขี้เถ้าเป็นปุ๋ย และเพื่อเป็นการปราบศัตรูพืชแล้ว จึงจะปลูกพืชไร่ เช่น ข้าว ข้าวโพด พริก ถั่ว ฯลฯ แต่เมื่อ การพัฒนา ที่ชาวเมื่อนำพาและกำหนดขึ้นเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ หรือเพื่อ เพิ่มรายได้ ยังไปไม่ถึงพวกเขา การผลิตเหล่านี้จึงเป็นไปเพียงเพื่อยังชีพ มิได้ทำมากมายเพื่อค้าขายหรือเอาร่ำรวยป่าไม้จึงมิได้ถูกทำลายจนเกินความจำเป็น ที่สำคัญชาวเขาบางเผ่า โดยเฉพาะชาวกะเหรี่ยงซึ่งมีประชากรมากที่สุดเมื่อเทียบกับชาวเขาเผ่าอื่นในประเทศไทยแล้ว (ประมาณครึ่งหนึ่งของชาวเขาในไทยทั้งหมด) กลับเป็นผู้รู้จักใช้พื้นดินอย่างอนุรักษ์ด้วยการทำไร่หมุนเวียน และตัดต้นไม้เฉพาะส่วนที่จำเป็นเพื่อไม่ให้บงรุ่มเงาพืชไร่ ป่าไม้ในเขตที่ชาวกะเหรี่ยงอยู่อาศัยจึงยังอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ชาวกะเหรี่ยงยังรู้จักทำนาขั้นบันไดอีกด้วย เพราะเป็นเผ่าที่มักตั้งถิ่นฐานถาวร ไม่ชอบอพยพเร่ร่อน ในส่วนลึกของจิตใจแล้วชาวเขาส่วนใหญ่ตระหนักว่า ป่าไม้ให้คุณค่าแก่ชีวิตของเขา แต่เขาจำเป็นต้องถางป่าทำไร่เพื่อความอยู่รอดของชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เท่านั้น

นับเป็นโชคดีที่หมู่บ้านที่ดิฉันเข้าไปเริ่มต้นทำงาน คือหมู่บ้านปางสา ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีชาวเขาเผ่าลีซอ มูเซอและจีนฮ่ออยู่รวมกันนั้น เป็นหมู่บ้านที่ดิฉันมีความคุ้นเคยและสนิทสนมมาก่อน เพราะเคยไปออกค่ายที่นั่นถึง ๒ ครั้งในเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ และเดือนเมษายน ๒๕๑๗ ซึ่งในสมัยนั้นการเดินทางเข้าบ้านปางสาต้อง

เดินเท้าจากปากทางที่อำเภอแม่จัน จนถึงหมู่บ้าน เป็นระยะทาง ๒๐ กิโลเมตร ใช้เวลาเดินประมาณ ๔ ชั่วโมงด้วยกัน ประสบการณ์จากการไป ค่ายนับว่าเป็นประโยชน์ในการทำงานระยะต่อมายังยิ่ง โดยเฉพาะในระยะหลัง ๆ ชาวค่ายได้ปรับปรุงแนวการทำงานใหม่ให้เป็นการศึกษา วิจัยสภาพสังคมวัฒนธรรม และปัญหาความต้องการของพี่น้องชาวเขา และร่วมกันร่วมอยู่ ตลอดจนร่วมคิด ร่วมทำกับชาวบ้าน ทำให้ดิฉันเริ่มต้นทำงานที่นี้อย่างมีทุนเดิมอยู่บ้าง

แต่ไม่ใช่ว่าดิฉันจะไม่มีปัญหา ก่อนที่จะตัดสินใจเข้าสมัครเป็นบัณฑิตอาสาสมัครนั้น ดิฉันต้องต่อสู้กับความคิดอันสับสนของตนเองอยู่เป็นเวลานาน เพราะแม้ว่าในระยะนั้น (พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๗) กิจกรรมในทางสร้างสรรค์ของนิสิตนักศึกษาจะเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไป และในหมู่นิสิตนักศึกษาเองก็มีการเรียกร้องให้ทุกคนตระหนักถึงปัญหาที่แท้จริงของประเทศชาติ เข้าร่วมอุทิศตนเพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม และปลุกให้ประชาชนตื่นขึ้นมารับรู้ถึงสิทธิเสรีภาพอันพึงมีพึงได้ของตน มีบทกวีและบทเพลงมากมายที่คอยกระตุ้นเตือนให้มีจิตสำนึกในทางที่ถูกต้อง แต่ค่านิยมของสังคมชนิดที่ยกย่องคนที่มีปริญญา มีตำแหน่งสูง ๆ และร่ำรวยทางวัตถุก็ยังมีอยู่ในตัวเอง ดิฉันรู้สึกสับสนและไม่มั่นใจว่าจะสลัดให้หลุดพ้นจากค่านิยมนี้ได้หรือไม่ จึงไปสมัครสอบเรียนต่อปริญญาโทในแผนกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ซึ่งเป็นแผนกเดิมที่ดิฉันเรียนอยู่ในระดับปริญญาตรีแล้วก็ขอลาพักการศึกษาไว้ ๑ ปี เพื่อไปทดสอบตัวเองว่าจะสามารถทำงานในหมู่บ้านชาวเขาคนเดียวโดยมิได้มีกลุ่มเพื่อนเหมือนตอนไปค่ายได้หรือไม่ และจะทำได้อย่างมีประสิทธิภาพแค่ไหน และนั่นคือวิถีชีวิตที่ดิฉันชื่นชอบจริงหรือ

ความไม่มั่นใจนี้ ทำให้ดิฉันต้องเตรียมตัวมาก เพื่อจะได้ไปเป็น

ครูที่ดีและทำงานอย่างมีคุณภาพให้สมกับที่ชาวบ้านเขารอคอยในช่วง ๓ เดือนของการอบรมภาควิชาการที่สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร ดิฉันได้กลับไปบอกชาวบ้านปางสาวว่าดิฉันเรียนจบแล้ว และอยากจะมาเป็นครูของเขา ชาวบ้านจะพอใจไหม ผู้ใหญ่บ้านผู้อาวุโส คนหนุ่มสาวและชาวบ้านทุกคน ซึ่งดิฉันรักเสมือนญาติพี่น้องต่างบอกว่าทุกคนดีใจ เพราะพวกเขาต้องการครู และผู้ใหญ่บ้านก็เคยไปขอครูจากอำเภอถึง ๓ ครั้งแล้ว แต่อำเภอก็ยังไม่หาครูให้ได้ เมื่อชาวบ้านตกลงแล้ว ดิฉันจึงแจ้งต่อสำนักบัณฑิตอาสาสมัครขอลงปฏิบัติงานภาคสนามที่หมู่บ้านปางสาว โดยทำงานประสานกับเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงราย กองสงเคราะห์ชาวเขากรมประชาสงเคราะห์

หลังจากนั้นดิฉันก็เตรียมอ่านหนังสือเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา ศึกษาหลักสูตรแบบเรียนระดับประถมศึกษา โดยเฉพาะแบบเรียนสำหรับนักเรียนชาวเขาของภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่ง ศจ.อำไพ สุจริตกุล เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยเพื่ออบรมครูช่วยสอนของกองสงเคราะห์ชาวเขาอยู่ ศึกษาหลักสูตรและแบบเรียนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จของกองการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งเน้นปรัชญาคิดเป็น ของ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ ผู้อำนวยการกองการศึกษาผู้ใหญ่ในขณะนั้น หนังสือทั้งหมดนี้ทำให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานดิฉันได้รับความสนับสนุนด้วยดี ทั้งด้านกำลังใจ คำแนะนำและแบบเรียนอุปกรณ์ต่าง ๆ จากทุกฝ่ายที่ดิฉันได้ไปขอความร่วมมือ ซึ่งรวมทั้งการขอเครื่องมือและอุปกรณ์การสอนจากแผนกโสตทัศนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาฯ การขออัดเพลงสอนเด็กจากสถานีวิทยุ อส. วิทยุศึกษา และคณะครุศาสตร์จุฬาฯ การขอยาสามัญ สมุดดินสอ และเครื่องเขียนจากชมรมศึกษาและวิจัยชาวเขา สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การเตรียมตัวเหล่านี้ทำให้ดิฉันมีความมั่นใจมากขึ้นว่าดิฉันมีทุกอย่าง พร้อมทั้งจะทำงาน

อย่างเต็มความสามารถแล้ว

หลักการงานที่สำคัญก็คือ การประสานงานกับเจ้าหน้าที่ที่อยู่ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่จะมองเราว่าเป็นอาสาสมัคร มีไฟ และเพิ่งจบมาใหม่ ๆ จึงทำอะไร ๆ ในหมู่บ้านได้มาก แต่พวกเราจะมาอยู่กันสักกี่ปี จะทำไปได้นานสักแค่ไหนกัน เพราะฉะนั้นเราจึงต้องอาศัยความอ่อนน้อมถ่อมตัวและความตั้งใจของเราพิสูจน์ให้ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่เห็นเองว่าเรามาทำงานในหมู่บ้านด้วยความรัก ด้วยความจริงใจเป็นสำคัญ

เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงรายได้เป็นที่เลื่องและเพิ่มความมั่นใจให้แก่ดิฉัน ด้วยการแนะนำให้ดิฉันรู้จักบุคคลสำคัญในท้องถิ่น ทั้งผู้ใหญ่บ้านคนไทยที่อยู่ใกล้เคียง กำนัน จนถึงนายอำเภอ ให้ท่านเหล่านี้เข้าใจว่าดิฉันเป็นใคร เข้ามาทำอะไรในพื้นที่นี้ และได้ฝากฝังให้ชาวบ้านดูแลความเป็นอยู่และร่วมมือในการทำงานของดิฉัน ดังนั้นเมื่อชาวบ้านสร้างอาคารเรียนและโต๊ะเก้าอี้แล้วเสร็จ โดยใช้วัสดุในท้องถิ่น ด้วยความสามารถและความสามัคคีของชาวบ้าน ดิฉันก็ได้เริ่มหน้าที่การเป็น ครูแดง ของชาวบ้านอย่างเต็มตัว

เหตุที่ดิฉันให้ชาวบ้านเรียกชื่อว่า ครูแดง แทนการเรียกชื่อจริงก็เพราะชื่อแดงนั้น เป็นชื่อที่เรียกกันในครอบครัวและในหมู่ญาติมิตรที่สนิทสนม ทั้งเป็นชื่อสั้น ๆ ที่จำง่ายและออกเสียงง่ายกว่าชื่อจริง ซึ่งนอกจากจะเรียกยากและจำยากแล้ว การเรียกชื่อจริงเต็มยศนั้น ฟังดูห่างเหินและเป็นการเป็นงาน น่าจะเรียกชื่อเล่น ซึ่งให้ความรู้สึกใกล้ชิดอบอุ่นและเป็นกันเองมากกว่า

กิจวัตรประจำวันของดิฉัน เริ่มด้วยการตื่นแต่เช้า ออกไปหายใจแบบโยคะกลางแจ้ง ตั้งปณิธานที่จะใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ด้วยความ

เมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และทุกสิ่งในโลก ออกกำลังกายให้กระฉับกระเฉง แล้วจึงไปเยี่ยมเยียนชาวบ้าน พูดคุยถึงเหตุการณ์ในบ้าน การประกอบอาชีพทุกข์สุขของสมาชิกในครอบครัว การไปเยี่ยมเยียนชาวบ้านเช่นนี้ ทุกเช้าหรือเย็น มีประโยชน์ตรงที่ว่าเราได้เห็นวิถีชีวิตของเขาอย่างใกล้ชิด ได้เห็นการเป็นอยู่ของเขาทุกอย่าง เมื่อมีคนเจ็บไข้ได้ป่วยก็สามารถรับรู้ ได้ทันที แม้ว่าเมื่อไปอยู่ใหม่ ๆ และไปเยี่ยมเยียนที่แรก ๆ ยังมีปัญหา เรื่องภาษา เพราะชาวเขาส่วนใหญ่จะพูดภาษาไทยไม่ค่อยได้ มีแต่ ผู้ใหญ่บ้านและคนหนุ่ม ๆ ไม่ก็คนที่พอจะพูดกันรู้เรื่อง ดิฉันเองก็ยังพูด ภาษาของเขาไม่ได้ จึงต้องใช้ภาษาไทยที่สั้น ๆ ง่าย ๆ ประกอบท่าทาง ในการสื่อสาร บางทีก็ขอให้คนที่พอรู้ภาษาช่วยเป็นล่ามให้ การไปเยี่ยม ชาวบ้านอย่างทั่วถึงทุกบ้านและอย่างสม่ำเสมอ ช่วยให้เกิดความสนิทสนม คั่นเคย ได้แลกเปลี่ยนความคิด ความเข้าใจ ได้ถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อกันได้ร่วมกิจกรรมในครอบครัว ได้รับรู้ความเป็นไปใน หมู่บ้านอย่างทันเหตุการณ์ และได้มีส่วนในการให้กำลังใจแก่ชาวบ้าน ทำให้เขารู้สึกอบอุ่นเพราะว่าเรามีความรักและหวังดีต่อเขา

ช่วงเช้าที่ไปเยี่ยมชาวบ้าน มักใกล้เวลากินอาหารเช้าของเขา ชาวบ้านมักจะเรียกให้ดิฉันร่วมกินอาหารด้วย ซึ่งดิฉันก็ชอบทำเพราะ ทำให้ได้รู้สภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงของเขา ได้พูดคุยเรื่องต่าง ๆ และ ได้ทำความรู้จักคั่นเคยกับสมาชิกทุกคนในครอบครัว ดิฉันชอบอาหารของ ชาวเขาเพราะทุกอย่างสด ใหม่ และดีมีรส อาหารหลักทุกมื้อคือข้าว ซึ่ง เขาจะกินกันมากกว่าชาวเมืองราว ๒-๓ เท่า เนื่องจากการใช้แรงงานหนัก เป็นประจำกับข้าวก็เป็นผักสด ๆ ที่เก็บมาจากไร่ หรือบางอย่างก็เป็น ยอดไม้ใบผักที่มีอยู่ในป่า อาหารของเขาจึงอร่อยมากและมีคุณค่าสูง ที่เดียว เพราะเป็นข้าวหอมมือและผักสด แม้เนื้อหมูและไก่ก็ฆ่าสด ๆ เหมือนกัน

เสรีจากเยี่ยมชาวบ้านและกินข้าวเช้าแล้ว ดิฉันก็จะกลับมาที่พัก ซึ่งช่วง ๔ เดือนแรก ดิฉันพักอยู่ที่บ้านภรรยาหลวงของผู้ใหญ่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้านมีภรรยา ๒ คน ซึ่งรักใคร่ปรองดองกันดี) ในห้องเล็ก ๆ ที่เขาจัดให้อยู่เป็นส่วนตัว เพื่อเตรียมการสอน หลังจากนั้นก็ไปรับเด็ก ๆ ตามบ้านให้มาโรงเรียนพร้อม ๆ กัน เพราะแม่เด็ก ๆ จะคุ้นกับการมาเรียนหนังสือ เมื่อสมัยที่มีนิสัยมาตั้งค่าย้างแล้ว แต่ก็เป็นการเรียนช่วงสั้น ๆ แค่วันเดียว เมื่อมาถูกคาดหวังจากพ่อแม่ให้มาเรียนกับครูเป็นประจำ จึงเป็นเรื่องที่ฝืนความรู้สึกของเด็ก ๆ ที่เคยมีอิสระกลางทุ่งกว้างและป่าเขา จึงต้องใช้เวลาในการปรับความรู้สึกและมีวิธีการชักชวนให้เด็กรักการมาโรงเรียน

บางท่านอาจจะแปลกใจว่า ดิฉันจบมาทางด้านสังคมวิทยา แต่ทำไมไปสอนหนังสือเด็ก ดิฉันคิดว่า ความรักในงานจะทำให้เราทำทุกสิ่งทุกอย่างได้ เพราะเราจะมีพลังในการศึกษาและค้นคว้าได้เอง หลักการที่ดิฉันใช้ในการสอนเด็ก คือ การให้ความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจ ธรรมชาติของเด็ก และให้เสรีภาพแก่เด็ก ทำให้เด็กรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินกับการเรียน และกล้าแสดงออกซึ่งความสามารถและความคิดสร้างสรรค์ ดิฉันทำตัวเสมือนเป็นพี่สาวของเด็ก ๆ ไม่ให้มีช่องว่างระหว่างวัยเกิดขึ้น โดยทำความเข้าใจว่าเด็กชาวเขาคุ่นเคยกับการอยู่ในไร่ในนาและการมีอิสระเสรี จะไปบังคับให้พวกเขาต้องนั่งฟังครูอยู่ในห้องเรียนตลอดเวลาไม่ได้ เพราะเด็กจะไม่รู้สึกสนุกถ้าไม่มีกิจกรรมอะไร หรือไม่ได้ออกมาเรียนรู้ของจริงและปฏิบัติจริงเสียบ้าง

เด็กที่มาเรียนมีตั้งแต่เด็กเล็กอายุ ๕-๖ ขวบ จนถึงเด็กโต อายุ ๑๓-๑๔ ปี แผนการสอนจึงต้องปรับให้เข้ากับความสนใจและความสามารถในการรับรู้ของเด็กแต่ละกลุ่ม ดิฉันถือเด็กเป็นศูนย์กลางและเอาความสนใจของเด็กเป็นที่ตั้ง ไม่ใช่ว่าเตรียมการสอนไว้เท่าไรแล้ว จะต้อง

ตามนั้นตายตัว เมื่อใดที่เด็กเริ่มหันไปสนใจสิ่งอื่นนอกห้องเรียน ก็จะออกไปดูพร้อมกับเด็ก แล้วจึงค่อยทะล่อมกลับมาสู่ห้องเรียน ภายหลัง ดิฉันจะปลุกฝังเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์ ความรัก และความสามัคคีในหมู่คณะให้แก่เด็ก ๆ อยู่เสมอ เรื่องความอดทน ความเข้มแข็ง และความเอาใจใส่งาน เป็นสิ่งที่เด็กฝึกฝนกับผู้ปกครองเป็นปกติอยู่แล้วในยามไปเรียกสวนไร่นาด้วยกัน

เด็ก ๆ จะอยู่กับดิฉันไม่ต่ำกว่าวันละ ๔ ชั่วโมงในช่วงเช้า ดิฉันทำให้เด็กรู้ภาษาไทยทั้งการฟัง พูด อ่าน และเขียน โดยสอนอย่างค่อย ๆ ค่อย ๆ ไป ด้วยความเข้าใจว่าภาษาไทยเป็นภาษาที่สองของเขา ซึ่งมีใช้ภาษาที่ต้องใช้เมื่ออยู่บ้าน แต่มีความสำคัญที่ต้องเรียนรู้ไว้เพื่อใช้ติดต่อคนภายนอก บางครั้งก็สอนภาษาไทยด้วยการใช้เพลงจากประสบการณ์ที่ออกค่าย ซึ่งเราเคยสอนเด็กร้องเพลงมาแล้วเหมือนกัน ดิฉันได้เรียนว่า การสอนให้เด็กรู้จักคำไทยนั้น เด็กพูดตามได้ หรือจำเพลงจนร้องได้หมด แต่เด็กจับได้แต่จังหวะ ออกเสียงไม่ชัด และที่สำคัญเด็กไม่เข้าใจความหมายของคำหรือเนื้อหาสาระของเพลงเลย ดิฉันนำมาปรับปรุงการสอนภาษาไทยแก่เด็กเสียใหม่ ดิฉันเริ่มสอนจากคำที่ประโยคง่าย ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ให้เด็กเข้าใจความหมาย รู้วิธีออกเสียงพูดได้ชัดเจน ในขณะที่เดียวกันในฐานะครู ดิฉันก็ต้องพยายามเรียนรู้ภาษาของนักเรียนด้วย ดิฉันถามความหมายของคำที่สอนไปแล้วในภาษาถิ่นอีสาน และเงินฮ่อจากลูกศิษย์ไปด้วย ในลักษณะแลกเปลี่ยนภาษาถิ่นและกัน และเป็นการตรวจสอบว่าเด็กเข้าใจคำนี้แน่ ๆ เพราะเด็กบอกความหมายเป็นภาษาของตัวเองได้ ดิฉันจึงมีโอกาเรียนภาษาถิ่นอีสานไปพร้อมกับเด็ก ๆ ด้วยวิธีนี้

กิจกรรมการเรียนของเด็กจะไม่จำเจซ้ำซากอยู่แต่ในห้องเรียน อ่าน เขียน ตามครูเท่านั้น เด็ก ๆ จะมีกิจกรรมที่ได้เคลื่อนไหวและ

แสดงออกทั้งเป็นกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อย หรือเฉพาะบุคคลอยู่แล้ว ดิฉันให้ความสำคัญแก่เด็กทุกคนเท่ากัน โดยเฉพาะเด็กที่เรียนช้า ดิฉันจะให้เวลาส่วนตัวแก่เด็กนั้นเป็นพิเศษ เด็กมีโอกาสรียนรู้จากของจริง และสถานที่จริง เช่น เวลาเรียนเรื่องสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ คำไทยเกี่ยวกับสัตว์และสิ่งของรอบตัว บางเรื่องก็เรียนโดยการปฏิบัติจริงร่วม เช่น การทำความสะอาดร่างกาย ห้องเรียน หรือข้าวของเครื่องใช้ในครัว ด้วยความรักและความเอาใจใส่นักเรียนทุกคนอย่างทั่วถึงดังกล่าว การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจของเด็ก ทำให้เด็กทุกคนสดใส กระตือรือร้น และรักที่จะมาโรงเรียน พ่อแม่ผู้ปกครองก็พอใจ พัฒนาการของเด็กและเต็มใจสนับสนุนให้เด็กมาเรียน ดิฉันเองก็มีความสุข และมีกำลังใจที่จะคิดค้นและพัฒนาวิธีการถ่ายทอดความรู้ให้พวกเขาไม่รู้เหน็ดเหนื่อย บางวันเด็ก ๆ ซุกอยู่กับดิฉันจนถึงบ่าย ๒ โมงจึงเลิกเล่น โดยไม่รู้สึกริษิวข้าวเลย

ตอนบ่ายดิฉันมักจะไปไร่ไปนา หรือไปหาพืชผักผลไม้ในป่า เด็ก ๆ บางทีก็ชวนกันไปอาบน้ำ ชักเสื้อผ้า การไปเยี่ยมเยียนชาวบ้าน ไร่นาและช่วยชาวบ้านทำงาน ทำให้ดิฉันได้เข้าใจถึงสภาพพื้นที่แล การทำมาหากินของพี่น้องชาวเขา ได้รับรู้รสความยากลำบากกว่าจะนำพืชผลมาบริโภคแต่ละอย่าง เราอาจจะไม่จำเป็นต้องทำทุกอย่างให้เหมือนชาวบ้านเพราะเราเติบโตมาคนละแบบ แต่ก็ไม่ใช่ไปเฉย ๆ เราจะมีหลักว่าจะไปทำไมด้วย ไม่เช่นนั้นจะไม่มีประโยชน์อะไร เช่น จากช่วยกันทำงานเป็นกลุ่มของชาวบ้าน เราก็จะเห็นระบบความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้าน อะไรทำนองนี้

สภาพการทำงานในไร่ในที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติอันงดงาม เงียบสงบ มีเสียงธารน้ำไหล และสายลมเย็น เป็นสิ่งที่ชวนให้จิตใจสดชื่นที่ขยันทำงานและมีสุขภาพดี ไม่เจ็บไข้ได้ป่วยบ่อย ๆ ก็จะทำมาหา

ได้เพียงพอ และจะค่อย ๆ เก็บออมสร้างฐานะได้ เช่น เก็บเงินซื้อควาย และที่นาได้ แต่ถ้าเกิดมีสมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วยในช่วงฤดูเพาะปลูก ก็เก็บเกี่ยวก็อาจจะได้ข้าวไม่พอกิน และจำเป็นต้องพึ่งพาการช่วยเหลือของชาวบ้าน พี่ธนาคารข้าวในปีนั้น และค่อยเอามาคืนในปีต่อไป

ดิฉันมักจะย่ำให้ชาวบ้านได้ยินว่า เมื่อเทียบกับชาวอีสานซึ่งเพาะปลูกอะไรก็ได้ผลเต็มที่เพราะแห้งแล้ง หรือเปรียบเทียบกับกรรมกรโรงงาน ชาวสลัม และคนจนอีกมากมายในประเทศไทยที่ไม่มีแม้แต่ดินที่จะทำกิน ชาวเขายังโชคดีกว่ามากนัก เพราะพวกเขาพึ่งตัวเองได้ อดบิขัยยี่สิบได้เองเกือบทุกอย่าง มีป่าไม้และทรัพยากรที่เกื้อกูลสิ่งที่เป็นในการดำรงชีพแก่พวกเขา เขาจึงควรจะรู้คุณค่าและภูมิใจในที่มีอยู่ ช่วยกันรักษาและใช้อย่างทะนุถนอมเพื่อให้ทรัพยากรที่มีค่าเหล่านี้ได้เกื้อกูลไปถึงรุ่นลูกหลานในวันข้างหน้า

ช่วงบ่ายมาก ๆ จนถึงเย็น เป็นเวลาที่ดิฉันใช้เขียนบันทึก อ่านหนังสือ และเตรียมแผนการสอนสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ตอนกลางคืน ก็มีใจว่าดิฉันจะทำอย่างนี้ได้ทุกวัน บางวันถ้าเหนื่อยมากก็จะงีบหลับหน่อย ตื่นขึ้นมาก็จะอาบน้ำ และได้เวลาที่จะไปเยี่ยมชาวบ้านอีกรอบ โดยมักจะสลัดกับช่วงเช้า คือถ้าเข้าไปเยี่ยมบ้านฝั่งจีนฮ่อ ตอนเย็นจะไปเยี่ยมฝั่งลื้อ และกินข้าวเย็นร่วมกับชาวบ้านเวียนกันไปเรื่อย ๆ กินข้าวกับชาวบ้านก็มีเทคนิคเหมือนกัน คือเรารู้ว่าชาวบ้านมักจะเก็บอาหารส่วนที่ดีที่สุดไว้ให้เรากิน เช่น ฆ่าไก่ ก็จะเก็บตับ หรือขาไว้ให้เราเพราะรักเรา เราควรกินสักหน่อยแล้วให้เด็กเสีย ไม่เช่นนั้นแล้วจะกลายเป็นว่าเรากินส่วนที่ดีที่สุดทุกครั้งไป และเด็ก ๆ จะอดกิน

พูดถึงเรื่องนี้แล้ว รู้สึกประทับใจมาจนถึงบัดนี้ เพราะว่าชาวบ้านดีต่อดิฉันมาก อย่างวันไหนถ้ารู้ว่าครูไม่สบายเจ็บคอ เขาก็จะต้มผัก

ชนิดหนึ่งซึ่งมีอยู่ในไร่ นา ซึ่งมีรสขมให้กินเพื่อทำให้ชุ่มคอ หรือว่าชวดม่น้ำให้อาบ น้ำใจจากชาวบ้านที่มีให้เช่นนี้ช่วยหล่อเลี้ยงจิตใจให้เรทำงานได้ดี ซึ่งชาวบ้านเขาก็บอกว่าที่เขารักเขาก็เพราะเรารักเขา มันก็ดิ่งตบสนองซึ่งกันและกัน

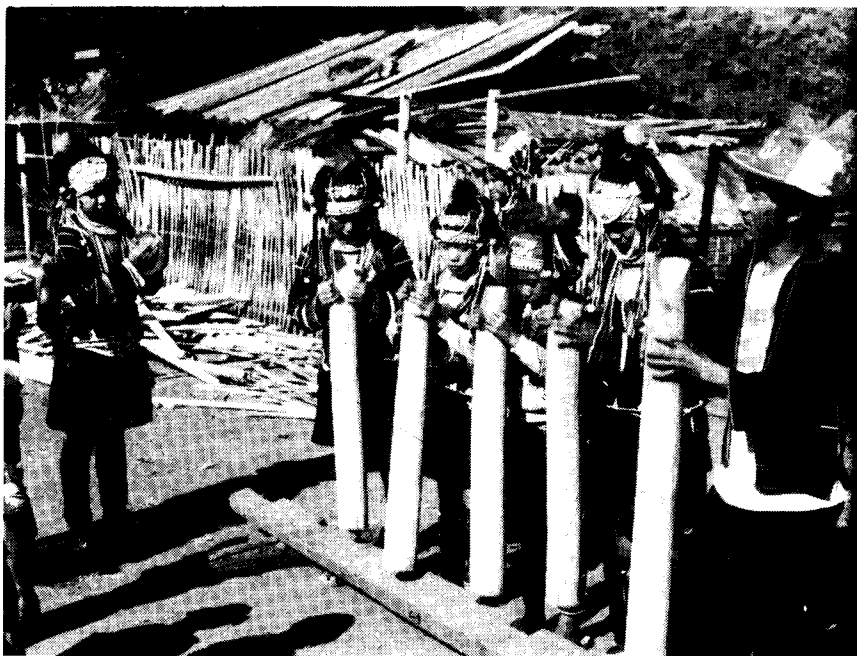
กลับจากเยี่ยมเยียนชาวบ้านมาถึงที่พักราวทุ่มครึ่ง เพื่อเตรียมตสอนการศึกษาผู้ใหญ่ตอน ๒ ทุ่ม - ๔ ทุ่ม ซึ่งอาจยืดไปจนถึง ๕ ทุ่ม ใ้นักศึกษาสนใจมากและไม่รู้สึกง่วง ผู้ที่มาร่วมกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ล้วนแต่เป็นกำลังสำคัญของหมู่บ้าน มีทั้งคนหนุ่มที่กระตือรือร้นอายุ ๑๘-๑๙ ปีขึ้นไป จนถึงวัยกลางคน อายุ ๓๐-๔๐ ปี เป็นคนที่มีความคิด เฉลียวฉลาด และก้าวหน้าในกลุ่มผู้นำ มีประสบการณ์ การสอนผู้ใหญ่จึงแตกต่างจการสอนเด็กมาก ดิฉันสอนภาษาไทย และให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ของประเทศไทย กฎหมายที่ควรรู้วัฒนธรรมแะประเพณีที่สำคัญของไทย นโยบายและกิจกรรมของรัฐบาล ความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ เพื่อนบ้านใกล้เคียง การดูแลสุขภาพสภาพของตนเอง นิเวศวิทยา การทำมาหากิน ฯลฯ วิธีการที่ใช้ในการศึกษาผู้ใหญ่คือเ้การแลกเปลี่ยนกันในเรื่องความรู้ความคิด เป็นการให้เกียรติซึ่งกันและกัน และเป็นการเรียนรู้จากกันและกัน เพราะชาวบ้านก็มีประสบการณ์ชีวิตของเขา เราก็มีประสบการณ์ในเรื่องสังคมภายนอกที่จะเชื่อมโยงให้เขาเข้าใจสังคมภายนอกเพื่อที่จะได้รู้เท่าทัน ไม่เสียเปรียบคนอื่น และสามารถอยู่ร่วมกับสังคมภายนอกได้อย่างมีความสุข ในขณะที่ตัวก็รู้จักตนเอง และเห็นคุณค่าของสิ่งดีงามที่ตนมีอยู่ กล่าวคือกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่นี้ได้แนวคิดมาจากกองการศึกษาผู้ใหญ่หรือที่เป็นกรมกศึกษานอกโรงเรียนในปัจจุบัน เป็นการใช้ปรัชญา คิดเป็น เน้นให้ชาวบ้านคิดถึงตนเอง สังคมส่วนรวม และนำสิ่งที่ได้จากครูคือความรู้ทางด้วิชาการไปปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตของเขาและช่วยกันพัฒนาหมู่บ้าน

ของเขาให้อยู่ดีมีสุข

เสร็จจากกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งจะเลิกเร็วช้าแค่ไหน แล้วแต่ว่าคืนไหนเรามีหัวข้อที่จะพูดคุยกันมากหรือไม่ หรือว่าเป็นช่วงที่ชาวบ้านเหน็ดเหนื่อยมากน้อยเพียงไร ดิฉันก็จะสวดมนต์เข้านอน มีเด็กมานอนเป็นเพื่อนดิฉันทุกคืนเพราะดิฉันไม่ชอบนอนคนเดียว

วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของชาวเขาเป็นสิ่งที่ดิฉันสนใจมาก เพราะเมื่อเข้าใจถึงความเชื่อ และสิ่งที่เขาเคารพนับถือ เข้าใจประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเขาแล้ว เราจะเข้าใจความคิดและพฤติกรรมของเขาได้ดี เมื่อชาวบ้านทำพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งพิธีที่เกี่ยวกับบุคคลหรือครอบครัว เช่น พิธีตั้งชื่อเด็กเกิดใหม่ พิธีเรียกขวัญ พิธีเซ่นไหว้ผี ก็จะบอกให้ดิฉันเข้าไปร่วมด้วย ดิฉันได้ซักถามรายละเอียดและจดจำบันทึกไว้ งานพิธีร่วมกันทั้งหมู่บ้าน คือ พิธีกินข้าวใหม่ พิธีฉลองข้าวโพดใหม่ พิธีเซ่นไหว้ศาลเทวดาประจำหมู่บ้าน หรือประเพณีปีใหม่ ซึ่งเป็นงานสนุกสนานและสำคัญที่สุดในรอบปีของลีสือดิฉันก็จะร่วมชื่นชม และพยายามศึกษา งานพิธีที่เกี่ยวกับชีวิต เช่นงานแต่งงาน งานศพ ดิฉันก็จะไปร่วมแสดงความรู้สึกยินดีหรือเสียใจด้วยเสมอ การเข้าร่วมในประเพณีเหล่านี้ทำให้ดิฉันได้เห็นความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านได้ดี ได้เห็นความสามัคคีร่วมใจของชาวบ้านทั้งในยามทุกข์และยามสุข และได้เรียนรู้บางสิ่งบางอย่างจากผู้อาวุโสด้วย

การเรียนรู้ภาษาชาวเขาก็เป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นมาก แรกทีเดียวดิฉันคิดว่าไม่จำเป็น เพราะชาวเขาอยู่ในประเทศไทยก็น่าจะรู้ภาษาไทย ทำไมเราจะต้องไปเรียนรู้ภาษาของเขา แต่เมื่อดิฉันได้ไปเยี่ยมเพื่อนบัณฑิตอาสาสมัคร ที่อยู่หมู่บ้านมุเซอพูดภาษามุเซอกับเด็ก ๆ และผู้ใหญ่อย่างคล่องแคล่ว เลยได้คิดและเปลี่ยนใจมาเริ่มเรียนภาษา ลีสืออย่างจริงจัง ก็ได้ผลเพราะสามารถคุยกับเด็กเล็ก ๆ และคนแก่ที่ไม่รู้

ภาษาไทยได้ ประสบการณ์นี้ทำให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐมักจะละเลยเรื่องภาษาชาวเขา ในขณะที่ทางฝ่ายมิชชันนารีหรือผู้เผยแพร่ศาสนาคริสต์ให้ความสนใจในวัฒนธรรมและภาษาชาวเขาอย่างจริงจัง จนชาวเขาเห็นใครที่พูดภาษาของตนได้ ก็จะเข้าใจว่าเป็นพวกที่สอนศาสนาทั้งนั้น

การชื่นชมในวัฒนธรรมของเขาและย้าให้เขาเห็นว่า สิ่งที่เขาที่มีอยู่นี้เป็นสิ่งที่ตั้งามควรแก่การสงวนรักษาไว้ ทำให้ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง และวัฒนธรรมของตน เวลาที่ติดฉันไปคุยกับคนเฒ่าคนแก่ ขอให้เขาเล่านิทานหรือพูดคำพังเพยให้ฟัง คนแก่ก็จะภูมิใจและปลื้มใจที่ยังมีคนหนุ่มสาวคราวลูกหลานมานั่งฟังและชื่นชมมัน ได้เคยพูดเปรียบเทียบกับที่พี่น้องชาวเขาฟังว่า คนไทยเราได้สูญเสียเอกลักษณ์ของตนเองไปอย่างน่าเสียดาย เพราะไปชื่นชมวัฒนธรรมของฝรั่งมากเกินไป จนลืมนิ่ง

ความงามของตนเอง เพราะฉะนั้นพวกเขาน่าจะช่วยกันป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นในหมู่บ้าน โดยผู้หลักผู้ใหญ่ก็พยายามปลูกฝังความคิดนี้ และพยายามภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ให้ลูกหลานให้มากที่สุด

กิจกรรมประจำวันของดิฉันเป็นเช่นนี้ติดต่อกันราว ๑๓-๑๔ วัน หยุดพักครั้งหนึ่ง เพื่อลงไปรับจดหมาย และข่าวคราวที่บ้านรุ่นพี่ชาวค่าย นับถือเสมือนพี่ชายในตัวเมืองเชียงราย โดยแต่ละครั้งจะชวนเด็กเรียนไปด้วย ๑-๒ คนเพื่อให้เด็กมีโอกาสเปิดหูเปิดตาและเป็นเพื่อนทาง ต้องออกเดินทางแต่เช้าเพื่อไปขึ้นรถ ถึงเชียงรายตอนบ่ายซื้อเสบียงอาหาร อ่านจดหมาย ตอบจดหมาย แล้วก็เดินทางกลับมาในวันขึ้น ถึงหมู่บ้านตอนเย็นก็เริ่มกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่เลยในคืนนั้น เพราะถ้าหยุดสอนอยู่เฉย ๆ คนเดียว จะรู้สึกหงอยเหงาและเปล่าประโยชน์ เช่นนั้นก็ต้องออกไปคุยกับชาวบ้าน

เพื่อน ๆ และพี่น้องชาวค่ายมีส่วนให้กำลังใจในการทำงานของดิฉันอย่างอบอุ่นมาโดยตลอด ด้วยการเขียนจดหมายพุดคุยและส่งหนังสือมาให้อ่าน ส่งของใช้ที่จำเป็นมาให้ และบางครั้งก็มาเยี่ยมเยียนถึงบ้าน มาช่วยสอนหนังสือและช่วยทำงานที่เป็นประโยชน์ ดิฉันจึงไม่เคยคิดว่าขาดกำลังใจเลย

สำหรับภาระหน้าที่ต่อคุณแม่และญาติผู้มีพระคุณที่ได้อุปการะดูแลดิฉัน ดิฉันก็มีได้ทอดทิ้ง ได้เขียนจดหมายเล่าเรื่องราวการทำงานมาทราบเสมอ ไปเยี่ยมทุกครั้งที่มีโอกาสและเข้ากรุงเทพฯ และส่งเงินไปใช้จ่ายให้ทุกเดือน โดยการอุปถัมภ์ของรุ่นพี่ชาวค่ายผู้เป็นนายแพทย์ ร้อยรายเป็นประจำในระยะสองปีแรก คุณแม่ภูมิใจว่าดิฉันได้ทำตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม และมีเคยขัดขวางหรือเรียกร้องให้ดิฉันกลับอยู่รับใช้ท่านเลย

ปีแรกในการทำงานหมู่บ้านของดิฉันผ่านไป เป็นปีที่ดิฉันได้สรุปและรู้ความคิดของตัวเองว่า ดิฉันมีความต้องการอย่างไร มีความกลัวและรักที่จะใช้ชีวิตแบบไหน เพราะว่าได้เรียนรู้จากชาวบ้านมาก เด็ดและเข้มแข็งขึ้นมากจากเดิมที่มีคุณแม่ทำให้ทุกอย่าง มาอยู่ในหมู่บ้านซึ่งเราเป็นคนสำคัญสำหรับเขา เขาต้องการเรา จริงใจและอ่อนน้อมถ่อมตนมาก บางทีฟังคำพูดเขาแล้วจะรู้สึกประทับใจและตื่นตันทันมาก คนแก่คนเฒ่าพูดว่า ครูมีความดีต่อเขามากยิ่งกว่าพ่อแม่ เพราะพ่อแม่แต่ชีวิต แต่ครูช่วยให้ความคิดและช่วยให้เขามีชีวิตที่ดีขึ้น ถ้าเราเป็นหลงตัว คงนึกทะนงและลืมนความอ่อนน้อมถ่อมตน และลืมนการให้เกียรติแก่ชาวบ้านที่เรามีอยู่ไปได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้นจะต้องเตือนตัวเองอยู่เสมอไม่ให้หลงลืมตน ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมาก

เมื่อรู้จักตนเองจากการทำงานในหมู่บ้านปีแรก ดิฉันตัดสินใจที่จะอยู่ทำงานที่ปางสาต่อเป็นปีที่สอง และจะอยู่ต่อไปจนกว่างานจะเห็นผล เพราะดิฉันรักชาวบ้านทุกคนที่นี่ และการใช้ชีวิตเช่นนี้คือความสุขของดิฉัน และคือวิถีชีวิตที่ดิฉันชื่นชม แม้จะมีผู้หวังดีบางท่านบอกว่าไม่เห็นด้วย ที่ดิฉันจะเอาชีวิตมาจมอยู่ที่นี่ เพราะถึงดิฉันจะทำไปจนแก่ตาย ก็มิได้แก้ปัญหาลึกของประเทศ และมีได้ส่งผลกระทบในวงกว้าง เป็นเพียงการทำงานในจุดเล็ก ๆ เพียงจุดเดียว ไม่คุ้มค่าที่รัฐบาลลงทุนให้เรียนจนจบเป็นบัณฑิต ดิฉันก็ได้แต่ตอบว่า ดิฉันเป็นเพียงคนเล็ก ๆ คนหนึ่ง ได้ทำงานในหมู่บ้านเล็ก ๆ ด้วยการใช้ความรู้ความสามารถ ทั้งกำลังใจกำลังกายและกำลังสติปัญญาอย่างเต็มที่ เป็นงานที่ดิฉันทำด้วยความรักและศรัทธา เช่นนี้ก็น่าพอใจแล้ว

กำลังใจอีกส่วนหนึ่งของดิฉัน คือการได้พบกับคนรักที่เป็นบัณฑิตอาสาสมัครเหมือนกัน ได้ร่วมกันศึกษา เรียนรู้ร่วมแก้ปัญหา และเป็นกำลังใจให้แก่กันและกัน ทำให้ดิฉันมั่นใจว่าการใช้ชีวิตในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นแนวทางที่ดิฉันรักและศรัทธานั้น ดิฉันมีเพื่อนคู่ใจที่เห็นคุณค่าในสิ่งเดียวกัน และพร้อมจะใช้ชีวิตร่วมกัน เพื่อฝ่าฟันอุปสรรคและร่วมทุกข์ร่วมสุขไปตลอดชีวิต และยังคงสืบต่องานและเจตนารมณ์ของเรามาจนทุกวันนี้

จากส่วนหนึ่งของปาฐกถามูลนิธิโกลดคิมทอง ประจำปี ๒๕๒๘

เรื่อง ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน

โดย เตือนใจ ดีเทศน์ (กุญชร ณ อยุธยา)

บัณฑิตอาสาสมัคร รุ่น ๖

ไปเยี่ยมอาจารย์ป่วย

เมื่อครั้งที่พบบทความของ ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ ซึ่งตามคุณสุพัตรา (มาศดิตถ์) เกษรศุภร์และคณะพรรคไปเยี่ยมอาจารย์ป่วยที่กรุงลอนดอน จากหนังสือพิมพ์ “A Siamess for All Seasons” โดยบรรยายถึงบรรยากาศการไปเยี่ยมอาจารย์ด้วยสำนวนที่เรียบง่ายสละสลวยและให้ความรู้สึกที่กินใจ ดิฉันไม่ได้คาดคิดมาก่อนว่าในปี ๕ เดือนต่อมาตนเองจะได้มีโอกาสไปเข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้นที่สถาบันการศึกษาการพัฒนา (Institute of Development Studies) มหาวิทยาลัยซัสเซ็กซ์ ในเรื่อง Women, Men and Development

ก่อนหน้าที่จะเดินทางไปได้ไปพบกับผู้ที่ยังมีสายใยผูกพันกับอาจารย์ในแวดวง ส.บอ. เช่น อาจารย์ฉันทลักษณ์ ณ.ป้อมเพชร (ปัจจุบัน คณบดีคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มธ.) พี่ประจวบลาภ (บอ.๒) และเจ้าหน้าที่ของสำนักบัณฑิตฯ ที่จะฝากอะไรไปให้อาจารย์หรือไม่ ขณะที่กำลังพยายามติดต่อกับบุคคลผู้ใกล้ชิดอาจารย์ ในเรื่องนี้ก็มีข่าวว่าอาจารย์จะเดินทางกลับเมืองไทย อันเป็นข่าวที่นำความปลื้มปิติมายังบรรดาลูกศิษย์ลูกหาและผู้เคารพนับถืออาจารย์และชุมชนชาวธรรมศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งข่าวคราวการมาเยือนบ้านเกิดเมืองนอนของอาจารย์ในครั้งนั้นก็ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนทุกแขนงเป็นอย่างดี พวกเราชาวบัณฑิตอาสาสมัครก็ได้มีโอกาสพบอาจารย์กันอย่างใกล้ชิดซึ่งหลาย ๆ คนก็ถึงกับน้ำตาไหลด้วยความยินดีและหลาย ๆ คนก็ยื่นมือไปจับมือของอาจารย์ ซึ่งผิดไปจาก ๑๐ ก่อน ซึ่งเนื่องมาจากความพิกลพิการของระบบการเมืองไทยนั่นเอง

ดิฉันเดินทางไปอังกฤษก่อนหน้าที่อาจารย์จะเดินทางกลับประมาณ ๒ วัน เมื่อไปถึงก็เริ่มรับการฝึกอบรมแบบเข้มข้นทุกวัน รวมทั้งกิจกรรมบางอย่างในวันเสาร์อาทิตย์ ในระหว่างการฝึกอบรมพวกเราผู้เข้ารับการฝึกอบรมจำนวน ๒๕ คน จากประเทศโลกที่สามทั้งหมด ก็ได้มีโอกาสพูดคุยกัน ในยามว่างถึงสถานการณ์บ้านเมืองของตนเองและสถานภาพของผู้หญิงในแต่ละประเทศ มีเพื่อนบางคน ได้ถามไถ่ถึงสภาพการเมืองไทยเมื่อ ๑๐ กว่าปีที่แล้ว โดยเฉพาะบทบาทของนักศึกษาในยุคนี้ ซึ่งทำให้ดิฉันได้มีโอกาสเล่าถึงธรรมศาสตร์กับบทบาททางการเมืองและการเป็นสถาบันชั้นนำทางการเมืองที่สำคัญในอดีต และก็ยังได้เล่าถึงอาจารย์ให้กับเพื่อนๆ ฟังด้วย และก็มีบางคนยกประเด็นถึงบทบาทของผู้หญิงที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในชีวิตของอาจารย์ รวมทั้งความสำเร็จที่ช่วยทำให้อาจารย์สามารถฟันฝ่าความเจ็บป่วยครั้งล่าสุดจนมีอาการดีขึ้นกว่าเดิม ได้สิ่งเหล่านี้ ภรรยาของท่านจำเป็นต้องมีส่วนอย่างมาก เพื่อน ๆ ได้เสนอแนะว่าข้าพเจ้าน่าจะขอสัมภาษณ์ภรรยาของท่านเพื่อนำไปตีพิมพ์ในวารสารสตรีในเมืองไทย เพื่อนบางคนถึงกับออกปากให้ยืมเครื่องเทปไปอัดบันทึกการสัมภาษณ์ครั้งนี้ และบางคนที่อาสาที่จะช่วยเตรียมคำถามให้ อันที่จริงก่อนการเดินทางดิฉันได้เคยบอกกับเพื่อนซึ่งอยู่ในกองบรรณาธิการวารสารสตรีทัศน์ให้ไปสัมภาษณ์ภรรยาของท่านด้วยสมมติฐานดังกล่าวข้างต้น

กว่าจะนึกขึ้นได้ถึงความตั้งใจที่จะไปเยี่ยมเยียนอาจารย์และนำของฝากที่บอ.เก่า ผู้หนึ่งมาให้ เวลาที่ล่วงเลยมาถึงกลางเดือนมิถุนายนหนึ่งอาทิตย์ก่อนการเดินทาง ดิฉันได้โทรศัพท์ไปที่บ้านอาจารย์ ภรรยาของท่านเป็นผู้รับสาย ดิฉันก็ขออนุญาตมาเยี่ยมอาจารย์พร้อมทั้งทาบถามขอสัมภาษณ์ท่าน ท่านถามว่าชื่ออะไร และก็คงหันไปถามอาจารย์ป่วยว่าจะให้คนชื่อนี้เข้าพบหรือไม่ ระหว่างนั้นดิฉันเองก็ลุ่มคิดด้วยความไม่แน่ใจว่าอาจารย์จะจำบอ. อย่างดิฉันได้หรือไม่ สักครู่หม่อมท่านก็ส่งเสียง

ตามสายมาว่าอาจารย์อนุญาตและนัดหมายวันเวลา รวมทั้งบอกทิศทางไปบ้านท่าน สำหรับการทาบทามขอสัมภาษณ์ท่านนั้น แหม่มท่านปฏิเสธด้วยน้ำเสียงเด็ดเดี่ยวว่าไม่อนุญาต ซึ่งแสดงถึงความเป็นหลังบ้านที่อยู่เบื้องหลังจริง ๆ นั่นเอง

วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๓๐ ดิฉันตื่นแต่เช้าเพื่อไปขึ้นรถไฟที่สถานีฟาลเมอร์ซึ่งเป็นสถานีหน้าสถาบันไปยังเมืองไบรตันซึ่งใช้เวลาประมาณ ๘ นาที จากนั้นจึงต่อรถไฟจากเมืองไบรตันไปยังกรุงลอนดอนซึ่งใช้เวลาประมาณ ๕๕ นาที ก็มาถึงสถานีวิคตอเรียอันเปรียบเสมือนหัวลำโพงของเมืองอังกฤษ ที่นั่นมีคฤหบดีก็กิตติมศักดิ์ของดิฉันมาคอยรับอยู่และพาจ้บรถใต้ดินไปยังสถานีเซาท์ฟีลด์

อากาศในวันนั้นเย็นสบายสมกับเป็นฤดูร้อนของที่นี่ บ้านเลขที่ ๔๑ ถนนลาแวนแฮมแถบเซาท์ฟีลด์ อันเป็นเขตชานกรุงลอนดอนด้านตะวันตกเฉียงใต้ นั้นนับว่าหาไม่ยาก ไม่ช้าเรา ๒ คน ก็มายืนอยู่หน้าบ้านของอาจารย์ เมื่อกดกริ่งและคอยสักครู่อาจารย์ก็เป็นผู้เดินลงมาเปิดประตูให้ ดิฉันแนะนำให้เพื่อนอัฟริกันผู้นี้รู้จักกับอาจารย์ท่านก็ยิ้มให้ด้วยไมตรีจิต และนำเรา ๒ คนไปยังห้องรับแขก บ้านของอาจารย์มีลักษณะเป็นทาว์นเฮาส์แบบ ๒ ชั้น โดยคาดเดาจากสายตาวามีเนื้อที่ประมาณ ๓๐ ตารางวา และทุกเนื้อที่ในบ้านก็ได้รับการใช้สอยอย่างเต็มที่

ดิฉันได้มอบของฝากให้อาจารย์และก็ได้เล่าให้ท่านฟังถึงหลักสูตรที่มารับการฝึกอบรมรวมทั้งความเคลื่อนไหวขององค์กรเอกชนที่ดำเนินการเกี่ยวกับผู้หญิงในประเทศไทย เช่น ศูนย์ข่าวผู้หญิง (มูลนิธิผู้หญิง ในปัจจุบัน) กลุ่มเพื่อนหญิง และได้มอบแผ่นพับเอกสารและหนังสือของหน่วยงานทั้งสองให้แก่อาจารย์ ซึ่งอาจารย์ก็รับไว้เป็นบางส่วนเท่านั้น ขณะที่รับฟังอาจารย์ใช้ภาษากาย เช่น การผงกศีรษะ หรือส่ายหน้าอัน

เป็นการแสดงความเห็นการรับรู้ว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย เป็นต้น เมื่อดิฉันเรียนอาจารย์ถึงแนวความคิดของตนเองว่า แนวการพัฒนาผู้หญิงในบ้านเรานั้น จำต้องดูความเหมาะสมของของกิจกรรมตามวัฒนธรรมของเรา มิใช่แต่จะตามแนวคิดของตะวันตกไปในทุกเรื่อง ซึ่งอาจารย์ก็แสดงความเห็นพ้องโดยการผงกศีรษะอย่างแข็งขัน

นอกจากนั้นก็ยังได้พูดคุยให้อาจารย์ทราบถึงความเป็นไปของส.บอ. โดยเฉพาะประเด็นการรับบอ.ตชด. และบอ.ทหารว่าต้องผ่านกระบวนการการรับเข้าบอ. ปกติ ซึ่งแต่เดิมในรุ่นแรก ๆ นั้นรับเข้ามาโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการการสอบเข้าตามปกติ โดยให้ต้นสังกัดคัดเลือกและเสนอรายชื่อมาให้ ส.บอ.คัดเลือกอีกชั้นหนึ่ง อันเป็นการให้อภิสิทธิ์แก่บุคคลบางกลุ่มเท่านั้น

ดิฉันได้เรียนถามอาจารย์ว่า จะเดินทางกลับเมืองไทยในช่วงที่มีการฉลองครบรอบ ๗๒ ปี ของอาจารย์หรือไม่อีกครั้ง ท่านก็ส่ายศีรษะอย่างแข็งขันอันเป็นการปฏิเสธพร้อมด้วยรอยยิ้มบนใบหน้า

ในระหว่างการพูดคุยอาจารย์ได้เดินเข้าไปในห้องข้าง ๆ และออกมาพร้อมกับตลับเทปและซองจดหมายถึงหม่อมหลวงเครือจักร เหมินทร์ ซึ่งท่านให้ช่วยนำไปส่งไปรษณีย์ ท่านจึงจดหมายออกจากซอง ซึ่งจดหมายนั้นเป็นข้อความดังนี้

๒๐ มิถุนายน ๒๕๓๐

คำนี้ถึงท่านผู้ว่าป๊วย

เนื้อร้อง มล.เครือจักร เหมินทร์

ทำนอง เพลงเวสสุกรรม

พอรู้ว่าท่านมาเยี่ยมที่นี่

“ธ.ป.ท” วงนี้ยินดีหนัก

ใครบรรเลงให้ท่านฟังเพียงสักพัก

ด้วยประจักษ์ถึงพระคุณอบอุ่นใจ

ดนตรีไทย ธ.ป.ท. คลอสะท้อน

นกขมิ้นเหลืองอ่อนนอนร้องโชน

เขมรพวงห่วยห่วยอาลัย

ฝากเสียงส่งมาไว้ให้ท่านฟัง

อาจารย์ได้เข้าไปยังกลอนบทที่ ๒ ในบรรทัดที่ว่า “นกขมิ้นเหลืองอ่อนนอนร้องโชน” ด้วยมือที่สั่นเล็กน้อยพร้อมทั้งแวตาวูบลงที่แสดงออกถึงความเห็นพ้องของเนื้อเพลงในบรรทัดนี้

อาจารย์ได้ส่งตลับเทปให้ดิฉันดู ก็ทำให้ดิฉันเข้าใจขึ้นว่า ชมรมดนตรีไทยของธนาคารแห่งประเทศไทย โดยม.ล.เครือจักร เหมินทร์ ได้จัดส่งเทปม้วนนี้ไปให้อาจารย์ แทนการเขียนจดหมายตอบรับและขอบคุณตามธรรมเนียมปฏิบัติโดยทั่วไป อาจารย์ได้ลอกกลอน ๒ บท เป็นเนื้อหาของจดหมายเพื่อแสดงให้ผู้ส่งได้ทราบว่า สิ่งที่ส่งไปนั้นท่านได้รับแล้ว สิ่งนี้แสดงว่าในยามไกลบ้านเกิดเมืองนอนเช่นนี้ อาจารย์จะให้คุณค่ากับ

สิ่งที่ส่งมาจากลูกศิษย์ ลูกหา และบรรดาผู้ร่วมงานและผู้ที่น่าเชื่อถืออาจารย์ป่วย ไม่ว่าจะป็นในรูปของจดหมาย ข่าวคราวจากเมืองไทยและของฝากต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ดูจะมีค่ายิ่งสำหรับคนที่อยู่ในวัยบั้นปลายแห่งชีวิตที่ต้องมาพลัดพรากจากบ้านเกิดเมืองนอนด้วยเล่ห์น้อฉลกลโกงของระบบพิกลพิการทางการเมืองที่เป็นอยู่ในขณะนั้นที่ได้บันดาลให้เป็นไป

คงต้องเรียนกับบรรดาผู้อ่านมาจนถึงบรรทัดนี้ว่า เพียงแค่ใช้แก้วน้ำกระดากเขียนจดหมายรูปใบหน้าอาจารย์หรือเข็มกลัดลายเซ็นอาจารย์เพื่อระลึกถึงท่านตามความคิดแบบนานาจิตตังนั้น ดูจะไม่เป็นการเพียงพอสำหรับการเฉลิมฉลองวาระครบรอบวันเกิดของคนดีที่ยังเหลืออยู่ ถ้าจะให้ดีการส่งข่าวถึงอาจารย์กันบ้างก็คงจะดีไม่น้อย เพราะความสุขของครูคงไม่ได้มีมากไปกว่าการ ได้ยินข่าวคราวความเป็นไปของลูกศิษย์โดยเฉพาะกลุ่มบัณฑิตอาสาสมัครอันเป็นผลผลิตจากโครงการ ซึ่งอาจารย์เคยพูดว่า เป็นโครงการที่ใกล้ใจอาจารย์

วันนั้นเรา ๒ คน ลาจากอาจารย์มาด้วยความรู้สึกที่ยากจะบรรยาย กัลยาณมิตรชาวอัฟริกันถึงกับกล่าวว่า ระบบการเมืองที่ขาดความเป็นธรรมในประเทศโลกที่สามนั้น มักจะทำลายคนดีมีคุณธรรมเสมอ อันเป็นเหตุการณ์ที่พบเห็นโดยทั่วไป

ณ โอกาสเป็นมงคลแห่งชีวิต ของอาจารย์นี้ ดิฉันเชื่อว่า การดำเนินรอยตามชีวิตที่เรียบง่ายและมีคุณธรรมของอาจารย์ คงจะเป็นคำอวยพรที่ทำให้อาจารย์มีความสุขกายสบายใจ ได้อยู่เป็นขวัญ-กำลังใจให้กับพวกเราอีกนานวันด้วยดี

วิริยา น้อยวงศ์

บัณฑิตอาสาสมัคร รุ่นที่ ๔
กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑

Air Mail

1987

Be properly
addressed

POSTCODE

ST JOHN AMBULANCE (1987-1988)
100% POSTAGE GUARANTEED

๒๐ มิถุนายน ๒๕๓๐.

สำนักงานพัฒนาการปิโตรเลียม

กระทรวง
พลังงาน

ม.ล. เกรียงไกร สุวรินทร์.
เพลง เวลส์ ๙๙๙๙.

ขอพรให้ท่านมาเยี่ยมกัน

โดยปล. ก. ๑๙๙๙ ๙๙๙๙
โดยปล. ก. ๑๙๙๙ ๙๙๙๙
ด้วยปล. ก. ๑๙๙๙ ๙๙๙๙

๑๙๙๙ ไทย ๑๙๙๙ ๑๙๙๙ ๑๙๙๙
๑๙๙๙ ๑๙๙๙ ๑๙๙๙ ๑๙๙๙
๑๙๙๙ ๑๙๙๙ ๑๙๙๙ ๑๙๙๙
๑๙๙๙ ๑๙๙๙ ๑๙๙๙ ๑๙๙๙

๔ ม.ล. เครื่องจิตรที่นับถือ

ดิฉันได้ไปกราบคารวะอาจารย์ป่วย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๐
นพักของท่าน ท่านได้นำเทปเพลงของ ธ.ป.ท. และกลอนให้ดิฉันอ่าน
บอกให้ดิฉันส่งจดหมายฉบับนี้ค่ะ

ดิฉันอยากเรียนให้ท่านและวงดนตรี ธ.ป.ท.ทราบว่า อาจารย์
งความซาบซึ้งในน้ำใจของท่านมาก อาจารย์ได้ชี้ให้ดิฉันดูตรงเนื้อร้อง

‘ ดนตรีไทย ธ.ป.ท. คลอสะท้อน
นกขมิ้นเหลืองอ่อนนอนรังไทร ’

เองก็น้ำตาคลอเมื่อท่านชี้ให้ดูท่อนนี้ ตอนอาจารย์ลุกขึ้นไปหยิบกล่อง
และเนื้อร้องมาให้ดิฉันดูนั้นอาจารย์แสดงสีหน้าซึ่งแสดงความดีใจ
ซาบซึ้งในไมตรีจิตของท่านมาก ดิฉันคิดว่าในเวลานี้ สิ่งเหล่านี้คง
เป็นเพื่อนท่านอย่างดียิ่งยามไกลบ้าน

ดิฉันต้องขอภัยที่สอดจดหมายเข้ามาในซองของอาจารย์ด้วย
เพราะดิฉันจะยังไม่กลับเมืองไทยจนกว่าเดือนกันยายนค่ะ

ในฐานะลูกศิษย์ของอาจารย์คนหนึ่ง ดิฉันขอกราบขอบพระคุณ
เป็นอย่างสูงที่ยังระลึกถึงอาจารย์ในยามนี้ค่ะ

ด้วยความเคารพ

วิริยา น้อยวงศ์

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แต่ อาจารย์ป่วย...

รำลึกถึงด้วยศรัทธา

ผมรู้จักอาจารย์ป่วยอยู่บ้างเหมือนกันโดยเฉพาะตั้งแต่เป็นบัณฑิตอาสาสมัครเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ปีนั้นพวกเราซึ่งกระจัดกระจายกันอยู่ประเทศได้รับจดหมายลับเฉพาะตัวมากมายจากประธานกรรมการสภานิติอาสาสมัครให้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ โดยสำนักจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเดินทางให้ เมื่อพวกเรามาถึงสำนัก เราจึงทราบความหมายข้อความว่าลับเฉพาะตัวมากดังกล่าว ครั้งนั้นเราได้พบกับนายเข้ม เย็นหรืออาจารย์ป่วย อิงภากรณ์ “เตี้ย” ของพวกเรา ผู้ริเริ่มก่อตั้งโครงการประกาศนียบัตรชั้นสูงบัณฑิตอาสาสมัครขึ้นมา

ก่อนหน้านั้นผมคุ้นกับชื่ออาจารย์จากลายเซ็นในแบงค์บ (ภาษาทางการคือธนบัตรใบละหนึ่งบาท) เมื่อเข้าเรียนที่ธรรมศาสตร์ (ปี ๒๕๑๑) ก็ได้เห็นตัวท่านเป็นครั้งแรก ตอนนั้นท่านเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ และได้ข่าวว่าท่านมีตำแหน่งอยู่ธนาคารแห่งประเทศไทย เล่ากันว่าท่านรับเงินเพียงแห่งเดียวแต่ผมจำไม่ได้ว่ารับจากตำแหน่งไหน ท่านเป็นคนสนับสนุนบัณฑิตจากวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยอื่นที่มีสิทธิ์สอบเข้ามาเรียนเพิ่มความรู้ในธรรมศาสตร์ได้ พวกนักศึกษาระรรมศาสตร์พากันเคลื่อนไหวคัดค้าน ท่านประกาศจุดยืนและอธิบายหลักการผลดีขบวนการความคิดดังกล่าวให้นักศึกษาฟัง และถึงกับเอาการลาออกจากตำแหน่งคณบดีเป็นประกัน ถ้านักศึกษาไม่เข้าใจและยอมรับ ผมนึกในใจ อาจารย์ซัดจะมากไปหน่อยแล้ว ถึงอาจารย์จะเป็นคณบดีมีคุณธรรม

ไม่น่าประกาศตัวเองแบบนั้น ผมไม่รู้ว่าทำไมผมถึงคิดต่ออาจารย์เช่นนี้ อาจจะเป็นเพราะผมไม่ได้ข้อมูลที่เป็นจริงด้วยตัวเองหรือเป็นเพราะผมไม่มีความคิดกว้างขวางลึกซึ้งพอที่จะมองเห็นคุณประโยชน์ของโครงการดังกล่าว หรือเพราะพวกมากลากไปก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่ผมรู้จักตัวเองก็คือ ผมไม่ยอมรับและศรัทธาใครง่าย ๆ นั่นเอง ยิ่งบ้านเมืองในยุคที่ผมเป็นเด็กจนเติบโตเป็นหนุ่ม (สมัยจอมพลป., จอมพลสฤษดิ์ และจอมพลถนอม) นั้นเป็นยุคของคนบุญหนักศักดิ์ใหญ่ โกงกินหน้าไหว้หลังหลอกด้วยแล้ว ผมไม่เคยศรัทธาใครสักคนเลยจริง ๆ

และจนถึงทุกวันนี้ก็มีคนของประชาชนชาวไทยน้อยคนเหลือเกินที่ผมเริ่มจะรู้สึกเคารพและศรัทธาขึ้นมาบ้าง คนดีของประชาชนที่รักษาความดีของตนอย่างสม่ำเสมอยาวนานนั้นหายากยิ่งนัก

ถ้าคุณเห็นรอยยิ้มและแววตาอันแจ่มใสภายใต้กรอบแว่นของอาจารย์ในวันที่พวกเราบัณฑิตอาสาสมัครได้พบท่านอย่างไม่คาดฝัน คุณจะรู้สึกมีกำลังใจขึ้นมาโดยไม่รู้ตัว ถ้าคุณได้ฟังน้ำเสียงของอาจารย์ที่ถามไถ่ข่าวคราวทั้งในแง่ชีวิต และในแง่งานของพวกเราอย่างนอบน้อม ให้เกียรติ และเอาใจใส่อย่างแท้จริง คุณรู้ไหมว่าพลังใจของเราที่จะไปสู่อุตสาหกรรมการทำงานร่วมกับผู้อื่นในชนบทที่ห่างไกลมันเพิ่มขึ้นมาได้ อย่างไร “พวกคุณเป็นอาสาสมัคร ก็คือไปเพิ่มและไปสร้างความคิดและจิตใจของอาสาสมัครให้เกิดขึ้นมา ถ้าทุกแห่งมีคนดีมีจิตใจอาสาสมัครทำประโยชน์ให้กับสังคมส่วนรวมอยู่แล้ว พวกคุณจะไปทำไม...” สิ่งที่อาจารย์พูดไม่ใช่เป็นคำสั่งสอนหรือบอกให้แต่ผู้อื่นทำ แต่อาจารย์ได้ลงมือทำมากกว่าการพูดหรือเขียนมาเป็นเวลานานแล้ว นี่แหละที่ผมมึนแปลใจเลยว่าใคร ๆ ก็รัก เคารพ และศรัทธาต่ออาจารย์ด้วยใจจริง ยกเว้นบางคนที่ไม่เข้าใจหรือเข้าใจแต่ไม่ยอมรับด้วยเหตุผลส่วนตัว

เมื่อจบจากการเป็นอาสาสมัคร พวกเราส่วนใหญ่ยังคงสนใจและพยายามทำงานอยู่ในชนบท หลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา อาจารย์ได้กลับมามีบทบาทอยู่ในเมืองไทยอีกครั้งหนึ่ง ท่านได้รับเลือกเป็นอธิการบดีด้วยคะแนนเสียงท่วมท้น ท่านทุ่มเทความรู้ความสามารถให้กับงานด้านต่าง ๆ อย่างเต็มที่ ท่านทำด้วยอุดมคติ ด้วยจิตใจ ท่านมิใช่ทำด้วยความลุ่มหลงในอำนาจ ลาก ยศ บารมีของท่านเกิดจากการปฏิบัติตัวของท่านเองอย่างเสมอต้นเสมอปลาย

แม้ว่าท่านจะทำงานหนัก แต่ท่านก็ปลีกเวลามาพบกับพวกเราอยู่เสมอ ไปกินข้าวกลางวันด้วยกันบ้าง กินข้าวเย็นบ้าง ท่านเป็นทั้งคนขับรถและเป็นเจ้ามือเลี้ยงพวกเราทุกครั้ง ผมเองเวลาเดินเกาะกลุ่มไปไหนกับท่านผมก็จะเดินรั้งท้ายอยู่ห่าง ๆ บางครั้งจะมีคนสะกิดถามผมว่าที่เดินผ่านหน้าไปเมื่อก็ใช่อาจารย์ป่วยไหม ผมพยักหน้ารับ คน ๆ นั้นจะหันหน้าตามและยกมือไหว้พร้อมกับบอกผมว่า ท่านช่างเป็นคนดีและไม่ถือเนื้อถือตัวจริง ๆ บางครั้งที่เรานั่งรถไฟไปเหนือด้วยกัน เมื่อผมกลับมาอยู่ที่นั่งของตัวเองจะมีคนมาถามผมว่าคนที่นั่งอยู่ตรงโน้นใช่อาจารย์ป่วยไหม ผมมองสีหน้าคนถามให้ชัดก่อนจะตอบว่าใช่หรือไม่ เพราะในขณะที่อาจารย์เป็นที่เคารพรักของคนหลาย ๆ คน แต่ก็ยังมีผู้อิจฉาซึ่งเคียดอยู่ด้วยเช่นกัน

แต่อาจารย์ก็ยังคงยึดถือปฏิบัติตนอย่างที่ท่านเป็นอยู่เช่นนั้นเรื่อยมา เมื่อตอนที่เรากลับไปเยี่ยมบัณฑิตอาสาสมัครและชาวบ้านทางภาคอีสาน อาจารย์จะถูกครูและชาวบ้านรุมตำว่าด้วยความรู้สึกที่คับแค้นใจต่อทางการบ้านเมืองที่กดขี่ข่มเหงรังแกพวกเขา ผมเองรู้สึกโมโหและแทบจะเข้าไปต่อล้อต่อเถียงกับครูนักต่อสู้คนนั้น แต่อาจารย์กลับสงบนิ่ง รับฟังปัญหา ความคิดเห็น และอารมณ์อันพลุ่งพล่านของพวกเขาเหล่านั้นอย่างเยือกเย็น พวกเขา รุมอัดอาจารย์เพราะอาจารย์เป็นประธานที่ปรึกษาฝ่าย

เศรษฐกิจของรัฐบาลในขณะนั้น อาจารย์บอกกับพวกเราว่า “พี่น้องประชาชนเหล่านี้เขาได้รับความลำบากเดือดร้อนที่สะสมมาเป็นเวลานานแล้ว การที่พวกเขาได้พูดได้ระบายความรู้สึกที่อัดอั้นตันใจของพวกเขา จะช่วยให้เราเข้าใจปัญหาและพยายามที่จะหาหนทางแก้ไขปัญหาของพวกเขาต่อไป ถ้าพวกเขาไม่พูดกับเรา พวกเขาจะไปพูดกับใคร และพวกเขาจะหาหนทางออกอย่างไร”

“แต่ทำไมเขาต้องก้าวร้าวและด่าว่าอาจารย์ด้วย ในเมื่ออาจารย์ไม่ได้เป็นรัฐบาลและไม่ได้เป็นผู้สร้างปัญหา” ผมยังอดเจ็บแค้นต่อความรู้สึกของคนอื่นไม่ได้เพราะคิดว่ามันไม่เป็นธรรมต่ออาจารย์ แต่อาจารย์กลับสอนให้พวกเรารู้จักอดกลั้นต่อความไม่เข้าใจของคนอื่น แม้ว่าเราจะไม่ผิดก็ตาม ผมคิดว่ามันไม่ง่ายนักที่คนเราจะคิดและปฏิบัติตัวได้เช่นอาจารย์บอก แต่อาจารย์กลับปฏิบัติได้มานานแล้ว

เมื่อนักการเมืองลูกศิษย์ธรรมศาสตร์คนหนึ่งออกข่าวโจมตีอาจารย์และโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร อาจารย์กลับไม่ใช่อารมณ์และวาจาเกรี้ยวกราดตอบโต้อย่างเดียวกัน ท่านให้พวกเราเขียนหนังสือชี้แจงข้อกล่าวหาของนักการเมืองดังกล่าวโดยจำแนกแยกแยะว่าอะไรเป็น “ข้อเท็จ” และอะไรเป็น “ข้อจริง” ให้ประชาชนทั่วไปได้รับทราบ ผมเองในตอนนั้นคุยกับเพื่อน ๆ ว่าอยากจะเปลี่ยนชื่อบัณฑิตอาสาสมัคร “เสียใหม่ ตัดคำอุปมงคลออกไปให้เหลือแต่ โครงการบัณฑิตอาสา...” ก็พอ

การที่ผมได้ติดตามอาจารย์ไปโน่นมานี่บ้างเป็นบางครั้ง ทำให้ผมได้รับรู้ปัญหาต่าง ๆ และขณะเดียวกันก็รู้จักอาจารย์เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทุกครั้งที่อาจารย์ออกต่างจังหวัด พวกเราบัณฑิตอาสาที่อยู่ในละแวกนั้น ๆ จะมารวมตัวพบปะอาจารย์อย่างใกล้ชิดสนิทสนม จำได้ว่าเมื่อครั้งที่เราพบกับอาจารย์ที่ธนาคารชาติ จังหวัดลำปาง อาจารย์ดื่มเหล้า

เฮนเนสซีพ็อครีม ๆ แล้วก็ชวนพวกเราร้องเพลง “คนกับควาย” ดั่งลั่นห้อง “ก็เป็นเพลงสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของชาวนาธรรมดานี่นา ไม่เห็นว่าจะต้องห้ามร้องตรงไหน...” แต่รัฐมนตรีมหาดไทยในตอนนั้นกลับไม่คิดเช่นนี้

เพื่อนฝูงบางคนวิจารณ์อาจารย์ว่าเป็นพวกเสรีนิยม ผู้ดีอังกฤษ ชอบจับเหล่าฝรั่ง และบางคนก็ว่าอาจารย์เป็นพวกปฏิรูปอยู่ในระบบ ถึงอย่างไรความเห็นดังกล่าวเป็นเพียงทรรศนะและจุดยืนของแต่ละคนที่แตกต่างกันไป แต่อาจารย์ก็ไม่เคยถูกวิจารณ์ว่าเป็นคนทุจริตคอร์ปชั่น พุดอย่างทำอย่าง มักใหญ่ใฝ่สูง และยกตัวเองข่มผู้อื่น ให้ผมได้ยินเลย

เมื่ออาจารย์อยู่ธรรมศาสตร์อาจารย์ก็คือพวกคอมมิวนิสต์ในสายตาของบุคคลบางกลุ่ม และอาจารย์ก็คือพวกนายทุนในสายตาของนักศึกษาหัวก้าวหน้าบางคนบางกลุ่มในยุคนั้นเช่นเดียวกัน แต่สำหรับพวกเราบัณฑิตอาสาสมัคร “อาจารย์คือคนดีของสังคมไทยคนหนึ่ง” นั่นเอง และก็คงยากที่จะมาตัดสินความหมายของคำว่า “คนดี” ในสายตาของแต่ละคนให้เหมือนกันมา แต่สำหรับผม ใครก็ตามที่ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าต่อคนส่วนใหญ่ของสังคม ก็คือคนดีที่อาจจะมีจุดอ่อน ข้อบกพร่องในบางอย่างบางประการนั่นเอง

อาจารย์เริ่มรู้ว่าสุขภาพของตนกำลังจะย่ำแย่ต่อการตรากตรำทำงานหนักตลอดเวลา วันนั้นพวกเราเข้าไปเยี่ยมอาจารย์ในห้องทำงานที่คณะเศรษฐศาสตร์ อาจารย์กระซิบบอกพวกเราว่า “คุณคูลี ลายมือผมเริ่มไม่เหมือนก่อน” อาจารย์ลงมือเขียนหนังสือและเซ็นชื่อตัวเองให้พวกเราดูเป็นตัวอย่าง มือที่จับปากกาสั้นไหวเล็กน้อยถ้าสังเกตให้ดี ตัวหนังสือเริ่มโย้เย้นิดหน่อยไม่เหมือนก่อน “คุณอย่าไปบอกใครนะว่าสุขภาพผมเริ่มไม่ดีแล้ว” พวกเราได้แต่หวังว่าอาจารย์จะลดการทำงานหนักลงบ้าง และ

ผ่อนให้มากขึ้น อาจารย์ยังหัวเราะอย่างเรีงร่าและเข้มแข็ง ขับรถพา
 เราไปกินอาหารที่ตลาดริมคลองบางลำภู พวกเราฉลองวันเกิดของ
 จารย์อย่างง่าย ๆ กันที่นั่น

แล้วเราก็พบกับอาจารย์ในสภาพที่ยังแข็งแรงอีกครั้งที่มูลนิธิ
 ณะชนบทจังหวัดชัยนาท อาจารย์อยู่ร่วมการประชุมสัมมนาอาสาสมัคร
 กหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในประเทศและนอกประเทศจนถึงวันที่ ๓ ตุลาคม
 ๑๙๖๙ ระหว่างรับประทานอาหารเย็นร่วมกัน อาจารย์ได้รับโทรศัพท์
 ยงานสถานการณ์จากรองอธิการบดีตลอดเวลา และวันนั้นอาจารย์ก็ได้
 เสียให้พวกเราดำเนินการประชุมกันต่อ ส่วนตัวอาจารย์จำเป็นจะต้อง
 กลับไปช่วยแก้สถานการณ์ที่กำลังตึงเครียดในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 พออาจารย์คาบไปปี่ถ้อยไม้เท้าคู่ชีพที่ติดออกมาเป็นร่มได้เดินตรวจตรา
 คุยกับพวกนักศึกษาที่บริเวณหน้าลานโพธิ์ปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์

หลังจากนั้นก็ทราบว่าอาจารย์จากเมืองไทยไป และได้พยายาม
 ทางช่วยเหลือให้ความเป็นธรรมแก่นักศึกษาและประชาชน คดี ๖ ตุลาคม
 ๑๙๖๙ อย่างไม่เห็นแก่เห็นดเห็น้อย จนสถานการณ์ดีขึ้น แต่อาจารย์ล้มเจ็บ
 กระทั่งพูดไม่ได้และใช้มือขวาเขียนหนังสือไม่ได้อีกต่อไป

แต่อาจารย์ก็ยังพยายามใช้มือซ้ายเขียนจดหมายสั้น ๆ ตอบลูกศิษย์
 นทิตอาสาสมัครที่ไม่เคยเห็นหน้ากันมาก่อนอยู่บ่อยครั้ง อาจารย์เป็น
 ลังใจให้ผู้อื่นเสมอ แม้ว่าตัวเองจะเจ็บซ้ำสักเพียงใดก็ตาม

ผมไม่ได้พบอาจารย์นานเหลือเกิน จนกระทั่งวันหนึ่งช่วงต้นเดือน
 ษายน ปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ผมมีโอกาสด่วนไปเยี่ยมท่านขณะใช้ชีวิตอย่าง
 บอยู่กับภรรยาที่อังกฤษ เราคุยกันด้วยภาษาใจเท่าที่คนอย่างผมพอจะ
 กับอาจารย์ได้ สมุดบันทึกเล่มใหญ่ของอาจารย์บรรจुरายชื่อและที่
 ต่อของคนหลาย ๆ คนในเมืองไทย ใครที่เขียนจดหมายส่งข่าวคราว

ไปถึงอาจารย์ อาจารย์จะใช้มือซ้ายของท่านจดที่อยู่ไว้ เมื่ออาจารย์ชี้ลงที่ใคร ถ้าผมรู้จักผมก็จะเล่าให้อาจารย์ฟังว่าเขากำลังอยู่ที่ไหนและอะไรรออยู่ อาจารย์จะยิ้มรับพยักหน้าและพยายามส่งเสียงอ้อ ๆ ออกมา

“อาจารย์ครับเมื่อไหร่จะกลับเมืองไทย” อาจารย์ทำหน้าที่เปลี่ยนไปเล็กน้อย แบนมือเหมือนจะสื่อให้ผมรู้ว่า “ช่างก่อนเถอะ” แล้วก็หยิบหนังสือที่เขียนถึงอาจารย์ตอนได้รับรางวัลแมกไซไซมาชี้ให้ผม ข้อความที่พูดถึงว่าอาจารย์ได้ต่อสู้กับการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงมาตลอดเวลา “อาจารย์ครับ จนถึงทุกวันนี้ คอร์ปชั่นก็ยังไม่หมดไปจากเมืองไทย และดูเหมือนว่าจะเพิ่มขึ้นอีกด้วย” ผมให้ความเห็นอย่างตรงไปตรงมา กับอาจารย์ และกล้าที่จะเขียน “ความจริง” ดังกล่าวไว้ตรงนี้

ผมลาจากอาจารย์มาด้วยความรู้สึกหดหู่ใจให้กับเมืองไทย อาจารย์ออกมาโบกมือส่งผมที่หน้าประตูบ้านเลขที่ ๔๑ ถนนตกรำเล็กนั้น ผมถ่ายรูปอาจารย์ไว้เป็นที่ระลึกพร้อมกับตั้งความหวังไว้ว่า โอกาสที่ผมและพวกเราหลาย ๆ คนคงจะมีโอกาสได้เยี่ยมอาจารย์โดยไม่ต้องนั่งเครื่องบินข้ามน้ำข้ามทะเลแบบครั้งนี้

จรินทร์ บุญมีธยะ (หนูหรั่ง)

บัณฑิตอาสาสมัครรุ่น ๔

๑๗ เมษายน ๒๕๓๐

ทุกย่างก้าว ไกลห่างจากบางกอก
 สำนึกบอกถึงนิยามความฝันใฝ่
 อุดมการณ์เต็มหัวใจ
 ความหวังความจืดไว้ในดวงตา
 ไปเพื่องานศรัทธาอาสาสมัคร
 งานที่รักเพื่อมองซึ่งถึงคุณค่า
 แห่งชีวิตที่ด้อยด้อยราคา
 ของประชาชนบทกว้างและห่างไกล
 เราอาจได้รับความรักจากชาวบ้าน
 ดุจลูกหลานญาติมิตรสนิทใกล้
 เมื่อเขารู้ว่าเรามา มาเพื่อใคร
 เราจึงไม่มีช่องว่างระหว่างเรา
 แต่...เราอาจพบปัญหาขัด...ความขัดแย้ง
 การแยกแยะช่องว่างระหว่างเขา
 ข้าราชการประชาชนคนของเรา
 ระบบเก่า เจ้า-ข้า ยังฝังรากลึก
 เราอาจพบ การโขกสับ คอร์รัปชั่น
 หลายสิ่งอันหยันหยามความรู้สึกลึก
 เราอาจแก้ไขไม่ได้อย่างใจนึก
 ช่มรู้สึกไว้ในแต่แต่ลำพัง
 บางครั้งเราอาจเศร้า...เหงา...เหวว้า
 เผชิญหน้ากับพิษความผิดหวัง
 อุปสรรคมากล้นพันประดัง
 และพลังที่มีเริ่มหรือลง
 ก่อนที่ความท้อทุดปรากฏชัด
 จิตประหวัดถึงความหวังอันสูงส่ง
 ใจก็เริ่มตอกย้ำความมั่นคง
 สู่แวดดวงในระหว่างทางสายเดิม
 เจ็ดเดือนแห่งความฝันผ่านไปแล้ว
 เหลือเพียงแววจำหลักจากจุดเริ่ม
 “ช่วงเวลา” นี้ละหนอจะต่อเติม
 และจะเสริม “คุณค่า” แท้แก่ชีวิต

จากอดีตที่เป็นบัณฑิตอาสาสมัคร กราบเท้าอาจารย์ป่วยเมื่อ๗๒ ปี

เริ่มต้นเมื่อพรรคพวกหนึ่งซึ่งเป็นบัณฑิตอาสาสมัครด้วยกัน และเป็น
กรรมการในการจัดทำหนังสือที่ระลึกสำหรับอาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ จะ
ครบ ๖ รอบ ในวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๓๑ นี้ โทรศัพท์เข้ามาขอให้เขียนอะไร
ก็ได้เกี่ยวกับอาจารย์ป่วยเพื่อจะได้ทราบว่ามีใครคิดถึงอาจารย์ป่วยอย่าง
ไรบ้าง

๑. สำหรับข้าพเจ้าเริ่มต้นมานานแล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๒ เมื่อ
ข้าพเจ้าเพิ่งจบปริญญาตรีจากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ซึ่งเป็นปีแรกที่อาจารย์ป่วยตั้งโครงการอาสาสมัครชั้นบัณฑิตขึ้นโดยปีนี้รับเฉพาะบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก่อน สำหรับชื่อโครงการนั้นข้าพเจ้าพอใจมาก เพราะเมื่อยังเป็นนักศึกษาข้าพเจ้าก็เป็นอาสาสมัครออกค่ายเยาวชนตามชนบทหลายครั้ง แต่ยังไม่ตั้งใจเท่ากับว่าโครงการนี้ก่อตั้งโดยอาจารย์ป่วย ซึ่งข้าพเจ้าเคยได้ยินแต่กิตติศัพท์ของท่านว่าเป็นคนซื่อสัตย์ มีความคิดสร้างสรรค์สร้างสังคม เป็นนักเศรษฐศาสตร์ที่หาคนเทียบยากในขณะนั้นหรือจนบัดนี้ ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าตัดสินใจสมัครเข้าร่วมในโครงการนี้ทันที ซึ่งก็ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการโครงการสนใจ

ด้วยวัตถุประสงค์ ๓ ประการของโครงการที่อาจารย์มอบไว้ให้กับพวกเรา คือ

๑. ฝึกอบรมให้บัณฑิตไทยรู้จักเสียสละและบำเพ็ญตนเพื่อสาธารณะประโยชน์

๒. ให้บัณฑิตมีความเข้าใจและคุ้นเคยกับสภาพสังคมชนบท บังเกิดความสนใจที่จะปฏิบัติงานในชนบท

๓. ส่งเสริมให้บัณฑิตมีทักษะในมนุษยสัมพันธ์และมีความริเริ่มในงานที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

ข้าพเจ้าตระหนักดีว่าอาจารย์ป่วยต้องการฝึกให้พวกเราเป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพของสังคม เป็นผู้ที่ผ่านการเรียนรู้ ทำให้เกิดความคิดริเริ่มเสียสละ บำเพ็ญตนต่อส่วนรวม อาจารย์จึงสอนให้พวกเราเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตนลงไปอาสาชาวบ้าน ช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่เหยียบย่ำชาวบ้านชาวไร่ ชาวนาว่าต่ำต้อยต้องไปพัฒนาเขา ไม่คิดว่าความรู้แค่ปริญญาตรีนั้นสำคัญ ผู้อื่นโง่และไม่รู้ไปกว่าตน ต้องเป็นผู้ที่มีมานะอดทนเป็นอาสาสมัครได้ทุกโอกาสและตลอดเวลา มองให้เห็นความดีของผู้อื่น จะได้เป็นผู้ที่มี

มนุษย์สัมพันธ์ที่ดี เป็นผู้เสียสละความสุขส่วนตนได้ด้วยการอาสาไปอยู่ในท้องถิ่นที่ห่างไกลบ้านเกิดเมืองนอน แต่ทั้งนี้อาจารย์ได้ให้ความสำคัญเรื่องสวัสดิภาพและความปลอดภัยของบัณฑิตอาสาสมัครเป็นอันดับหนึ่งด้วย ดังนั้นในรุ่นแรก ๆ จึงได้ออกไปสอนโรงเรียนมัธยมประจำอำเภอเท่านั้น

ข้าพเจ้าได้ตั้งปณิธานไว้ว่า จะต้องเป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพชีวิตที่ดียึดมั่นในคุณธรรม ดังความประสงค์ของอาจารย์ให้จงได้

๒. ข้าพเจ้าตัดสินใจเลือกไปเป็นครูสอนนักเรียนมัธยมโรงเรียนประจำอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยไปมาก่อนเลย (โครงการนี้เพิ่งเริ่ม จึงให้อาสาสมัครเลือกสถานที่ที่จะไปเอาเอง) ก่อนเดินทางอาจารย์ป่วยได้มอบจดหมายปิดผนึกให้อาสาสมัครทุกคน และขอให้เปิดจดหมายนี้เมื่อถึงที่หมายแล้ว เมื่อข้าพเจ้าเปิดจดหมายฉบับนั้นก็มิใช่ข้อความ ๒ บรรทัด ข้าพเจ้าเสียใจที่จำไม่ได้ทุกตัวอักษร แต่มีสาระสรุปได้ว่า “เมื่อคิดถึงบ้านหรือมีปัญหา ขอให้คิดว่าเราอาสา” ทำให้เกิดความมุมานะและจะไม่ท้อถอย แม้สภาพรอบตัวจะเต็มไปด้วยคนแปลกหน้า รวมทั้งสภาพท้องถิ่นที่แสนจะทุรกันดารก็ตาม นี่คือความเอาใจใส่ของบุคคลอย่างอาจารย์ป่วย ที่ต้องรับผิดชอบงานในหน้าที่ระดับชาติ แต่ยังมีแค้นใจคิดถึงบัณฑิตใหม่ อายุเพียงยี่สิบปีเศษต้องเดินทางไปอยู่ในที่ที่ไม่เคยเห็น ไม่รู้จัก ห่างไกลพ่อแม่พี่น้อง ซึ่งคงจะต้องเหงาและอาจมีปัญหาสำหรับบัณฑิตใหม่ ซึ่งกำลังมีไฟแรง อาจารย์ป่วยมีจิตวิทยาจริง ๆ ได้เตรียมเกราะไว้ป้องกันเราตั้งแต่ต้นเลย จดหมายฉบับนี้เป็นเหมือนเครื่องเตือนใจข้าพเจ้าตลอดเวลาที่ปฏิบัติหน้าที่ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นเวลา ๑ ปีเต็ม

๓. เมื่อข้าพเจ้าปฏิบัติหน้าที่อยู่จังหวัดแม่ฮ่องสอนไม่นาน ก็เกิดเหตุการณ์ไม่สนุกนัก กล่าวคือเด็กนักเรียนชั้นมัธยมต้นในโรงเรียนที่ข้าพเจ้า

สอน ถูกตำรวจ สภ.อ.แม่สะเรียงมาจับถึงในโรงเรียนขณะกำลังเรียนหนังสือ และนำตัวเด็กนักเรียนเข้าห้องขังทันทีทั้งที่อยู่ในเครื่องแบบลูกเสือด้วยสาเหตุถูกช่างประปามาชี้ตัวที่โรงเรียน กล่าวหาว่า เด็กนักเรียน ๒ คนนั้น ทำร้ายพวกเขาเมื่อคืนก่อนนี้ขณะที่ยวงานวัดประจำอำเภอ มิใช่ที่ครูในโรงเรียนหลายคนจะร้องขอ อย่าให้ถึงกับนำเด็กนักเรียนเข้าห้องขังเลย เด็กอายุยังน้อยนัก เพียงสิบกว่าปีเท่านั้น ตำรวจซึ่งมีกลิ่นเหล้าด้วย ทั้งเครื่องแบบขณะปฏิบัติหน้าที่ก็ไม่ยอม ทำราวกับเป็นข้อหาจรรยา และยังคงกล่าวพาดพิงมาถึงครูที่ไปโรงพักอีก แม้ครูจะขอร้องว่า เพื่อเห็นแก่จิตใจของเด็ก หากต้องการตัวมาสอบสวนทางโรงเรียนก็จะนำมาส่งให้ทุกครั้ง โดยเอาเกียรติของครูเป็นประกันก็ยังไม่ผลทั้งที่ทั้งครูและตำรวจต่างก็เป็นข้าราชการ และต่างก็ต้องมีหน้าที่รับใช้ประชาชนด้วยกันทั้งนั้น ข้าพเจ้าได้ตามไปดูเหตุการณ์ที่โรงพักด้วย จึงเห็นเหตุการณ์ที่บุคคลในเครื่องแบบใช้อำนาจเป็นธรรม ช่มชู้ไม่มีทางต่อสู้ แวบหนึ่งข้าพเจ้าคิดอยากจะร้องเรียนให้สื่อมวลชนรับทราบการกระทำเกินกว่าเหตุในครั้งนี้อย่างความทราบถึงอาจารย์ป่วย ซึ่งท่านได้รับมีจดหมายถึงข้าพเจ้าทันที โดยสั่งการว่าอย่าเข้าไปแสดงตัวว่าเราจะทำเรื่องถึงสื่อมวลชนหรือผู้บังคับบัญชาระดับเหนือของตำรวจนั้น เพราะจะเป็นอันตรายต่อตัวเอง เนื่องจากเป็นคนต่างถิ่นคนเดียว และเป็นผู้หญิงด้วย นี่คือการรักและห่วงใยที่ท่านมีต่อข้าพเจ้าประดุจลูกหลาน ซึ่งถ้าข้าพเจ้ายังดันทุรังทำตามใจที่คิดด้วยวัยยังอ่อนต่อโลก จะเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้นบ้างข้าพเจ้าก็ไม่อาจเดาได้สำหรับสภาพจังหวัดชายแดนที่ทุรกันดารเช่นนี้ อย่างไรก็ตามข้าพเจ้าจำได้ว่าต่อมาอาจารย์ป่วยก็ช่วยประสานงานให้จนเรื่องนี้ยุติลงด้วยความเรียบร้อย

ข้าพเจ้าจึงได้แจ่มชัดถึงความปรารถนาของอาจารย์ว่า ท่านต้องการให้เราไปเรียนรู้จากประสบการณ์การใช้ชีวิตในชนบท ให้ความรู้ความทุกข์ร้อนของชาวบ้าน อาศัยสติปัญญาที่เรามีอยู่เข้าช่วยแก้ไขในเบื้องต้น ไม่ได้ให้เราไปทะเลาะเบาะแว้งกับใครหรือไปล้มล้างอิทธิพลของใคร แต่ให้

เราไปรับรู้ปัญหาของชาวบ้านในท้องถิ่นที่เราไปอยู่และบันทึกไว้ในรูปของสารนิพนธ์ โดยไม่เน้นรูปแบบตามหลักวิชาการ เพื่อเป็นข้อมูลที่ถูกต้องในการแก้ปัญหาของบ้านเมืองนั่นเอง

๔. ในระหว่างปฏิบัติงานในโครงการนี้ อาจารย์ปวยได้เดินทางไปเยี่ยมลูกศิษย์บัณฑิตอาสาสมัครด้วยตนเองทุกจังหวัด และได้เดินทางมาเยี่ยมข้าพเจ้าที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนด้วย อาจารย์ปวยได้ไปดูทั้งสภาพโรงเรียนที่ข้าพเจ้าสอน และบ้านพักอาศัย เมื่ออาจารย์ทราบว่าจะต้องเดินทางจากบ้านพักไปสอนหนังสือไกลหลายกิโลเมตร อาจารย์ปวยได้กรุณาให้นายช่างแขวงการทางเชียงใหม่ส่งรถจักรยานยนต์ยี่ห้อ Honda ๕๐ CC แบบผู้หญิงมาให้ บอกว่าระยะทางที่พักไปโรงเรียนไกล คุณคงลำบากมาก ขอให้ใช้รถจักรยานยนต์นี้เป็นพาหนะ ขอให้สวมหมวกกันน็อคทุกครั้งที่ใช้ หากจะให้ใครสอนให้ใช้ จะต้องให้ผู้สอนสวมหมวกกันน็อคด้วย ไ้อักระไรเลย อาจารย์เป็นห่วงสารทุกข์ของลูกศิษย์แม้กระทั่งชีวิตประจำวัน ทั้งความปลอดภัยในชีวิตรวมถึงความปลอดภัยของผู้ที่เกี่ยวข้องกับลูกศิษย์ด้วย ข้าพเจ้ารู้สึกซาบซึ้งในความเมตตากรุณาของอาจารย์ปวยจนบรรยายไม่ถูก

๕. นอกเหนือจากความเอาใจใส่ของอาจารย์ปวย ต่อลูกศิษย์แล้ว ข้าพเจ้าคิดว่าอาจารย์เหมาะที่จะเป็นพ่อ เป็นครู เป็นแบบฉบับของผู้ที่เป็นคนดี แม้ในชีวิตของอาจารย์จะเริ่มต้นจากชีวิตที่ค่อนข้างคับแคบแต่อาจารย์ปวยก็เอาชนะต่ออุปสรรคจนได้ดีเพราะความสามารถของตนเอง จนถึงจุดหนึ่งซึ่งอาจารย์ปวยควรจะร่ำรวยมีฐานะดีอย่างไรก็ตามหลายคนจะต้องเป็น เมื่อโอกาสอำนวย แต่อาจารย์ปวยปฏิเสธโอกาสเหล่านั้นอย่างไม่ไยดี (ดังที่เราจะทราบจากประวัติอาจารย์ปวย ซึ่งมีผู้เขียนเป็นหนังสือไว้มากมาย) แต่อาจารย์ไม่เคยปฏิเสธที่จะอุทิศตัวให้สังคม ให้ลูกศิษย์ ปลุกฝังให้มีความคิดเพื่อส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งอาจารย์ก็ประพฤติเป็นแบบอย่างให้เห็นด้วย มิใช่สั่งสอนแต่ปากดังที่คน

ส่วนมากจะทำกัน ข้าพเจ้ามีความภูมิใจมาก ที่ครั้งหนึ่งในชีวิตได้เคยเป็นลูกศิษย์อาจารย์ป่วย หาไม่แล้ว แนวทางการดำรงชีวิตของข้าพเจ้าอาจถูกสังคมกลืนกินไปแล้วก็ได้

๖. ทุกวันนี้ อาชีพทางการงานของข้าพเจ้าเกี่ยวข้องกับการเงิน ซึ่งอาจอำนวยความสะดวกให้กับใคร ๆ ได้ หากจะทำ งานเช่นนี้มันล่อแหลมกับเรื่องผลตอบแทนที่อาจได้รับนอกเหนือจากที่ต้องได้ตามหน้าที่மாக สำหรับคนอื่นจะเป็นอย่างไรข้าพเจ้าไม่ทราบ แต่สำหรับข้าพเจ้า เป็นเพราะได้ยึดแบบอย่างความซื่อสัตย์ของอาจารย์ป่วยเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต ข้าพเจ้าจึงสามารถทำงานด้วยความสบายใจ ไม่ต้องกลัวว่าจะมีใครมากล่าวหาเราได้ ข้าพเจ้าจะยึดแนวทางของอาจารย์ป่วยในการดำรงชีวิตตลอดไป

๗. ในโอกาสครบรอบ ๗๒ ปี ของอาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ ข้าพเจ้าขอกราบแทบเท้าอาจารย์ขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในโลกตลอดจนกุศลผลบุญใด ๆ ของอาจารย์ป่วยที่ทำดีมาตลอดชีวิต อีกทั้งกุศลของลูกศิษย์ทั้งหลายรวมทั้งของข้าพเจ้าหากพึงมี จงดลบันดาลให้อาจารย์ป่วยมีสุขภาพแข็งแรง หายเป็นปกติในเร็ววัน เพื่อจักได้เป็นที่พึงพอใจของลูกศิษย์ และขอให้อาจารย์คืนกลับมายังแผ่นดินไทย แผ่นดินที่อาจารย์รักและอุทิศให้แล้วทุกอย่าง หากสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีจริง ขอจงดลบันดาลให้ผู้ ที่เห็นผิดเป็นชอบ หรือผู้ที่เคยเข้าใจผิดในตัวอาจารย์ป่วย จงสำนึกในสิ่งที่ได้ทำกับอาจารย์ด้วยเถิด พวกเราอรวันที่อาจารย์จะกลับมาอยู่ประเทศไทยตลอดไป เพื่อที่วันหนึ่งอาจารย์ป่วยจะได้เห็นสังคมไทยเป็นสังคมแห่งสันติประชาธรรมตามที่อาจารย์มุ่งหวังตลอดมา

ทัศนัย ดำรงศิริ (ไสยกิจ)

บัณฑิตอาสาสมัครรุ่น ๑

๑๐ ธันวาคม ๒๕๓๐

รายนามผู้อำนวยการประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

๑. ศาสตราจารย์ ดร.สิริ สมบัติสิริ พ.ศ. ๒๕๑๒-๑๕๑๓
๒. รองศาสตราจารย์จำเรียง ภาวิจิตร พ.ศ. ๒๕๑๓-๒๕๑๕
๓. รองศาสตราจารย์ รตอ. ดร.มรว.อकिन รพีพัฒน์
พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๗
๔. รองศาสตราจารย์นิพัทธ์ จิตรประสงค์ พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๑๘
๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณัฐ ไชย ดันตีสุข พ.ศ. ๒๕๑๘-๒๕๒๐
๖. รองศาสตราจารย์เฉลิมศรี ธรรมบุตร พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๓
๗. รองศาสตราจารย์สมควร กวียะ พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๒๖
๘. ศาสตราจารย์วันดา จิตต์หมั่น พ.ศ. ๒๕๒๖-๒๕๒๙
๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุขุม อัตวาวุฒิชัย พ.ศ. ๒๕๒๙-ปัจจุบัน

สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๑๑. ผู้แทนถาวรไทย และรองประธานมนตรีตีบุกะหว่างประเทศ (International Tin Council)
๑๒. ผู้ว่าการกิตติมศักดิ์ International-Development Research Centre (IDRC) นครออตตาวา ประเทศแคนาดา
๑๓. กรรมการ Board of Trustee, International Council for Educational Development นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา
๑๔. กรรมการ Board of Trustee, East-West Center, มหาวิทยาลัยฮาวาย สหรัฐอเมริกา
๑๕. กรรมการ Board of Trustee, International Food Policy Research, กรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา
๑๖. กรรมการ Board of Trustee, Asian Institute of Technology กรุงเทพฯ
๑๗. ผู้ว่าการ Asian Institute of Management กรุงเทพมหานคร

เกียรติประวัติทั่วไป

๑. ศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒. สมาชิกกิตติมศักดิ์ สยามสมาคม
๓. สมาชิกกิตติมศักดิ์ London School of Economics and Politics, มหาวิทยาลัยลอนดอน
๔. ศึกษบัณฑิตกิตติมศักดิ์ Doctor of Letter, มหาวิทยาลัยสิงคโปร์ ๒๕๑๗
๕. รางวัลแมกไซไซ สาขาข้าราชการที่มีผลงานดีเด่น ประจำปี ๒๕๐๔
๖. ศึกษบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๑
๗. ปรมาจารย์คนแรก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี ๒๕๓๑

การคลัง ระดับปริญญาตรี คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๘

เกษตรธุรกิจแห่งประเทศไทย ระดับปริญญาตรี คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๑๘

ความรู้เบื้องต้นทางเศรษฐศาสตร์ ระดับปริญญาตรี คณะศิลปศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๐๕

บรรยายพิเศษประจำปี เรื่อง “ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน” สำหรับการศึกษาลักษณะวิชาสัมมนาปัญหาเศรษฐกิจปัจจุบัน “ระดับปริญญาตรี คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๑๒

Thailand's National Development ระดับหลังปริญญาตรี Woodrow Wilson School, Princeton University พ.ศ. ๒๕๑๓

วิชา Education for Development และวิชา International Aspects of Development ระดับหลังปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๖

วิชา Integrated Rural Development ปริญญาโทภาคภาษาอังกฤษ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๑๘

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

๑. Member of the British Empire (M.B.E.) 2489
๒. จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก ๒๕๑๓
๓. ตริตราภรณ์ช้างเผือก ๒๕๑๕
๔. ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย ๒๕๑๖
๕. ทวีธาภรณ์ช้างเผือก ๒๕๑๗
๖. ประถมาภรณ์มงกุฎไทย ๒๕๑๐
๗. ประถมาภรณ์ช้างเผือก ๒๕๐๒
๘. ทูตยจุลจอมเกล้า ๒๕๐๕
๙. มหาวิกรมมงกุฎไทย ๒๕๐๕
๑๐. มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก ๒๕๐๗
๑๑. ทูตยจุลจอมเกล้าวิเศษ ๒๕๐๘

ข้อมูลจาก ห้องสมุดปวย อึ้งภากรณ์

ป่วย อังภากรณ์

...ครูสุตบุชา ☆

ใครผู้หนีเงื้อมมือที่เหลื่ออยู่
ใครคือผู้จุดแนวทางสว่างไสว
ใครเทิดทูนสันติประชาธรรมล้ำเลิศไกล
ผู้นั้นไซ้รักครูสุตบุชา

อรุณี ทับทอง (สะอาด)
ประพันธ์